

**Otizm Spektrum Bozukluğuna Sahip Çocukların Ebeveynlerinin Dijital
Ebeveynlik Farkındalık ve Tutumlarının İncelenmesi**

Yüksek Lisans Tezi

Esra ERGİN

Eskişehir, 2024

**OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞUNA SAHİP ÇOCUKLARIN
EBEVEYNLERİNİN DİJİTAL EBEVEYNLİK FARKINDALIK VE
TUTUMLARININ İNCELENMESİ**

Esra ERGİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programı

Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Gamze ÜLKER TÜMLÜ

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Temmuz, 2024

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

ÖZET

Otizm Spektrum Bozukluğuna Sahip Çocukların Ebeveynlerinin Dijital Ebeveynlik

Farkındalık ve Tutumlarının İncelenmesi

Esra ERGİN

Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,

Danışman: Doç. Dr. Gamze ÜLKER TÜMLÜ

Temmuz, 2024

Bu araştırmanın temel amacı OSB'ye sahip çocukların ebeveynlerinin dijital ebeveynlik hakkındaki deneyimlerini derinlemesine incelemek ve bu konudaki farkındalık ve tutumları hakkında detaylı bilgi sahibi olmaktır. Bu amaçla nitel bir araştırma yöntemi olan betimsel fenomenolojik araştırma deseni kullanılmıştır. Araştırmada katılımcılar, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Engelliler Araştırma Enstitüsünde eğitim gören OSB'ye sahip çocukların ebeveynleri arasından seçilmiştir. Seçilen 16 ebeveyn ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler ses kaydına alınmış, görüşmeler sonunda ise analiz için bu ses kayıtları yazıya dökülmüştür. Verilerin analizin de tümevarım analizi kullanılmıştır. Bu kapsamda verilerin analizi sürecinde Creswell (2013)'in 6 aşamalı tümevarım analizi basamakları takip edilmiştir. Araştırma bulgularına göre dijital ebeveynlik tutumlarının *“Duygu”*, *“Düşünce”* ve *“Davranış”* ana temalarına ayrıldığı görülmüştür. Araştırmada dijital ebeveynlik farkındalığına ilişkin ise *“Dijital araçlar ve internet”*, *“Dijital ebeveynlikte risklerden koruma”*, *“Dijital ebeveynlikte verimli kullanım”*, *“Dijital ebeveynlikte model olma”*, *“Dijital ebeveynlikte dijital ihmal”* ve *“Farkındalık sürecinde otizmin etkisi”* ana temaları ortaya koyulmuştur. Araştırmanın bulguları, OSB'ye sahip çocukların ebeveynlerinin dijital dünya hakkında karışık duygular içerisinde olduğunu ve dijital teknolojilere karşı çeşitli yaklaşımlar sergilediğini göstermiştir. Ebeveynler, çocuklarının dijital ortamlarda karşılaşılabileceği riskler konusunda bilinçli olmakla birlikte, bu riskleri yönetme konusunda kendilerini yeterince donanımlı hissetmemektedirler. Bu çalışma, OSB'ye sahip çocukların ebeveynlerinin dijital dünyayla ilişkilerini anlamak ve bu alanda onları desteklemek için atılması gereken adımları belirlemek adına değerli bir kaynak sunmaktadır. Ebeveynlere yönelik olarak sunulacak olan eğitimler ve destekler, dijital ortamlarda daha bilinçli ve etkin bir ebeveynlik yapmalarını sağlayarak, çocuklarının bu ortamlardan en iyi şekilde faydalanmalarına olanak tanıyacaktır.

Anahtar Sözcükler: Otizm spektrum bozukluğu (OSB), Dijital ebeveynlik, Dijital ebeveynlik farkındalığı, Dijital ebeveynlik tutumları

ABSTRACT

Examining the Digital Parenting Awareness and Attitudes of Parents of Children with Autism Spectrum Disorder

Esra ERGİN

Department of Educational Sciences

Anadolu University, Graduate School

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Gamze ÜLKER TÜMLÜ

July, 2024

The main aim of this research is to deeply examine the experiences of parents of children with Autism Spectrum Disorder (ASD) regarding digital parenting and to gain detailed information about their awareness and attitudes on this subject. For this purpose, a descriptive phenomenological research design, which is a qualitative research method, was used. The participants in the study were selected from among the parents of children with ASD who are educated at the Eskişehir Anadolu University Disability Research Institute. Face-to-face interviews were conducted with 16 selected parents. The interviews were recorded, and these recordings were transcribed for analysis. Inductive analysis was used in the data analysis process. In this context, the six-step inductive analysis steps of Creswell (2013) were followed during the data analysis process. According to the research findings, digital parenting attitudes were divided into three main themes: *"Emotion"*, *"Thought"* and *"Behavior"*. In relation to digital parenting awareness, the main themes identified were *"Digital tools and the internet," "Protection from risks in digital parenting," "Efficient use in digital parenting," "Modeling in digital parenting," "Digital neglect in digital parenting,"* and *"The impact of autism in the awareness process."* The findings of the study showed that parents of children with ASD have mixed feelings about the digital world and exhibit various approaches towards digital technologies. While parents are aware of the risks their children may encounter in digital environments, they do not feel adequately equipped to manage these risks. This study provides a valuable resource for understanding the relationships between parents of children with ASD and the digital world, and for determining the steps needed to support them in this area. Trainings and supports offered to parents will enable them to perform more conscious and effective parenting in digital environments, allowing their children to benefit from these environments in the best possible way.

Keywords: Autism Spectrum Disorder (ASD), Digital parenting, Digital parenting awareness, Digital parenting attitudes

TEŞEKKÜR

Tez çalışmamı tamamlama sürecimde yanımda olan ve bana destek veren herkese içtenlikle teşekkür etmek istiyorum. Öncelikle Anadolu Üniversitesi ailesine katıldıktan çok sonra tanıma fırsatı bulduğum, güler yüzü ve samimi tavrı ile beni her zaman motive eden, tez sürecimde bana rehberlik eden danışmanım Doç. Dr. Gamze ÜLKER TÜMLÜ'ye özel bir teşekkür iletmek isterim. Her zaman yanımda olduğu ve bana inanılmaz bir yol gösterici olduğu için minnettarım.

Tez savunmam sırasında değerli katkılarıyla çalışmamı daha da geliştiren jüri üyelerim Dr. Öğr. Üyesi Şerife ŞAHİN ve Dr. Öğr. Üyesi Zerrin BÖLÜKBAŞI MACİT'e de teşekkür ederim. Verdikleri geribildirimler ve önerilerle bu çalışmayı daha iyi bir noktaya taşımamda bana çok yardımcı oldular.

Lisans eğitimimden sonra fark ettim ki bizim bölümümüz uçsuz bucaksız bir denizdi. Öğrenecek çok şey vardı. Ve bir yerden başlanmalıydı. Bu yüzden yüksek lisans eğitimime başlama kararı aldım. Bu eğitimi Anadolu Üniversitesinde tamamlamış olmak benim için gurur verici bir deneyimdi. Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesinde bulunan, derslerinde her zaman yeni şeyler öğrendiğim, kıymetli bilgileri ile ufkumu açan Değerli Hocalarım, Prof. Dr. Bahtiyar ERASLAN ÇAPAN, Prof. Dr. Baki DUY ve Doç. Dr. Deniz GÜLER'e çok teşekkür ederim. Uzmanlığın ilk adımlarını sizlerle birlikte attım.

Yüksek lisans sürecinde tanıştığım yol arkadaşım, şehir dışında okuyor olmanın zorluklarını benim için hafifleten, her başım sıkıştığında yanımda olan, adımlarını takip ettiğim, veri toplama sürecim ve savunma sürecim dahil olmak üzere tüm yüksek lisans sürecimde yanımda olan canım arkadaşım Araş. Gör. Şeyma ŞAFAK'a ve Araş. Gör. Emre YAMAN'a ayrıca teşekkür etmek istiyorum. Desteğiniz çok değerliydi.

Yıllar geçse bile asla eskimeyen dostluklar vardır. Kalbimi ısıtan dostlarım her zaman yanımdaydılar. Öncelikle beni yüksek lisans yapmaya ikna eden, hazırlanma ve başvuru süreçlerimde her zaman destekleyen, birçok şehirde birlikte mülakatlara girdiğim, en başaramayacağımı düşündüğüm anlarda bile beni başarabileceğime inandıran, benimle benden çok gurur duyduğunu bildiğim, her zaman yanımda olan ve olmaya devam edeceğine inandığım yol arkadaşım Araş. Gör. Eylül AKAR'a, Ev arkadaşlığından nikah şahitliğine kadar birlikte yol aldığımız, süreçte desteğini

esirgemeyen canım arkadaşlarım Psikolojik Danışman Gökçe AYDIN KARA, Psikolojik Danışman Aycan Seda TUTALOĞLU ve Psikolojik Danışman Tuğba ÇALHAN'a teşekkür ederim.

Lise sıralarında birlikte hayaller kurduğum, çocukluğumun en güzel anılarının baş rolleri olan canım dostlarım, Araş. Gör. İrem HELVACIOĞLU, Gözde SARITAŞ AVCI ve Muhlise BAY'a çok teşekkür ediyorum. Tüm bu süreçte sizinle birlikte olmak bana güç verdi. Bana olan güveninizi ve sevginizi her zaman derinden hissettim. Daha birçok başarılarımızı birlikte kutlamak dileği ile. İyi ki tanımışım sizi.

Bu süreçte dipte olduğuma inandığım birçok anım oldu. Ama bu anlarda beni ayağa kaldıran, yüzümü nasıl güldüreceğini çok iyi bilen, beni benden iyi tanıyan, hayatıma çiçekler açtıran canım kuzenim Sinem ERGİN ve canım arkadaşlarım Sema GÜNDÜZ ve Büşra YILMAZ'a teşekkürü borç bilirim. Sizler benim hayattaki şanslısınız.

Son teşekkürümü aileme saklamak istedim. Ailem bu süreçte benim en büyük maddi, manevi desteğim oldu. Küçüklüğümden beri bir dediğimi iki etmeyen canım babam Hakkı ERGİN'e, Her anımda bana destek olan, benimle dertlenen, benimle mutlu olan canım annem Aynur ERGİN'e teşekkür ederim. Bu hayatta bana verilmiş en güzel hediye sizlersiniz. Birlikte büyüdüğüm, oyun arkadaşım kardeşim Fatih ERGİN ve elimde büyüyen küçüğüm Yunus Emre ERGİN'e de teşekkür ederim. Ayrıca süreç boyunca beni motive etmek için uğraşan, çalıştığım zamanlarda benim yükümü hafifleten canım teyzelerim Betül ASLAN, Filiz ASLAN ve Elanur ŞİMŞEK'e, bir tanecik yeğenim, motivasyon kaynağım Hamza'ya, canım kuzenim Kübra CEBECİ'ye teşekkür ederim.

Son olarak her başarıyı gözleri dolu dolu izleyen, küçüklüğümden bu yana tüm eğitim hayatımda maddi manevi desteğini esirgemeyen canım büyükbabam İlyas ASLAN ve canım anneannem Gülümser ASLAN'a teşekkürü borç bilirim. Bu tezi size ithaf ediyorum. İyi ki sizin torununuzum. Var olun...

24/06/2024

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programıyla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

Esra ERGİN

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT.....	iii
TEŞEKKÜR	iv
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLO/ÇİZELGELER DİZİNİ.....	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	x
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	xi
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Sorun	1
1.2. Araştırmanın Amacı	7
1.3. Araştırmanın Önemi	7
1.4. Sınırlılıklar	10
1.5. Varsayımlar	10
1.6. Tanımlar.....	10
2. ALANYAZIN	11
2.1. Otizm Spektrum Bozuluğu (OSB)	11
2.1.1. OSB'nin tanımı	11
2.1.2. OSB'nin tanı kriterleri.....	12
2.1.3. OSB'nin tarihçesi	13
2.1.4. OSB'ye neden olan faktörler	15
2.1.5. OSB'ye sahip çocukların ve ebeveynlerinin karşılaştığı psikolojik zorlanmalar	17
2.2. Dijital Ebeveynlik.....	19
2.2.1. Dijital ebeveynlik kavramı ve tanımı.....	19
2.2.2. Dijital ebeveynlik rolleri	21
2.2.3. Dijital ebeveynlik farkındalığı.....	23

2.2.4. Dijital ebeveynlik tutumları	25
2.3. İlgili Araştırmalar	28
3. YÖNTEM	37
3.1.Araştırma Modeli	37
3.2.Çalışma Grubu	38
3.3.Araştırmacının Rolü	40
3.4. Verilerin Toplanması	41
3.4.1. Veri toplama araçları	41
3.5. Verilerin Analizi	44
3.6. Araştırmanın İnanırlılığının Sağlanması	48
3.6.1. Araştırmanın etiği	48
4. BULGULAR VE YORUM	50
4.1.OSB'ye Sahip Çocukların Ebeveynlerinin Dijital Ebeveynlik Farkındalığına İlişkin Bulgular	51
4.2.OSB'ye Sahip Çocukların Ebeveynlerinin Dijital Ebeveynlik Tutumlarına İlişkin Bulgular	66
5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER	77
5.1. Tartışma	79
5.1.1. Dijital ebeveynlik farkındalığına yönelik bulguların tartışılması	79
5.1.2. Dijital ebeveynlik tutumlarına yönelik bulguların tartışılması	87
5.2. Sonuç	77
5.3. Öneriler	92
5.3.1. Uygulamacılara yönelik öneriler	92
5.3.2. Araştırmacılara öneriler	93
KAYNAKÇA	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
EKLER	112
ÖZGEÇMİŞ	120

TABLO/ÇİZELGELER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 3.1. Demografik Bilgi Formu.....	39
Tablo 3.2. Görüşme Soruları.....	42
Tablo 3.3. Görüşme Takvimi.....	44
Tablo 4.1. Dijital Araçlar ve İnternet Temasına İlişkin Alt Temalar ve Kodlar.....	52
Tablo 4.2. Dijital Ebeveynlikte Risklerden Koruma Temasına İlişkin Alt Temalar ve Kodlar.....	55
Tablo 4.3. Dijital Ebeveynlikte Verimli Kullanım Temasına İlişkin Kodlar.....	59
Tablo 4.4. Dijital Ebeveynlikte Model Olma Temasına İlişkin Alt Tema ve Kodlar.....	60
Tablo 4.5. Dijital Ebeveynlikte Dijital İhmal Temasına İlişkin Alt Temalar ve Kodlar.....	62
Tablo 4.6. Dijital Ebeveynlik Farkındalığı Sürecinde Otizmin Etkisi Temasına İlişkin Alt Temalar ve Kodlar.....	65
Tablo 4.7. Duygu Teması İlişkin Kodlar.....	67
Tablo 4.8. Düşünce Temasına İlişkin Alt Temalar ve Kodlar.....	69
Tablo 4.9. Davranış Temasına İlişkin Alt Temalar ve Kodlar.....	74

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 2.1. Dijital ebeveyne ait roller.....	21
Şekil 2.2. Duygu, düşünce ve davranış eğiliminin bütünleşmesi sonucu tutum oluşmaktadır.....	25
Şekil 3.1. Veri analizi ve yorumlama süreci.....	44
Şekil 4.1. OSB'ye Sahip Çocukların Ebeveynlerin Dijital Ebeveynlik Farkındalık ve Tutumlarına İlişkin Ana Temalar.....	50
Şekil 4.2. Dijital Ebeveynlik Farkındalığına İlişkin Temalar ve Alt Temalar.....	51
Şekil 4.3. Dijital Araçlar ve İnternet Temasına ilişkin Alt Temalar.....	52
Şekil 4.4. Dijital Ebeveynlik Farkındalığı Sürecinde Otizmin Etkisi Temasına İlişkin Alt Temalar.....	64
Şekil 4.5. Dijital Ebeveynlik Tutumlarına İlişkin Temalar ve Alt Temalar.....	67

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

AÇÇAP: Avrupa Çevrimiçi Çocuklar Araştırma Projesi

APA: American Psychological Association

CDC: Centers for Disease Control and Prevention

DSM-V: Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fifth Edition

DSM-IV: Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fourth Edition

OSB: Otizm Spektrum Bozukluğu

WHO: World Health Organization

1. GİRİŞ

Bu bölümde öncelikli olarak problem durumunun ifade edilmesi amaçlanmaktadır. Sonrasında araştırmanın amacı, önemi, sınırlılıklar ve sayıltılar ele alınmaktadır.

1.1. Sorun

Son yıllarda ismi sıkça duyulan Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB), APA (2013) tarafından sosyal iletişim ve etkileşimde gözle görülür güçlüklerin, yineleyici davranış örüntüleri ile sınırlı ilgi alanlarının gözlemlendiği, çocukluk döneminde fark edilen nörogelişimsel bir bozukluk olarak tanımlanmaktadır. Bu bozukluğa sahip olan birey çoğunlukla göz kontağı kurma, el-kol hareketlerini takip, duyguları ifade etme, ilişki kurma, sözel iletişim kurma gibi birçok yaşam becerisini yerine getirememektedir (Köroğlu, 2013). Yaşam becerilerindeki bu eksiklikler bireyi fiziksel engellerden ziyade sosyal alanda daha çok etkilemektedir. İletişim güçlükleri, toplumdaki çekingen davranışlar, duyguları ifade etmede zorluk ve duygu eksikliği gibi durumlar OSB'ye sahip kişilerin sosyal hayata uyum sağlamasını olumsuz yönde etkilemektedir (Çopuroğlu ve Mengi, 2014). Toplum ile kaynaşmada zorlanan otizmlili bireylerin yaşları ilerledikçe sosyal hayatlarında daha farklı zorluklarla karşılaşması muhtemeldir.

Otizm kavramının ortaya çıkışından bugüne OSB'nin nedenleri hakkında birçok araştırma yapılmıştır. Yapılan bu araştırmalar sonucunda kesin ve net bilinen bir neden bulunamamış olsa da genetik ve çevresel olmak üzere birden fazla faktörün etkili olabileceği yapılan araştırmalarda belirtilmiştir (Faras vd., 2010). Sidney M. Baker 1950'li yıllardan günümüze OSB'nin artışı antibiyotik kullanımı, içinde civa, alüminyum gibi maddeler barındıran aşılarda kullanılmaya başlanması, ekilecek alanların daralması ile birlikte yiyeceklerin vitamin ve mineral bakımından fakirleşmesi, ağır metal, toksin içeren maddelere maruz kalma gibi nedenlere bağlamıştır (Aydın ve Kınacı, 2021). Bir diğer yandan dijitalleşen dünyanın etkisi göz önünde bulundurulduğunda ise teknoloji kullanımı, OSB'nin ortaya çıkmasını hızlandırabileceği gibi düzeyinin artmasında da etkili olabilmektedir. Teknoloji kullanım sıklığı tipik gelişim gösteren çocukların sosyal, duygusal ve bilişsel gelişimi için risk oluşturmaktadır. OSB'ye sahip çocuklar açısından bakıldığında ise bu risk daha da artmaktadır. Çünkü bu çocuklar akranlarına göre sosyal ilişkilerinde daha çok kaçma, kendini yalıtma ve teknolojik araçlara daha çok yönelme eğiliminde olabilmektedirler (Özvatan, 2021). Yaşanılan iletişim sıkıntıları, bireylerin toplum içerisindeki çekingen davranışları, duygu ifade

etmedeki güçlükler ve duygu yoksunluğu OSB'ye sahip kişilerin toplum ile kaynaşmasını da olumsuz yönde etkilemektedir (Çopuroğlu ve Mengi, 2014). Toplum ile rahatlıkla iletişim kurmakta zorlanan bu kişiler için aile önemli bir yer kaplamaktadır. Çünkü aile otizmlili bireyin dünyaya geldiği andan itibaren yanında olan ve onunla iletişim kuran kişilerden oluşan bir kurumdur (Ersoy ve Şahin, 1999).

Aile, bireyin sosyal yaşantıyı ilk deneyimlediği yerdir. Çocuk için aile içerisinde anne-babanın göstermiş olduğu tutumlar örnek oluşturmaktadır ve bunlar çocuğun kişiliğini de büyük ölçüde etkilemektedir. Bundan dolayı ebeveynler ve ebeveyn-çocuk arasındaki iletişim ve etkileşime imkân sağlayan bir aile ortamının olması oldukça önemlidir. Anne-babalar ve çocuklar arasında kurulan ilişkinin çocuğun davranışlarının şekillenmesinde önemli bir rolü vardır (Yavuzer, 2016). OSB özelinde bakıldığında bu bozukluğa sahip bireylerin tipik gelişim gösteren bireylere göre daha yavaş bir şekilde öğrenme gerçekleştirdikleri ve devamlı olarak bir rol modele gereksinim duydukları görülmektedir (Feuser, 1999). Bu nedenle tipik gelişim özelliklerine sahip bireyler ile kıyaslandığında otizmlili bireylerde aile ve ailenin gösterdiği tutum ve davranışlar çok daha büyük bir önem arz etmektedir. Anne- babanın işbirlikçi yaklaşımı otizmlili bireyin gelişimi açısından oldukça önemlidir (Darıca, Abidoğlu ve Gümüşcü, 2017). Yapılan çalışmalara bakıldığında da özel gereksinimli çocukların ailelerinin gösterdikleri destek çocuğun gelişiminde anahtar bir role sahiptir (Diler Sönmez, 2008; Güzel, 2006; Koca, 2016; Özcan, 2004; Şeker, 2013).

Çocuğu tipik gelişim gösterebilir veya göstermesin tüm ebeveynler çocuklarını dışarıdaki dünyaya hazırlama, sosyal ve psikolojik yönlerinin gelişmesini destekleme, temel becerileri ve çocuğun kendini tehlikelere karşı koruması için şart olan tutum ve davranışları kazandırma gibi rollerini de sağlıklı bir şekilde yerine getirmelidirler (Manap, 2020). Bahsedilen bu rollerin yanında ebeveynlerin bir diğer rolü de dijital medya hakkında bilgi sahibi olmalarıdır. Günümüzde çocuklar dijital aletlerle kaplı bir çevrede yetişerek teknoloji hakkında ebeveynlerine oranla çok daha fazla bilgiye sahip olmaktadır. Bu sebeple teknolojinin avantajlarının yanı sıra dezavantajlarıyla da karşılaşmaktadırlar (Karaboğa, 2019). Teknolojik çağın içine doğmuş olsalar da özellikle beyin gelişiminin oldukça önemli olduğu erken çocukluk döneminde dijital teknolojilere aşırı düzeyde maruz kalan çocuğun beyin gelişimi olumsuz etkilenebilmektedir (Kuzu Jafari, 2021). Erken çocukluk döneminin (3-6 yaş) çocukların bilişsel, dilsel, sosyal ve motor becerilerin gelişiminde önemli bir dönem olduğu belirtilmektedir. Goodwin

(2018), yaşamın ilk beş yılının, zihinsel gelişim için kritik bir dönem olduğunu vurgulamış, bununla birlikte üç yaşa kadar beyindeki nöral bağların neredeyse %80'inin oluşumunu tamamladığını belirtmiştir (Kurtoğlu-Erden ve Uslupehlivan, 2021). Çocuklarda problem çözme, neden sonuç ilişkisi kurma, basit düzeyde akıl yürütme gibi beceriler (Piaget, 1952), ince ve kaba motor becerileri, koşma, atlama gibi fiziksel aktiviteler (Gessel,1940) bu dönemde gelişmektedir. Bununla birlikte dil gelişimi de önemli ölçüde erken çocukluk dönemi içerisinde sağlanmakta, çocuklar kendilerini daha karmaşık cümlelerle ifade edebilmektedir (Vygotsky,1978). Aynı zamanda Erikson (1950)'ın girişkenliğe karşı suçluluk dönemine denk gelen bu dönemde anne babanın çocuğa olumlu rol model olması oldukça önemlidir. Sağlıklı rol modellerin olduğu ailelerde çocuklar hayallerini konuşarak beslemektedir ancak bu rol modellerin olmadığı ailelerde ise çocukların hayalleri gelişmemekte ve beslenen hayaller paramparça olmaktadır (Cüceloğlu, 2017). Çocuk sık sık sorular sorarak keşfetmek, araştırmak istemekte, çevresinde olup bitenlere karşı merak duymaktadır. Ebeveynin çocuğın sorularına uygun cevaplar verip desteklemesi dönemin sağlıklı bir şekilde atlatılmasına yardımcı olurken tam tersi olarak çocuğın sorularının yanıtız bırakılması, engellenmesi ve cezalandırılması ise çocukta suçluluk duygusunun gelişmesine neden olacaktır (Orak, 2020). Erken çocukluk dönemindeki tüm bu gelişim süreçleri ele alındığında dijital teknolojinin aşırı kullanımı da bu gelişim süreçlerini olumsuz yönde etkileyebilir. Örneğin, uzun süreli ekran kullanımı fiziksel aktiviteyi azaltabilir ve çocuğın motor beceri gelişimini engelleyebilir (Strasburger, 2019). Ek olarak dijital ekranlara maruz kalma, sosyal etkileşimleri sınırlandırarak çocukların empati kurma ve sosyal kuralları öğrenme becerilerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Christakis, 2009). Ayrıca ekran karşısında geçirilen süre çocukların çevresi ile olan sözlü iletişimini azaltabilmektedir ve bu durum dil gelişimini olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Neumann ve Neumann, 2014). Bu nedenle erken çocukluk döneminde dijital teknolojilerin kullanımının özenli bir şekilde düzenlenmesi ve sınırlandırılması çocukların beyin sağlığı ve genel gelişimi açısından kritik öneme sahiptir.

Erken yaşlardan itibaren teknolojinin olanaklarından yararlanabilen çocuklar, özellikle çevrimiçi erişim olanakları ile iletişim sağladıkları siteler vasıtasıyla pornografik içerik, siber zorbalık, istismar, bireysel verilerin kötü kullanımı, nefret içerikli söylemler, ticari ve pazarlama nitelikli mesajlar ve hakaret gibi tehlikeli sayılabilecek içerikler ile karşılaşabilmektedirler (Livingstone ve Haddon, 2009).

Türkiye'deki ebeveynlerin %72'si çocuklarının dijital ortamda karşılaşabilecekleri herhangi bir tehlike ve tehdit durumunda onlara yardımcı olabileceklerini ve bu konuda kendilerine güvendiklerini belirtmektedirler (Kaşıkçı vd., 2014). Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda bu yeni dijital dünya ebeveynlerin çocuklarını dijital ortam içerisinde olumlu yönde yönlendirerek onları olası tehlikelerden koruyabilmeleri için yeni bir rolün ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu yeni rol dijital ebeveynliktir.

Dijital ebeveynler, dijital çağın gereksinimlerine uygun hareketlerde bulunan, temel seviyede dijital aletler hakkında bilgisi olan, dijital ortamların yarar ve tehlikelerinin farkında olan ve çocuğunu bu tehlikelere karşı koruyan, çocuğuna bireylerin hak ve özgürlüklerine dijital ortamda da saygı gösterilmesi gerektiğini aşıl原因 ve teknolojik yeniliklerden kendini soyutlamayan bireylerdir (Yurdakul vd., 2013). Bir başka tanımlamada ise dijital ebeveynlik, çocukların dijital teknolojiler hakkında problemleri kullanımlarını bilen, çocuklarının dijital ortamlarını kontrol ederek, onlara pozitif yönde rol model olabilen ebeveynlik rolü olarak üzerinde durulmuştur (Manap ve Durmuş, 2020). OSB'ye sahip bireylerin tipik gelişim gösteren bireylere oranla dijital teknolojilerin ve çevrimiçi dünyanın tehlikelerine karşı daha savunmasız olabilecekleri göz önünde bulundurulduğunda OSB'ye sahip çocuğı olan ebeveynlerin dijital ebeveynlik ve bununla beraber ortaya çıkan roller hakkındaki farkındalıklarının oldukça önemli olduğu söylenebilir.

Dijital ebeveynlik farkındalığı gelişmiş olan anne babalar, çocukları için risk oluşturabilecek faktörleri, bu risklerin nereden gelebileceğini ve çocuklarının geliştirebilecekleri davranışları tahmin edebilmekte ve ayırt edebilmektedir. Böylece çocuklar dijital dünya içerisinde olası risklerden korunmaktadır (Yurdakul vd., 2013). Üniversite öğrencilerinin siber zorbalık deneyimleri ve ebeveynlerinin farkındalık düzeyleri hakkında yapılan bir araştırmada ebeveynlerin dijital teknolojiler ve siber zorbalık hakkında yeterince bilgi sahibi olmamalarının çocuklarının yaşadığı siber zorbalık olaylarına etkili bir biçimde müdahale edememelerine sebebiyet verdiği ortaya koyulmuştur (Korkmaz, 2016). Bu ve benzeri birçok araştırma dijital dünyada ebeveynlerin farkındalık düzeylerinin, çocukların dijital teknolojileri kullanımında etkili olduğu vurgulanmaktadır.

Ebeveynler, çocuklarının dijital araçları kullanımı hakkında farkındalıklarının gelişmesi ile beraber bazı tutumlar geliştirmektedir. Dijital ebeveynlik tutumları olarak da adlandırılabilir bu tutumlar ebeveynlerin çocuklarının dijital teknoloji kullanımını

yönetme ve düzenleme konusundaki duygularını, düşüncelerini ve davranışlarını ifade etmektedir (Kurtde-Fidan ve Olur, 2023). *Duygu alt boyutu*, ebeveynlerin çocuklarının dijital ortamda karşılaşabilecekleri tehlikelere ilişkin kaygılarını ve bu ortamın eğitimsel faydalarına olan güvenlerini içermektedir (Livingstone ve Helsper, 2008). Örneğin, bazı ebeveynler erken çocukluk dönemindeki çocuklarının oynadıkları dijital oyunların içerikleri hakkında endişe etmektedirler (Yiğit ve Alat, 2022). *Düşünce alt boyutu*, ebeveynlerin dijital teknolojilerin çocukları üzerindeki etkisine ilişkin görüşlerini içermektedir. Örneğin bir araştırmada gün içerisinde dijital oyunlar ile vakit geçiren anne babaların çocukları için dijital oyunları faydalı ve işlevsel buldukları, dijital oyunlar ile vakit geçirmeyen anne babaların ise dijital oyunlar konusunda kendilerini yetersiz gördükleri belirtilmiştir (Yiğit ve Alat, 2022). Bazı ebeveynler ise dijital teknolojilerin özellikle eğitim amaçlı kullanımlarda çocuklarının bilişsel gelişimine katkıda bulunabileceğine inanmaktadır (Bayzan vd., 2023). *Davranış alt boyutu*, çocukların dijital medya kullanımına ilişkin ebeveyn davranışları olarak ele alınmaktadır. Ebeveynlerin çocuklarını risklerden korumak için kullandıkları bazı stratejiler dijital ebeveynlik tutumlarının davranış boyutuna örnek olarak gösterilebilir ve bu stratejiler üç ana başlık altında değerlendirilebilir. İlk olarak *Aktif Katılım Stratejisi*, ebeveynlerin dijital teknolojileri çocukları ile birlikte kullanımı olarak ele alınmaktadır. Bu stratejide ebeveynler çocuklarının kullanımları esnasında onlarla oturabilir, onların izlediklerini izleyebilir, dijital araçları kullanım hakkında konuşarak çocuklarına rehberlik edebilir ve bu sayede çocuklarını potansiyel risklerden koruyabilirler İkinci olarak *Kısıtlayıcı Müdahale Stratejisi*, ebeveynlerin çocuklarının dijital araçları kullanımında onlara belirli kurallar koyarak sınırlandırmaları olarak değerlendirilmektedir. Bu strateji, çocuğun kullanımına zaman sınırlaması getirilmesi, belirli sitelere erişimin engellenmesi, belirli internet etkinliklerinin yasaklanması gibi uygulamaları içermektedir. Bu kısıtlamaların amacı çocukların çevrimiçi ortamda maruz kalabileceği potansiyel riskleri azaltmaktır. Son olarak *Teknik Kısıtlamalar Stratejisi*, filtreleme ve izleme amacı ile kullanılan uygulamalar ve yazılımlar vasıtasıyla ebeveynlerin çocukların dijital araçlara, ve içeriklere erişimini kontrol etmesini amaçlamaktadır. Ebeveynler bu tür yazılımları zararlı içerikleri engellemek ve çocuklarının dijital teknolojileri kullanımını izlemek için kullanabilmektedir. Filtreleme yazılımı belirli içerik türlerinin görüntülenmesini engellemeye olanak tanırken, izleme yazılımı ebeveynlerin çocuklarının çevrimiçi etkinliklerini izlemesine olanak tanımaktadır (Livingstone ve Helsper, 2008). Bu

stratejiler çocukların güvenli ve bilinçli dijital deneyimler yaşamasını sağlarken aynı zamanda dijital becerilerini geliştirmelerine de yardımcı olmaktadır. Bu nedenle ebeveynlerin dijital teknolojileri kullanıma yönelik farkındalıkları, tutumları ve üstlendikleri roller çocukların dijital dünyada karşılaştıkları risklerin önlenmesinde önemli bir role sahiptir.

Alanyazın incelendiğinde gelişen teknoloji ile birlikte değişen ebeveynlik rolleri ve tutumları hakkında birçok araştırmaya yer verilmiştir. Bu ebeveynlerin dijital teknolojiler hakkındaki tutumlarının çocuklardaki teknoloji kullanımını nasıl etkilediği konusunda da araştırmalar yapılmıştır. Büyüksahin-Çevik ve Çelikkaleli (2010) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada ebeveynlerinin ilgisiz olduğu hakkında düşünceleri olan ergenlerin internet kullanımındaki bağımlılık meyillerinin ebeveynlerinin otoriter, koruyucu ya da demokratik olduğunu düşünenlere göre anlamlı bir düzeyde yüksek olarak bulunduğu belirtilmiştir. Özsoy ve Atılgan (2018)'in yaptığı çalışmada ise ebeveynlerin ve çocukların internetin risklerine daha fazla dikkat ettikleri, imkanları ve riskleri hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları sonucuna varılmıştır. Özvatan (2021) özel eğitim merkezine giden öğrencilerin internet ve teknoloji kullanımının incelediği araştırmasında anne-babalarını internet bağımlısı olarak gören çocukların aile-çocuk internet bağımlılık ölçeğinden ortalamaya göre önemli seviyede yüksek puanlar aldığını belirtmiştir. Bozak, Sivrikaya ve Çay (2023)'in özel gereksinimli bireyler ile çalışma deneyimi bulunan öğretmenlerin internet güvenliği becerileri hakkındaki görüşlerinin alındığı çalışmada özel gereksinimli bireyleri dijital ortamda tehlikeye sokabilecek durumları, internet ortamındaki yabancı kişiler tarafından kötü niyetli tuzaklar, çocukların gelişimleri açısından uygunsuz içerikler ve çocukların ebeveynlerine ait bilgileri dijital ortamdaki üçüncü şahıslar ile paylaşması olarak ifade edildiği belirtilmiştir. Son olarak Çalapkulu ve Alp (2020)'in yayınladığı dijital ebeveynler ve çocuklarının sosyal medya ve mahremiyet ilişkisinin ele alındığı tarama makalesinde bazı anne babaların çocuklarına karşı dijital ebeveynlik rollerini yerine getirerek onları dijital teknolojilerin tehlikelerinden korudukları, mahremiyetlerini dikkate alarak onları bu konuda bilgilendirdikleri görülmektedir. Fakat bir diğer yandan bazı anne babaların dijital ebeveynlik hakkında çok fazla bilgi sahibi olmadığı ve bilinçsizce çocuklarının mahremiyetlerini korumaktan ziyade sosyal medya aracılığıyla bu mahremiyeti ihlal ettikleri görülmektedir.

Özetle dijital araçların kullanımı, dijital ebeveynlik, dijital ebeveynlik farkındalık ve tutumları hakkında yapılan birçok araştırmaya bakıldığında çalışma grubu tipik gelişim gösteren çocuklar ve ebeveynleri olarak görülmektedir. Bununla birlikte özel gereksinimli çocuklar ve ebeveynleri ile yapılan çalışmalara bakıldığında oldukça sınırlı olduğu görülmüştür. Bu sebeple yapılan bu çalışmada OSB'ye sahip çocuğu olan ebeveynlerin dijital ebeveynlik farkındalık ve tutumlarının derinlemesine incelenmesi hedeflenmektedir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı OSB'ye sahip çocukların ebeveynlerinin dijital ebeveynlik hakkındaki deneyimlerini derinlemesine incelemek ve bu konudaki farkındalık ve tutumları hakkında detaylı bilgi sahibi olmaktır. Bu amaç kapsamında aşağıdaki sorulara yanıt aranmaktadır.

1. OSB'ye sahip çocukların anne babalarının dijital ebeveynlik farkındalıkları nasıldır?
2. OSB'ye sahip çocukların anne babalarının dijital ebeveynlik tutumları nasıldır?

1.3. Araştırmanın Önemi

OSB, son yıllarda araştırmacılar tarafından çokça ele alınmış ve hakkında birçok farklı tanımlama yapılmış bir kavramdır. En genel tanımı ile OSB, yaşamın ilk yıllarında kendini gösteren karşılıklı iletişim ve etkileşim kurmada güçlük çekme, tekrarlı davranışlar, çok sınırlı ilgi alanları, davranışsal ve sosyal anlamda beceri sorunları şeklinde ortaya çıkan nörogelişimsel bir bozukluktur (APA, 2013). OSB'nin görülme sıklığının son olarak 44 doğumda birden 36 doğumda bire yükselmesiyle beraber (CDC, 2023), OSB tanısı alan çocukların sayısının gün geçtikçe arttığı gözlemlenmektedir. Bu oranlar yaşanan coğrafi bölgelere göre değişiklik göstermektedir. Türkiye'de ise henüz belirlenmiş bir oran bulunmamakla birlikte, 550 bin OSB'ye sahip birey olduğu tahmin edilmektedir. Bu sayı 0-14 yaş çocuklarda 150 bin olarak ifade edilmiştir. OSB'ye sahip bireylerin ailelerinin de OSB'den etkilendiği göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'de yaklaşık iki milyon kişinin OSB ile iç içe olduğu söylenebilir (Otizm Dernekleri Federasyonu, 2013). Ebeveynlerin farkındalık düzeylerinin ve teşhis olanaklarının artmasıyla birlikte OSB oranının arttığı gözlemlenmektedir. Ancak daha doğru veriler elde etmek için daha ileri epidemiyolojik çalışmalara ihtiyaç vardır. Bununla birlikte OSB'ye sahip olan çocukların gelişimi için erken çocukluk dönemi büyük bir öneme sahiptir. Bu dönemde erken müdahale, çocukların sosyal, iletişimsel ve bilişsel becerilerini

geliştirmelerine yardımcı olmaktadır. Ek olarak erken teşhis ve müdahale, OSB'ye sahip olan çocukların yaşam kalitesini ve uzun vadeli sonuçlarını önemli ölçüde arttırmaktadır (Lord vd., 2018).

OSB'ye henüz bilinen kesin bir nedeni olmasa da yapılan çalışmalarda kalıtsal ve çevresel faktörlerin OSB'nin ortaya çıkmasında etkili olabileceği belirtilmiştir. Çevresel faktörlerin bazıları, OSB'ye bir neden olarak değil, OSB semptomlarının ortaya çıkmasını hızlandıran bir faktör olarak ele alınabilir. Örneğin alanyazındaki çalışmalardan birinde ekran maruziyetinin, OSB'nin nedeni olmasından ziyade erken ortaya çıkmasında ve semptomlarının artmasında etkin bir role sahip olabileceği görülmüştür (Sarfraz vd., 2023). Dijital ortamların evlerin içine girmesi ve kolay ulaşılabilir bir hale gelmesi de çocukların ekran ile geçirdikleri zamanın artmasına zemin hazırlamıştır. Teknolojinin gelişmesi, dijital araçların, çevrimiçi uygulamaların gün geçtikçe daha yaygın hale gelmesi yaşamda bazı kolaylıklar sağlasa da birçok olumsuz sonucu da beraberinde getirmiştir (Teke, 2023). Tedavide kullanılmasına rağmen her ilacın zamanla kişiden kişiye değişen bazı yan etkileri olabileceği gibi dijital teknolojilerin de zamanla bazı olumsuz etkileri ortaya çıkmıştır. Dijital dünyanın içine doğan ve ebeveynleri tarafından kontrol edilmeyen çocuklar bu olumsuz etkileri fazlasıyla hissetmektedir. Yaşamının erken yaşlarında teknoloji ile tanışan bu çocuklar dijital ortamlarda pornografi, istismar, dolandırıcılık, zorbalık, kişisel verilerin kötü amaçlı kullanımı gibi risklerle karşı karşıya kalabilmektedir (Livingstone ve Haddon, 2009; Çelen, Çelik ve Seferoğlu, 2011). Aynı zamanda şiddet, cinsel yönelim veya nefret söylemi içeren zararlı içeriklere maruz kalabilmekte, bu maruziyet korku, kaygı ve travma gibi duygusal tepkilere neden olabilmektedir (O'Keeffe ve Clarke-Pearson, 2011). Ayrıca dijital teknolojilerin aşırı kullanımı çocukların fiziksel sağlığını etkilemektedir. Örneğin uzun süreli ekran kullanımı hareketsizliğe bağlı olarak göz yorgunluğuna, uyku bozukluklarına ve obeziteye yol açabilmektedir (Strasburger, 2019). Erken yaşlarda dijital ortamlar ile tanışan çocukların, internet kullanım becerileri yeterli düzeyde olmadığından yetişkin bireyler ile karşılaştırıldığında çevrimiçi risklere karşı daha savunmasız oldukları görülmektedir. Bu sebepten dolayı dijital ortamların riskleri ebeveynleri endişelendirmektedir (Aksoy, 2019; Gökçearslan ve Seferoğlu, 2016). Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda ebeveynlerin yeni dijital çağda klasikleşmiş tüm ebeveynlik rollerine ek olarak yeni bir rolü ortaya çıkmıştır. Bu rol dijital ebeveynliktir.

Dijital ebeveynlik farkındalığı, ebeveynlerin çocuklarının dijital dünyadaki etkinliklerini anlamalarını, güvenliklerini sağlamalarını ve bu süreçte rehberlik etmelerini kapsar (Livingstone & Helsper, 2008). Bu farkındalık, ebeveynlerin çocuklarının dijital medya kullanımını izlemek, sınırlamak ve yönlendirmek için çeşitli stratejiler kullanmalarını içerir. Dijital ebeveynlik tutumları, çocuğun internet ve dijital medya kullanımını düzenleyerek, onu oluşabilecek tehlikelerden korumak ve aynı zamanda dijital okuryazarlık becerilerini genişletmek amacıyla alınan tedbirleri içine alır (Dora, 2023). Aynı zamanda ebeveynlerin dijital medya kullanımına yönelik duygu, düşünce ve davranışlarını kapsar. Dijital ebeveynlik farkındalığı yüksek olan ve bu konuda olumlu tutum geliştiren ebeveynler çocuklarının daha güvenilir ve sağlıklı bir dijital kullanım sağlamasına olanak sağlamış olacaktır.

Dijital dünyanın getirilerinden biri olan dijital ebeveynlik kavramı tipik gelişim gösteren çocukların ebeveynlerinin yanı sıra tipik gelişim göstermeyen çocukların ebeveynlerinin de dikkat etmesi ve üzerinde durması gereken bir kavramdır. Özellikle OSB olan çocukların ebeveynleri için dijital ebeveynlik, çocukların eğitimi ve sosyal uyumu açısından değerlendirildiğinde oldukça önemlidir. Dijital teknolojiler OSB'ye sahip çocuklarda hem eğitici olmakla birlikte, sosyalleşme, diğer bireylerle etkileşim açısından çocuğa birçok fırsat sunabilir fakat bununla beraber bazı risklerin ortaya çıkmasına da neden olabilir (Tiryaki, 2023). Bu risklere örnek olarak yanlış ve zararlı bilgileri erişim, siber zorbalığa maruz kalma, sanal ortamda yabancılar ile iletişim, dolandırıcılık, internet bağımlılığı verilebilir (Odabaşı, Çoklar ve Kavakçı, 2007). Otizmlili bireylerin dijital medyayı kullanımları esnasında karşı karşıya gelebilecekleri riskleri azaltmak amacıyla ebeveynlerin bilinçlendirilmesi, uygun tedbirlerin alınarak dijital okuryazarlık becerilerinin geliştirilmesi oldukça büyük bir öneme sahiptir.

Yürütülen çalışmalar göstermektedir ki ebeveynlerin dijital araçların kullanımına ilişkin farkındalık ve tutumları çocukların dijital araçları kullanım davranışlarını doğrudan etkilemektedir. Buna rağmen yapılan çalışmalara bakıldığında bu konu hakkında yapılan araştırmalar oldukça sınırlıdır. Alanyazın incelendiğinde OSB'ye sahip çocukların ebeveynlerinin dijital ebeveynlik farkındalık ve tutumlarını derinlemesine inceleyen araştırmaların sınırlı olduğu görülmüştür. Bu bağlamda, OSB'ye sahip çocukların ebeveynlerinin dijital ebeveynlik farkındalık ve tutumlarının derinlemesine incelenmesi, OSB olan çocuklara sahip ailelerin karşılaştığı zorlukları anlamak ve onlara yönelik etkili destek mekanizmaları geliştirmek için kritik bir adımdır. Bu tür bir çalışma,

dijital ebeveynlik hakkında yapılan araştırmalara yeni bir bakış açısı getirebilir ve alanyazına önemli ölçüde katkıda bulunabilir. Ayrıca, yapılan bu araştırmanın ebeveynlerin dijital ebeveynlik tutum ve farkındalıklarını geliştirmek için gerekli olan kaynakların ve desteklerin belirlenmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ek olarak bu çalışmada, ebeveynlerin OSB'ye sahip çocuklarının dijital teknolojileri kullanımları hakkındaki farkındalıkları ve tutumlarının nasıl olduğu, ne gibi stratejiler kullandıkları, kendi kullanımları ve çocuklara nasıl model oldukları gibi birçok etmen derinlemesine incelenmiş olup araştırmanın gelecekte yapılabilecek araştırmalara ve araştırmacılara, özel gereksinimli çocuklar ve aileleri ile çalışan psikolojik danışmanlar ve uygulamacılara ve politika yapıcılara ışık tutabileceği n görülmektedir.

1.4. Sınırlılıklar

1. Bu araştırma 2023- 2024 eğitim ğretim yılının ocak ayında, araştırmaya katılmaya gönüllü olan OSB'ye sahip çocuğu olan anne babalar ile sınırlıdır.
2. Araştırma sonucunda elde edilecek bulgular veri toplamak için oluşturulan görüşme soruları ile sınırlıdır.
3. Araştırma Anadolu Üniversitesi Engelliler Araştırma Enstitüsü'nde gelişimsel destek gören OSB'ye sahip çocukların ebeveynleri ile sınırlıdır.

1.5. Varsayımlar

Araştırmanın alışma grubunu oluşturan katılımcıların görüşme sorularına içten ve samimi bir şekilde yanıt verdiği varsayılmaktadır.

1.6. Tanımlar

Otizm Spektrum Bozukluğu: Amerikan Psikiyatri Birliği'ne (2013) göre otizm spektrum bozukluğu (OSB), sosyal iletişim ve etkileşimdeki eksiklikler, tekrarlayan ve kısıtlı işlevsiz davranışlar ve takıntı geliştirilen ilgi alanları ve aktivitelerle ilişkili karmaşık bir nöro-gelişimsel farklılıktır.

Dijital Ebeveynlik: Dijital ebeveyn; dijital cağın ihtiyaçlarına göre hareket eden, temel seviyede dijital araçlara hâkim, sınırsız imkanlar sunan dijital ortamlardaki olanakların farkında olan ve çocuğunu bu ortamlardaki risklere karşı koruyabilen, kişi haklarına gerçek hayatta saygı duyulması gerektiği gibi sanal ortamda da saygılı davranılması gerektiğini çocuğuna öğreten ve teknolojik gelişmelere olabildiğince açık olan kişidir (Yurdakul, vd., 2013).

2. ALANYAZIN

Bu bölümde yapılan araştırmanın konusu çerçevesinde yer alan bilgiler ele alınmıştır. “Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB)” ve “Dijital Ebeveynlik” ana başlıklarıyla birlikte bunlarla ilişkili olan birçok alt başlığa detaylı bir şekilde yer verilmiştir. Bununla beraber ilgili araştırmalar kısmında ise ulusal ve uluslararası yapılan çalışmalar incelenmiştir.

2.1. Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB)

Çalışmanın bu kısmında OSB’nin tanımı, tarihçesi, tanı kriterleri, OSB’ye neden olan faktörler ve OSB’li çocukların ve ebeveynlerinin karşılaştığı zorluklar ele alınmıştır.

2.1.1. OSB’nin tanımı

OSB’nin günümüzde kesin ve net bir tanımı bulunmamaktadır. Net bir tanımı olmamasının en önemli sebeplerinden biri otizmin diğer öğrenme, iletişim ve davranış yetersizliklerine oldukça benzer özellikler göstermesidir. İlk olarak 1911 yılında Eugen Bleuler, “autismus” terimini şizofreni tanısı koyduğu kişilerde gözlemlediği içe kapanık davranışları tanımlamak amacıyla kullanmıştır. Bleuler bu terimi, Yunanca “autos” (kendi) kelimesinden esinlenerek, bireylerin sosyal çevreden kendini soyutlayarak kendi iç dünyalarına çekilme durumunu ifade etmek için kullanmıştır (Bleuler, 1911). Bu kullanım, modern dünyada otizm teriminin yapı taşı niteliğindedir; fakat, otizm terimi zaman geçtikçe özellikle çocuklarda görülen ve sosyal etkileşim ile iletişim becerilerindeki genel bozuklukları ifade eden bir nörogelişimsel bozukluk olarak daha dar bir tanım altında ele alınmıştır (APA,2013). Bununla birlikte OSB kavramı hakkında yıllar içerisinde gelişen ve değişen birçok tanım ortaya koyulmuştur.

Otizm, 1943 yılında Leo Kanner’ın yaptığı bir araştırmada benzer olağandışı eğilimlere sahip 11 çocuğun ayrıntılı raporu kapsamında tanımlanmıştır (Otizm Spektrum Bozukluğu Aile Rehberi, 2022). OSB, Kanner tarafından o yıllarda “Erken Çocukluk Otizmi” olarak ele alınmıştır. Kanner erken çocukluk otizmini çocuğun ekolali davranışı göstermesi, dil gelişiminin normalden düşük düzeyde olması, stereotip hareketlerde bulunması, belli başlı hareketlere yoğun bir şekilde bağımlılık göstermesi, rutini koruma arzusunun olması, toplum içerisinde veya bireysel olarak insanlarla ilişki kurmakta zorlanması, dış dünyadan kopuk yaşaması şeklinde tanımlamıştır (Darıca, Abidoğlu, Gümüşcü, 2017). Bu çocuklardan gündelik yaşamlarındaki rutinlerinden farklı davranışları istendiğinde veya gösterdikleri tekrarlı davranışları engellediğinde, bu değişime karşı direnç göstermeleri, değişim karşısında mutsuz olmaları ve öfkelenerek

normalden daha fazla tepki göstermeleri olağandır (Yücesoy-Özkan vd. 2016). Kanner'ın tanımlamalarından sonra, otizm üzerine yapılan araştırmaların sayısı artmış ve tanı kriterleri DSM-IV (APA, 1994) ve ICD-10 (WHO, 1992) gibi standartlarla daha tutarlı hale gelmiştir. 2013 yılında DSM-V'in son düzeltmeleri ile birlikte DSM-IV'te belirtilen "Asperger Sendromu, Otistik Bozukluk, Rett Sendromu, Çocukluk Çağı Dezintegratif Bozukluğu ve Başka Türü Adlandırılmayan Yaygın Gelişimsel Bozukluk" olarak adlandırılan beş farklı grup OSB başlığı altında toplanmıştır (APA,2013)

Amerikan Psikiyatri Birliği (2013) tarafından yayınlanan tanı kriterleri kitapçığı olan DSM-5'e göre ise otizm, sosyal iletişimde sürekli zorlanmalar ve tekrarlayan davranış ya da ilgilerle tanınan bir nörogelişimsel durumdur. OSB, bireyler arasında farklılık gösterir ve çoğunlukla çocukluğun ilk yıllarında ortaya çıkar. Tanı kriterleri, karşılıklı sosyal etkileşimdeki eksiklikler, sözsüz iletişim becerilerindeki zorluklar ve ilişki kurmada yaşanan problemleri içerir. Ayrıca, tekrar eden davranışlar, katı rutinlere sıkı sıkıya bağlılık, tekrar eden hareketler veya sınırlı ilgi alanları da OSB'nin tanısında önemli rol oynar. Bu özellikler, bireyin sosyal, işlevsel yaşamının yanında eğitim yaşamını da ciddi şekilde kısıtlayabilir. DSM-5, otizmi tanımlarken bu özellikleri geniş bir yelpazede değerlendirmektedir ve bireyin ihtiyaç duyduğu desteği belirlemek için detaylı kriterler sağlar (APA, 2013).

2.1.2. OSB'nin tanı kriterleri

Amerikan Psikiyatri Birliği (APA), Ruh Sağlığı Bozukluklarının Tanısal ve İstatistiksel El Kitabının (DSM-5) 5. Baskısında Otizm Spektrum Bozukluğunu (OSB) çeşitli nörogelişimsel bozuklukları içerisinde barındıran geniş spektrumlu bir bozukluk olarak tanımlamaktadır. OSB'ye yönelik tanı kriterleri, sınırlı ve tekrarlayan davranış ve ilgilerin yanı sıra sosyal etkileşim ve iletişimde devamlı sorunları ele almaktadır (APA, 2013). OSB için DSM-V tanı kriterleri şunlardır;

A. Aşağıdaki alanlarda sürekli zorluklar, geçmişte ya da şu anda gözlemlenen:

- Olağandışı toplumsal yaklaşım ve karşılıklı konuşmada zorluk çekme. Duygu ve ilgilerini paylaşmak ve başkalarıyla etkileşime girmek açısından karşılaştıkları zorluklar
- Jest, mimik, vücut dili, göz kontağı ve sözel ve sözel olmayan ifadeler gibi önemli sosyal etkileşim unsurlarını kullanma konusunda yetersizlikler.

- Farklı sosyal ortamlara uygun davranamama, sembolik oyunda kısıtlılık, arkadaşlık kurmada ve akranlarına ilgi duymada yetersizlik ve çevresindekilerle ilişkilerini sürdürmede sorunlar.

B. Kısıtlayıcı, tekrarlayan davranışlar, ilgiler veya etkinliklerin aşağıdaki örneklerle sınırlı olmamak üzere en az iki maddeyle belirlenmesi:

- Tekrarlayıcı motor hareketler, nesne kullanımı ve konuşma
- Nesneleri sıraya dizme, kendine özgü ifadeler, ekolali, nesneleri çevirme, basit motor stereotipler, sabit düşünce kalıpları ve aynılıkta ısrarcılık dahil olmak üzere sözsüz davranışlarda ısrarcı olabilir.
- Anormal düzeyde yoğun, kalıcı ve sınırlı ilgi gösterme
- Duyusal uyarılara karşı aşırı ya da az duyarlı olmak.

C. A ve B'deki belirtiler, erken çocukluk döneminde ortaya çıkar, ancak sosyal taleplerin arttığı durumlar nedeniyle bazen ancak daha sonra tam olarak gözlemlenebilir.

D. Bu bozukluklar, işlevsel yetkinlikte klinik olarak belirgin bozulmalara neden olmalıdır.

E. Bu belirtiler bireyde bulunan zihinsel yetersizlik ya da gelişimsel gerilik sebebiyle olmamalıdır. Bununla birlikte, sosyal iletişim düzeyinin genel gelişim seviyesinin altında olması, zihinsel engeli olan bireylerde OSB teşhisi konması için gereklidir (APA, 2013).

Bu kriterler, tanı koymada ve müdahale planlamasında kullanılmaktadır. Bir başka açıdan tanı kriterlerinin özgüllüğü ve davranış kalıplarının çeşitliliği sebebiyle, bu kriterler bireysel farklılıkların anlaşılmasına yardımcı olur. Bireysel. Farklılıkların ön planda olmasından dolayı OSB tanısı için çok boyutlu bir değerlendirme gereklidir. Bu değerlendirilmelerin yapılabilmesi, kriterlerin anlaşılabilmesi için OSB'nin tarih boyunca nasıl ele alındığı, hakkında ne tür tanımlamalar yapıldığı ve ne gibi değişimlere uğradığı hakkında bilgi sahibi olmak da oldukça önemlidir.

2.1.3. OSB'nin tarihçesi

Otizmin tarihini anlamak için tarih boyunca birçok araştırmacının çalışmalarını dikkate almak gerekmektedir. Otizm terimi, ilk olarak 1911 yılında psikiyatrist Eugen Bleuler tarafından şiddetli şizofreni vakalarının semptomlarını tanımlamak amacıyla ortaya atılmış bir kavramdır. Bleuler'e göre otistik düşünce, tatmin edici olmayan gerçeklikten kaçınma ve onun yerine fanteziler ve halüsinasyonlar koyma yönündeki çocuksu bir arzu olarak ele alınmıştır (Evans, 2013). Leo Kanner'ın 1943'te çığır açan

otizm tanımı, otizmi sosyal etkileşim eksikliği ve çevreye karşı benzersiz bir duyarlılıkla ilişkilendirerek sonraki tanımların temelini atmıştır (Jaramillo-Arias, Sampredo- Tobón ve Sánchez-Acosta, 2022). Aynı dönemde Hans Asperger ise “Çocukluk Döneminde Otistik Psikopati” adlı öncü çalışmasında otizmle ilişkili benzersiz zorlukları ve özellikleri ortaya koymuştur. Asperger, bu çalışmada sosyal dünyaya uyum sağlamak ve etkileşim kurmakta zorlanan belirli alanlara fazlaca ilgi gösteren çocuklar ile çalışmıştır. Bu çocuklar genellikle normal veya üstün zekâyâ sahip olmalarına rağmen, sosyal becerilerde önemli eksiklikler göstermektedirler. Asperger, bu bireylerin toplum içinde yerlerini alabilmeleri için özel eğitim yaklaşımlarının önemini vurgulamıştır. Çalışma, otistik çocukların sıra dışı yeteneklerini tanıma ve destekleme gerekliliğine dikkat çekmiştir. Ayrıca, Asperger bu çocukların yaşadıkları sosyal entegrasyon zorluklarını detaylı bir şekilde açıklamış ve bu zorlukların üstesinden gelmek için anlayış, sevgi ve rehberliği önemini belirtmiştir (Asperger, 1944).

Otizm’i şizofreniye ve ebeveyn etkisine bağlayan ilk yanlış kanılar, 1960’larda ve 1970’lerde otizmin nörolojik ve genetik temelleri anlaşılncaya kadar ilerlemeyi engellemiştir. 1950’lerde “otizm”, bebeklerde aşırı halüsinasyonlar ve fanteziler anlamına gelirken, 1970’lerde, bilinçdışı sembolik yaşamın tamamen yokluğu anlamında kullanılmıştır. Örneğin, 1972 yılında İngiltere’deki Maudsley Hastanesi’nde çocuk psikiyatrisi alanında önde gelen bir araştırmacı olan ve otizm ile ilgili ilk genetik çalışmaları yürüten Michael Rutter, “otizimli çocukların hayal güçlerinin aşırı aktif olduğu” sonucuna varmıştır (Rutter, 1972). Yapılan araştırmalar sonucu 1970’li yıllarda otizmin artık bir spektrum bozukluğu olarak ele alınması gerektiği anlaşılmıştır. Lorna Wing’in 1981 yılında yayınladığı “Asperger Sendromu: Klinik bir inceleme” isimli makalesinde Asperger’in 1944 yılında yaptığı araştırmaları batı dünyasına tanıtılmıştır. Bununla beraber Asperger Sendromun farklı bir tanı olarak kabul görmesine imkân sağlamış aynı zamanda OSB kavramının yaygınlaşmasına ön ayak olmuştur. Wing (1981), otizm’in bireyler arasında farklılık gösterebileceğini ve birbirinden farklı seviyelerde ve şekillerde ortaya çıkabileceğini belirtmiştir (Wing, 1981). 1900’lü yılların başlarından itibaren birçok araştırmacı tarafından tanımlanan OSB kavramı, son yapılan araştırmalara bakıldığında, yüksek genetik yatkınlığa sahip ve çeşitlilik gösteren bir nörogelişimsel bozukluk olarak ele alınmaktadır. Aynı zamanda altta yatan bilişsel özelliklerle ve diğer koşullarla sık sık bir arada görüldüğü belirtilmektedir (Lord vd. 2020). Genetik ve çevresel faktörlerin otizm üzerindeki etkisi hakkında yapılan tüm bu

alışmalar otizmin sebeplerini anlamada gelecek araştırmacılara önemli bilgiler sağlamıştır. Ayrıca araştırmaların OSB'ye sahip bireyler özelinde eğitim programları ve terapiler geliştirilmesinde kayda değer etkileri olmuştur. (APA, 1994).

Sonuç olarak, otizm hakkında yapılan çalışmalar, bu karmaşık durumu daha iyi anlamamızı sağlamıştır. Otizm, sadece bireysel bir farklılık veya zorluk değil, aynı zamanda toplumun bu bireyleri nasıl desteklediği ve entegre ettiği ile ilgili geniş çaplı sosyal ve kültürel bir konudur (Baron-Cohen vd., 2001). Araştırmacıların her geçen gün yeni bilgiler ortaya koyması ile birlikte gün geçtikçe daha da aydınlanan fakat hala bilinmeyen birçok noktası bulunan OSB kavramının nedenlerinin üzerinde durulması ve anlaşılması tanı ve tedavi süreçlerinin geliştirilmesi açısında kritik bir önem taşımaktadır.

2.1.4. OSB'ye neden olan faktörler

OSB'nin yeni bir terim olarak ilk ortaya çıkışından bu yana, OSB'ye neden olan faktörler halen yeteri kadar anlaşılamamıştır. Nedensel temeller yıllar içerisinde çokça değişime uğramıştır. Örneğin 1970'li yıllara kadar OSB'nin ebeveynlerin hatalı ocuk yetiştirmeleri sonucunda ortaya çıktığı ne sürülmüştür. Bu yıllarda Bruno Bettelheim, OSB'nin annenin çocuğuna karşı duygusuz ve ilgisiz davranışından kaynaklandığını ileri sürmüştür (Kırcalı-İftar, 2015). Fakat daha sonraları bu teoriler reddedilmiştir. Reddedilen bu teorilerin ardından yapılan çalışmaların çeşitlenmesiyle birlikte günümüzde OSB'nin genetik, epigenetik ve çevresel faktörlerin sebep olduğu çok faktörlü bir spektrum bozukluğu olduğu düşünülmektedir (Faras vd., 2010).

Genetik, OSB'nin ortaya çıkmasında rol oynayan bir faktör olarak ele alınmaktadır. Yapılan aile ve ikiz araştırmaları genetiğin OSB ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu araştırmalarda OSB'li bireylerin kardeşlerinde risk'in %2-6 arasında olduğu belirtilmektedir. Bu oran ise toplum içerisindeki genel risk'e göre 30-150 kat daha fazla olduğunu göstermektedir (Yüksel, 2005). Erkek ocuklarında kız çocuklarına oranla daha sık görülmekte, bununla beraber kız çocuklarında bilişsel bozuklukları beraberinde getirme olasılığının daha yüksek olduğu da yapılan çalışmalarda belirtilmektedir OSB'ye sahip olan çocuklar ve ikizleri ile yapılan çalışmalar gözden geçirildiğinde tek yumurta ikizlerinde, aynı genetik yazılıma sahip iki kardeşten birinin OSB olması durumunda diğer kardeşin de OSB olma olasılığının %90'ın üzerinde olduğu belirtilmiştir. Bu oran tek yumurta ikizlerinde %10'un altına düşmektedir (Miller-Kuhaneck & Glennon, 2001).

OSB'nin ortaya çıkmasında genetik faktörler önemli bir rol oynasa da, bozukluğun yalnızca genetik faktörlerle açıklanamadığı ve çevresel toksinlere maruz kalma,

gastrointestinal fonksiyonlarda bozukluk ve otoimmünite (öz bağışıklık) gibi faktörlerin hastalığın ortaya çıkmasında rol oynayabileceği varsayımları vardır (Bilgiç ve Cöngöloğlu, 2009). Hamilelik esnasında nörolojik bozuklukların tedavisi için kullanılan valproik asit ve antidepresan gibi ilaçlara maruz kalma, enfeksiyonlar ve gebelik sırasında veya doğum sürecinde anne adaylarında ortaya çıkan tıbbi sorunlar veya sağlık problemleri gibi faktörler, OSB gelişim riskini artırabilmektedir (Yaru, 2023). Bununla birlikte, çevresel kimyasalların bebeklerin doğum öncesi dönemdeki sinir sistemini etkilediğine dair kanıtlar bulunmaktadır (Sato vd., 2022). Ebeveynin yaşının ileri olması ve doğum öncesi bebeğe zarar verebilecek sigara, alkol, radyasyon gibi kimyasal ve fiziksel maddelerin de OSB için çevresel risk faktörleri olduğu bilinmektedir (Matsushima vd., 2022).

Ek olarak erken çocukluk döneminde bakım veren ebeveynin çocuk ile ilişkisi de OSB'nin ortaya çıkmasında oldukça önemlidir. Annelerin bebeklerini emzirme süreçleri, bebekleriyle kişisel bir bağ geliştirmeleri için önemli bir fırsattır. Annenin emzirme döneminde bebeğiyle göz teması, dokunuşu ve sesli iletişimi, anne ile bebek arasındaki duygusal bağ güçlendirir. Ancak bu süre zarfında annenin telefonu veya başka dijital araçlarla ilgilenmesi anne ile çocuk arasındaki bağın zayıflamasına neden olacaktır (Sönmezer ve Balcıoğlu, 2023). Bu durum özellikle bebeklerde uyaran eksikliğine sebep olabilir, bununla birlikte nörogelişimsel süreçleri etkileyebilir. Gelişen teknoloji ile birlikte çocuklar dijital bir dünyanın içine doğmaktadır. Bu dijital dünyanın içerisinde bulunan teknolojiler bazı durumlarda avantajlı gibi görünse de birçok riski de içinde barındırmaktadır. Örneğin yapılan bir çalışmada altı ile 18 ay arasında ekrana maruz kalan bebeklerde gelişimsel sorunlara daha fazla rastlandığı görülmüştür.

Alanyazın doğrultusunda otizmin nedenleri, genetik ve çevresel etkilerin anlaşılması, OSB'nin önlenmesi ve tedavisine yönelik stratejilerin geliştirilmesi açısından önemli rol oynamaktadır. OSB'ye sahip çocuklar üzerinde yapılan araştırmalara ek olarak alanyazında bu çocukların ebeveynleri ile ilgili olan birçok araştırmaya da yer verilmiştir. Bu araştırmalar genellikle OSB'ye sahip çocuğu olan ebeveynlerin OSB'yi kabullenme süreçleri, karşılaştıkları çeşitli zorluklar, bu zorlukla baş etme biçimleri gibi konuları ele almaktadır.

2.1.5. OSB'ye sahip çocukların ve ebeveynlerinin karşılaştığı psikolojik zorlanmalar

Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) olan çocuklar, karşılıklı sosyal iletişim ve etkileşim konusunda önemli güçlükler yaşamaktadırlar. Bu çocuklar genellikle göz teması kurma, sosyal ipuçlarını algılama, jest ve mimikleri yorumlama gibi temel sosyal becerilerde sorun yaşamaktadır (APA, 2013). Bununla birlikte, monotonluğa ve rutine aşırı derecede bağlanabilir, değişime karşı aşırı duyarlı olabilirler ve çevresel uyaranlara normal insanlardan farklı tepki verebilirler (Baron-Cohen, Leslie, Frith, 1985). Bu durum onların öğrenme ortamlarında ve sosyal durumlarda etkileşimde bulunmalarını zorlaştırmaktadır. OSB'li çocuklar dokunma, ses ve görsel uyaranlara aşırı veya az tepki verebilmektedirler (APA, 2013). Bu özellikler çocukların akranları ve yetişkinlerle iyi ilişkiler kurmasını zorlaştırabilmekte ve eğitim sürecinde özel destek ve yaklaşımlara ihtiyaç duyabilmektedir (Koegel, Koegel, McNerney, 2001).

Aile, toplumun temel yapı taşlarından biridir ve genellikle çocuklar ve ebeveynlerden oluşur (Sarcen, 2019). Bir ailenin temel ihtiyaçları sevgi, rutin bakım, sosyalleşme, eğitim ve ekonomik ihtiyaçlar olarak ele alınabilir (Kesiktaş, 2013). Bu ihtiyaçlar tipik gelişim gösteren çocuğu olsun ya da olmasın tüm ailelerde bulunmaktadır. Bununla birlikte ailedeki her ebeveynin ve çocuğun aile içerisinde çeşitli rolleri bulunmaktadır. Bu roller bazı görevleri ve sorumlulukları da beraberinde getirmektedir (Alagözoğlu, 2016). OSB olan çocukların aileleri, tipik gelişim gösteren çocukların ailelerine kıyasla daha fazla sorumluluk almakta ve daha büyük zorluklarla başa çıkmak zorunda kalmaktadır (Güler, 2020). OSB tanısı sürecinde ebeveynler, mevcut durumu kabullenmekte güçlük çekmektedirler. Onlar için tanı ile beraber hayallerindeki mükemmel çocuk kaybolmuştur ve bu durum yakın birinin kaybı ile yaşanan yas süreciyle eş değerdir (Siegel & Silverstein, 2001). Kübler-Ross tarafından ortaya koyulan yas süreci özel gereksinimli çocukların ailelerinde de ortaya çıkmaktadır. Bu süreç inkâr, kızgınlık ve öfke, pazarlık, depresyon ve kabul olarak yedi aşamaya ayrılmaktadır (Kurtzer-White ve Luterman, 2003). İlk olarak inkâr aşamasında ebeveynler yoğun olumsuz duygular ile birlikte bir şok içerisindeydir. Durumu reddetme eğilimde olan ebeveynler daha sonrasında tanıyı koyan uzmanlara ve kendilerine karşı yoğun bir öfke duymaktadırlar. Bu yoğun öfke sonrasında ise, çocuklarının tanı almasında kendilerinin payı olduğuna inanır ve suçluluk duygusu hissetmeye başlayarak, çocuklarının toplum içerisindeki davranışlarından utanç duyabilmektedirler. Ebeveynlerdeki bu suçluluk ve

utanç duyguları belirli bir süre sonra azalmaktadır. Bununla birlikte ebeveyn, özel gereksinimli çocuğunun düzelmesi için manevi olarak pazarlık yapmaya başlamaktadır. Son olarak ise ebeveyn tanıyı kabul ederek sürece uyum sağlamaya çalışmaktadır (Ardıç, 2012; Sucuoğlu, 2010). Ebeveynler uyum sağlamaya başlasa da yapılan araştırmalarda OSB'ye sahip çocuğu olan ebeveynlerin geleceğe daha karamsar baktıkları ve stres seviyelerin tipik gelişim gösteren çocukların ebeveynlerine göre daha yüksek olduğu belirtilmiştir (Vardarcı, 2011). Ailelerin tanı sürecinde belirsizliklerle karşı karşıya kalmaları, OSB'ye sahip çocuklarının gelişimlerinin tutarsız oluşuyla beraber ebeveynlerin kafa karışıklığı, çocukların tipik gelişim gösteren çocuklarla dış görüşlerinin benzer olmasına rağmen benzer davranışlar göstermemesi gibi etmenler ailenin stres seviyesinin artmasında etkin rol oynamaktadır (Marcus, Kunc, & Schopler, 2005'ten aktaran Toper ve Özkan, 2021). Aynı zamanda yapılan bir diğer araştırmada OSB'ye sahip çocuğu olan ebeveynlerin kabul düzeylerinin OSB tanısı olmayan çocukların ebeveynlerine göre daha düşük olduğu ortaya konmuştur (Akar, 2023). Bu gibi durumlarda ailelerin karşılaştıkları zorluklarla başa çıkmalarına yardımcı olabilmek amacıyla çeşitli şekillerde müdahaleler uygulanmaktadır. Psikolojik danışmanlık ve rehberlik hizmetleri, aile destek grupları, eğitim programları ve davranış terapisi, ailelerin stres yönetimi ve problem çözme becerilerini geliştirmelerine yardımcı olabilir (Yavuzer, 2012). Ailelere sağlanabilecek bu destekler oldukça önemlidir. Daha fazla destek alan ailelerin, günlük stresle baş etmeyi kolaylaştırdığı ortaya koyulmuştur. Ailelerin aldığı desteğin olumlu aile tutumları için önemli bir faktör olduğu bilinmektedir (Lehman ve Irvin, 1996: 335).

Ebeveynlerin yaşadığı birçok zorluğa ek olarak, OSB'ye sahip çocukların teknolojinin gelişmesiyle birlikte çağın getirilerinden biri olan dijital araçları kullanımı da bu zorluklar arasında yerini almıştır. Bu dijital dünya, öne sürdüğü fırsatların yanı sıra birtakım dezavantajları da beraberinde getirmektedir. OSB'ye sahip çocuklarda sosyal iletişimin ve becerilerin kısıtlı olması, bu çocukların dijital araçları eğitim ve sosyalleşme açısından kullanımını karmaşık bir hale getirebilmektedir (Mukherjee vd., 2024). Dijital ortamlarda OSB'ye sahip çocuk yoğun görseller, sesli uyarıcılara maruz kalmaktadır. Bu yoğun uyarıcıların bulunduğu bir çevrede OSB'ye sahip çocuklar dikkatlerini sürdürmede zorluk çekmektedirler. Ebeveynler dikkatlerini sürdüremeyen ve öğrenmeleri zorlaşan bu çocukların kullanım sürelerini kısıtlamak zorunda kalabilmektedir (Chauhan, vd., 2022). Bir başka açıdan bakıldığında ise yapılan bazı araştırmalarda, ebeveynlerin ekranın

OSB'ye sahip çocuklar üzerindeki sakinleştirici etkisini, güçlüklerden bir kaçış yolu olarak görmelerinden dolayı daha fazla kullanıma izin verdikleri görülmektedir (Nally, vd. 2000).

OSB'nin ortaya çıkışı çoğunlukla erken çocukluk dönemine denk gelmektedir. Erken çocukluk aynı zamanda oyun çağı olarak da adlandırılmaktadır. Oyun, çocukların sosyalleşmesine ve hayal güçlerini ve duygularını geliştirmelerine yardımcı olmaktadır, ancak oyun yoluyla çocuklar aynı zamanda kurallara uymayı ve paylaşmayı da öğrenmektedirler (Tamer, 1987). Piaget' e göre oyun, çocuğun zihinsel gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır. Vygotsky'e göre ise çocuğun oyun ile vakit geçirmesi yüksek bilişsel beceriler kazanmasında oldukça etkilidir (Erden,2016). Son yıllara bakıldığında çocukların fiziksel oyunlardan çok dijital oyunlara yöneldiği görülmektedir. Bu durum çocukların kendi iç dünyalarına kapanarak bireysel oyunlarla vakit geçirmesine neden olmaktadır (Sönmezer ve Balcıoğlu, 2023). Bununla birlikte devamlı olarak bireysel dünyasında vakit geçiren çocuğun sosyal iletişim güçlükleri çekmesi olağandır (Gigli, 2004). OSB'nin sosyal iletişim güçlükleri ile karakterize edilmiş olması göz önünde bulundurulduğunda dijital teknolojilerin kontrolsüz kullanımının ve fiziksel oyunların yerini dijital oyunların almasının OSB'ye sahip çocukların sosyal iletişimlerini ve bilişsel gelişimlerini olumsuz etkileyebileceği kanısına varılabilir. Bu etkileri kontrol altına alabilmenin bir yolu da ebeveynlerin dijital teknolojiler hakkında bilgi sahibi olarak, çocuklarının dijital ortamlardaki kullanımlarını kontrol altında tutmalarıdır. Bu da yeni dijital çağda dijital ebeveynler olmayı gerektirir.

2.2. Dijital Ebeveynlik

Çalışmanın bu kısmında dijital ebeveynlik kavramı ile ilgili alanyazın incelenmiştir. Bununla birlikte dijital ebeveynlik kavramının tanımı, dijital ebeveynlik rolleri, dijital ebeveynlik farkındalığı ve dijital ebeveynlik tutumları başlıkları detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

2.2.1. Dijital ebeveynlik kavramı ve tanımı

Her bireyin yaşam döngüsü içerisinde farklı rolleri vardır. İki kişinin hayatlarını birleştirmeye karar vermeleri çift rolünü ortaya çıkartır. Evlilikle birlikte çift rolüne eş rolü de eklenmektedir. Aynı zamanda çocuğu olan eşler anne, baba, ebeveyn rollerine sahip olmaktadır. Bireylerin sahip oldukları bu roller onlara farklı sorumluluklar getirir. Bu roller arasında ebeveynlik rolü önemli bir yere sahiptir. Ebeveynler, çocuklarını dışarıdaki dünyaya hazırlama, çocuğa temel yaşam becerilerini öğretme, rehber olma,

çocuklara karşılaşılabilecekleri risklere karşı kendilerini koruyabilecekleri davranış ve tutumları kazandırma gibi yükümlülüklerle sahiptir (Manap, 2020). Dijital dünyanın gelişmesi ve günlük hayatın vazgeçilmez bir parçası olmasıyla birlikte çocuklarını korumak ile görevli olan ebeveynlerin sorumlulukları artmıştır. Günlük yaşamlarının önemli bir bölümünü çevrimiçi etkileşimde bulunarak geçiren çocuklar için ebeveynlerin dikkat etmesi gereken iki husus vardır. Birincisi çocukları bu etkileşimin doğurabileceği risklerden korumak, ikincisi ise çocukların bu fırsattan faydalanmasını sağlamaktır (Aslan vd., 2019). Dijital çağda, etkili ebeveyn-çocuk ilişkilerini sürdürmek ve dijital etkileşimlerden kaynaklanan çatışmaları yönetmek için ebeveynlik tarzlarını teknolojik gelişmelere uyarlamak önemli hale gelmiştir (Kurtde-Fidan ve Olur, 2023). Ebeveynlerin, hali hazırda bulunan ebeveynlik rollerine ek olarak çocuklarına dijital ortamlarda model olma, çocukların kullanımlarını takip etme, onları olası risklerden koruma gibi bazı yeni roller ortaya çıkmıştır (Yaman, vd., 2016). Tüm bu roller ise dijital ebeveynlik kavramı altında ele alınmaktadır.

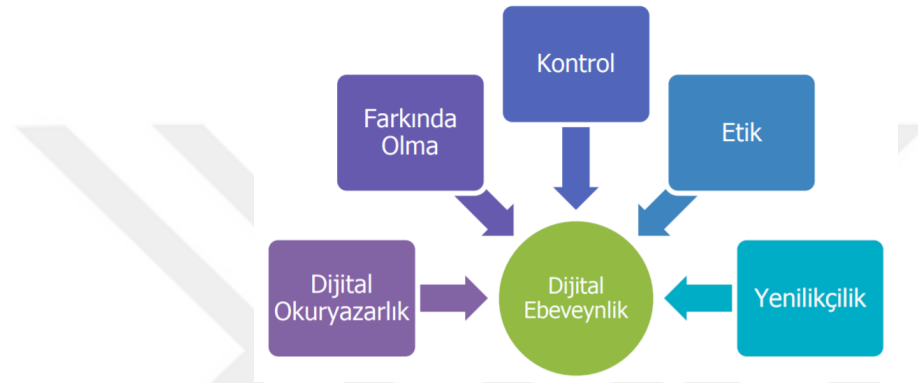
Dijital ebeveynlik kavramı, son zamanlarda birçok araştırmaya konu olmuştur. Bununla birlikte birçok araştırmacı tarafından tanımlanmıştır. İlk kez Rode (2009) tarafından ebeveynlerin çocuklarının çevrimiçi ortamlarda güvenliğini sağlaması olarak ele alınan bu kavram daha sonra Yurdakul ve arkadaşları (2013) tarafından dijital okuryazarlık, etik, farkında olma, yenilikçilik ve kontrol başlıkları ile detaylandırılmış, dijital çağın gereksinimlerine uygun davranışlar sergileyebilen, teknolojik gelişmelere ayak uydurabilen, dijital ortamlara ve araçlara aşina ve kullanımlarına hakim olan, dijital ortamların fırsatlarının ve risklerinin farkında olan ve çocuğunu bu risklere karşı korumak amaçlı stratejiler geliştirebilen ebeveynler olarak tanımlanmıştır.

OSB olan çocuklar için dijital ebeveynlik, özel bir önem taşımaktadır. Teknoloji bu çocukların eğitim ve iletişim becerilerini destekleyecek bir araç olabilir. Fakat aynı zamanda sosyal etkileşimlerini ve dikkat sürelerini olumsuz yönde etkileyebilecek potansiyel riskleri de beraberinde getirmektedir (Mazurek vd., 2012). Örneğin, OSB'ye sahip olan çocuklar sıklıkla tekrarlanan davranışlar göstermektedirler (APA, 2013). Sınırsız ekran kullanımı da bu durumu tetikleyebilmektedir. Ebeveynlerin, çocuklarının dijital ortamlarda maruz kaldığı içeriği sınırlayıp kontrol etmesi, çocukların gelişimi üzerinde olumlu etkilere sebep olabilmektedir (Ammari vd, 2018). Bu nedenle OSB'li çocukların ebeveynleri çocuklarının teknoloji kullanımını dikkatle izlemeli ve yönlendirmelidir. Dijital ebeveynlik, bu çocukların teknolojiyi verimli ve güvenli bir

şekilde kullanmalarını sağlayarak sosyal becerilerini ve akademik başarılarını geliştirmelerine destek olur.

2.2.2. Dijital ebeveynlik rolleri

Dijital devrin imkanlarından yararlanmak ve çocuklarını risk faktörlerinden korumayı arzulayan her ebeveynde bulunması gereken temel dijital ebeveynlik rolleri vardır. Bunlar; dijital okuryazarlık, farkındalık, kontrol rolü, etik rol ve yenilikçiliktir (Yay, 2019). Şekil 2.1.'de Yurdakul ve arkadaşlarının tanımladığı dijital ebeveynlik rolleri bir şema ile gösterilmiştir.

Şekil 2.1. Dijital ebeveyne ait roller (Yurdakul vd., 2013)

Dijital okuryazarlık: Dijital okuryazarlık, dijital araçları kullanarak bilgiye erişme ve bilgiyi üretme yeteneğidir. Bu yeteneğe sahip kişiler keşfetme ve sorgulama yeteneğine sahiptir ve sorunları çözmek ve karar vermek için eleştirel düşünme becerilerini kullanabilirler (Duran,2018). Ülkemizde çocuklar ve ebeveynleri arasında dijital araçları kullanabilme yetenekleri açısından oldukça büyük farklılıklar vardır. Türkiye’de yapılan araştırmalarda, çocukların neredeyse %78’inin bu dijital araçların kullanımında ebeveynlerinden daha fazla bilgiye sahip oldukları görülmektedir (AÇÇAP, 2010). Bunun neden olduğu olumsuzluklardan biri, çocukların internette rahatsız oldukları bir olayla karşı karşıya geldiklerinde bunu ilk olarak akranlarına anlatması ya da çocuk için ebeveyninin dijital aletlerin kullanımı hakkında yaptığı önerilerin değerli görülmemesi ve görmezden gelinmesidir. Bununla beraber dijital araçlar ile ilgili yeterli bilgisi olmayan ebeveynin çocuğunun yaptıklarıyla alakalı pek bir fikri olmamakla beraber onu sağlıklı kullanım hakkında bilgilendirip yönlendirememektedir (Yay, 2019).

Farkındalık: Farkındalık kavramına gelindiğinde, dijital ebeveyn dijital okuryazar olmakla beraber aynı zamanda internette bulunan olumlu ve olumsuz içeriklerin farkını anlayabilmeli, çevrimiçi ortamdaki riskleri fark edebilmeli ve çocuğunun internet

ortamında neler yaptığını takip edebilmelidir (Yay, 2019). Çocukların dijital ortamlarda oynadığı oyunlar, kullandıkları sosyal medya siteleri ve çevrimiçi platformlar onları fiziksel, sosyal ve psikolojik açıdan etkileyebilmektedir. Bu ortamlarda maruz kalınabilecek şiddet, zorbalık, pedofili, taciz, cinsel istismar gibi durumlarda çocukların zarar görmemesi için ebeveynlerin bu konuda bilinçli olması gerekmektedir (Canberk ve Sağıroğlu, 2007; Yurdakul vd., 2013). Bu çevrimiçi risklerin farkında olmak ve bunlara uygun önemler almak da çocuklar ve ebeveynler için oldukça büyük önem taşımaktadır (Rode, 2009).

Kontrol: Farkındalığı yüksek seviyede olan kişi, çocuğunun dijital ortamlardaki eylemlerini kontrol etmeyi gerekli görecektir. Ebeveynin çocuğa karşı kontrollü bir tutuma sahip olması, çocuğa gösterdiği sevgi kadar önemlidir (Ulusoy, Özcan-Demir, Görgün-Baran, 2005). Dijital ebeveynlerin kontrol rolü açısından göstermesi gerektiği bazı özellikler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Çocuğunu sanal ortamda yalnız bir şekilde bırakmamak.
- Zarar verebileceğini düşündüğü içeriklerin erişimine engel koymak ve bu engellerin nedenlerini mantık çerçevesinde açıklamak, kötü içerik filtreleri kullanmak.
- İnternet kullanımının hangi zamanlarda ve ne kadar olacağına dair kılavuz hazırlayarak çocuğa bunların kullanımında bir sınır olduğunu belirterek kurallar koymak ve bu kurallara uymak.
- Beraber kullanmak (Facebook, Youtube ve benzeri sanal sosyal ortamlarda hesap oluşturma ve çocuğu arkadaş ekleme veyahut birlikte internette yararlı ve kaliteli bir şekilde zaman geçirme gibi) (Yay, 2019).

Dijital ortamlarda bulunan riskleri kontrol eden ebeveynler, çocuklarının bu ortamlardan elde edebilecekleri fırsatları da göz önünde bulundurarak, tüm bu risklere ve fırsatlara yönelik uygun stratejiler belirlemeleri gerekmektedir (Çelen vd., 2011). Dijital ebeveyn farkındalıkları düşük düzeyde olan ebeveynlerin, dijital dünyanın yeniliklerinden ve olası gelişmelerinden habersiz olmaları kaçınılmazdır. Bu nedenle kontrol ve sınır koyma gibi davranışlar geliştirmede yetersiz kalabilmekte, çocuğa karşı ihmal davranışı göstirebilmektedirler (Yavuzer, 2018).

Etik: Dijital teknolojiler, toplumsal veya bireysel olarak nitelendirilebilecek olaylarda faydalı bir biçimde kullanılabilir. Fakat bununla birlikte bu ortamlarda bireylerin kendilerini sınırsız bir şekilde özgür hissetmeleri ve sorumluluk hissetmemeleri onların ahlaki boyutta birçok duruma kayıtsız kalmasına yol açabilmektedir (Özcan, 2021). Dijital teknolojilerin hızla gelişmesi ile birlikte ortaya çıkan bu sorun dijital etik kavramının ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Bu kavram, İnternette bireylerin haklarına, özel yaşamlarının gizliliğine saygılı olmayı ve bilgi ahlakına uygun davranmayı, ulaşılan bilgilerin doğruluğunu ve güvenilirliğini araştırarak bu bilgileri sınamayı ve son olarak fikri mülkiyete saygılı bireyler olmayı kapsar (Yay, 2019). Amerika Sosyoloji Derneği (2002), bir bireyin dijital ortamları kullanırken uyması gereken etik kuralları, dijital ortamlarda diğer bireylere saygı gösterme, onların gizlilik ve güvenlik haklarını tehdit edici davranışlarda bulunmama, dijital teknolojileri iyi niyetli kullanma, yasalara uygun hareket etme olarak tanımlamıştır.

Yenilikçilik: Rogger (1995)'a göre yenilik kavramı, birey veya toplum tarafından yeni olarak algılanan düşünce, uygulama ya da nesnedir. Bireylerin veyahut toplumların ihtiyaçlarını karşılamak, problemlerini çözmek amacı ile geliştirilen farklı çözümler veya bu problem ya da ihtiyaçları algılama açısından farklı yeni yollar bulma olarak da tanımlanabilmektedir (Demir, 2006). Geniş bir alandan bakıldığında bir bireyin yenilikçi olması, hızla değişen dünyaya ayak uydurabilmek için gerekli bir durumdur (Arslan, Filiz ve Gül, 2023). Ebeveynler açısından ele aldığımızda, çocuğu dijital ortamlarda vakit geçiren bir ebeveyn, yeniliklere karşı meraklı olan, yenilikleri öğrenmeye çaba gösteren, bu yenilikleri güncel olarak takip etme isteği olan ve son olarak bu yeniliklerin olumlu ve olumsuz parçalarının farkında olan bireyler olmalıdırlar (Yurdakul vd., 2013).

Tüm bu kavramlar değerlendirildiğinde ebeveynlerin dijital okuryazar olabilmesi bununla birlikte dijital ebeveyn olabilmesi için farkındalıklarının yüksek olması oldukça önemlidir. Ancak farkındalığı yüksek olan bir ebeveynin doğru yönlendirmelerle çocuğunun bu uçsuz bucaksız dijital dünya içerisinde kaybolmasına engel olması mümkün olabilir. Bir sonraki başlıkta dijital ebeveynlik farkındalığı kavramının detaylarına yer verilmiştir.

2.2.3. Dijital ebeveynlik farkındalığı

Telefon, bilgisayar ve tablet gibi dijital araçları kullanan kişilerin, bu araçların olumlu ve olumsuz yanlarının farkına varabilen kişiler olması gerekmektedir (Yay, 2017). Bu görevi çocuklarının kullanımında ise anne babalar üstlenmektedir. Dijital araçların

kullanımının artmasıyla çocukların kendilerine zarar verebilecek içeriklere sınırsız erişimi, ebeveynlere çocuklarını bu risklerden koruma gibi büyük bir sorumluluk yüklemiştir (Sarına vd., 2014). Erken yaşlarda teknolojiye maruz kalan çocuklarda sosyal, duygusal, davranışsal ve bilişsel problemlerin ortaya çıkmasının yanı sıra dil gelişiminin gecikmesi gibi birçok gelişimsel risk meydana gelmektedir (Chonchaiya, vd., 2015). Bu bağlamda bakıldığında ebeveynlerin, çocuklarının dijital ortamlarda karşılaşılabileceği risklerin ve dijital araçların sağlayabileceği faydanın farkında olması gerekmektedir (Manap, 2020). Avrupa Çevrimiçi Çocuklar Araştırma Projesi (AÇÇAP) (2010) tarafından çevrimiçi fırsatlar ve riskler aşağıda sıralanmıştır. Çevrimiçi olanaklar; küresel bilgilere erişim, eğitim kaynakları, eski ve yeni arkadaşlar için sosyal ağlar, eğlence, oyunlar, kullanıcının oluşturduğu içeriklerin üretilmesi, sivil katılım/siyasi katılım, kimliğin bir ifadesi olarak mahremiyet, topluluk bağları/faaliyetleri, teknoloji okuryazarlığı ve yetkinliği, kariyer gelişimi, kişisel/sağlık/cinsel tavsiyeler, uzak konumlardaki insanlarla deneyimleri paylaşmak olarak ele alınmaktadır. Çevrimiçi riskler arasında yasa dışı içerik, pedofili, yabancılar, psikolojik veya cinsel şiddet, zararlı veya rahatsız edici içerikler, ırkçı söylemler, reklam/ticari faaliyetler, kişisel bilgilerin izinsiz kullanımı, siber zorbalık, sözel taciz, yasadışı bahis, kumar veya korsanlık, kendine zarar ve mahremiyetin ihlal edilmesi yer alır. Ebeveynlerin çocuklarının maruz kalabileceği bu risklere karşı farkındalığı oldukça önemlidir.

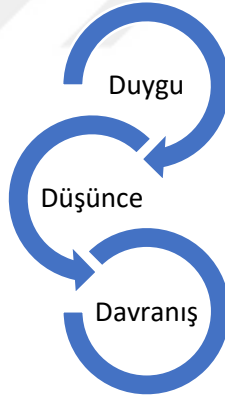
Dijital ebeveynler, dijital çağın getirilerinin farkında olan ve buna göre davranan, dijital araçları yeterli düzeyde kullanabilen, dijital ortamlardaki fırsatları görerek, çocuklarını bu fırsatların içerisinde bulunabilecek risklerden koruyan, dijital ortamlarda bireylerin haklarına saygı gösterilmesi gerektiğini çocuğu ile paylaşan ve yeniliklere açık bireyler olmalıdırlar (Yurdakul vd., 2013). OSB’li çocuğa sahip ebeveynlerin ise bu konuda çok daha dikkatli olmaları gerekmektedir çünkü OSB’li çocuklar sosyal açıdan, tipik gelişim gösteren çocuklara göre daha savunmasızdırlar. Başka insanların inançlarının kendi düşüncelerinden farklı olabileceğini anlamakta güçlük çekebilir ve bu da onların çeşitli durumlarda mağdur olmalarına neden olabilmektedir (Fredrick vd., 2022’den aktaran Erkan-İdris, 2022). Ancak farkındalığı yüksek olan ebeveynler bu mağduriyeti önlemede başarılı olabilir.

Birçok durumda ebeveynin farkında olması, çocukları dijital ortamlarda faydalı kullanıma yönlendirme veya olası risklerden koruma açısından tek başına yeterli değildir. Bu farkındalığın somut uygulamalara dönüşmesi, ebeveynlerin dijital ebeveynlik

tutumları ile mümkündür. Ebeveynlerin dijital teknolojilere karşı sergiledikleri tutumlar, çocuklarının dijital dünyadaki davranışlarını doğrudan etkiler. Tutumlar bireyin, kendisi için anlamlı olan soyut veya somut varlıklara olumlu ya da olumsuz yönde bir eğilim göstermesidir (Ustaahmetoğlu, 2013). Fakat yalnızca bir davranış eğilim olarak değerlendirmek yanlış olacaktır. Daha geniş bir çerçevede bakıldığında duygu, düşünce ve davranışlar eğilimlerinin bütünü olarak belirtilebilir (Kağıtçıbaşı,1999).

2.2.4. Dijital ebeveynlik tutumları

Tutum kavramı birçok araştırmacı tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır. Lambert tutumu bir kişinin insanlar, gruplar, sosyal meseleler ve herhangi bir çevresel olayla alakalı örgütlenmiş, tutarlı bir duygu, düşünce ve davranış şekli olarak tanımlamıştır (Aktaran Baysal, 1981). Tutumların üç boyuttan oluştuğu belirtilmektedir. Bunlar, tutumların temelini oluşturan bilişsel boyut, tutumların kişiden kişiye değişkenlik gösteren, tek bir doğru üzerinde açıklanamayan hoşlanma veya hoşlanmama yönünü oluşturan duygusal boyut ve son olarak tutumların sözel veya sözel olmayan eylemlerin ifadesi olarak davranışsal boyut olarak ele alınmaktadır (Baysal, 1981). Tutum kavramının boyutları aşağıda bulunan Şekil 2.2.'de belirtilmiştir.

Şekil 2.2. *Duygu, düşünce ve davranış eğiliminin bütünleşmesi sonucu tutum oluşmaktadır (Kağıtçıbaşı, 2010).*

Dijital teknolojilerin gelişmesiyle ortaya çıkan dijital ebeveynlik kavramı, ebeveynlerin bu konudaki tutumlarını yani duygu, düşünce ve davranışlarını da kapsamaktadır. Yapılan araştırmaların birçoğunda dijital ebeveynlik tutumları kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Duygu boyutu ele alındığında ebeveynlerin dijital dünyaya karşı olan duygularının çocukların dijital teknolojileri kullanımını büyük ölçüde etkilediği görülmektedir. Ebeveynler bu sınırsız dijital yaşamın içerisinde çocuğu koruma ve güvenli bir ortam sağlamak amacı ile kaygılanmaktadır (Livingstone,2008). Byron (2008)

ebeveynler ve çocuklar ile yaptığı odak grup görüşmelerinde belirli yaş gruplarındaki çocukların ve ailelerinin çevrimiçi davranışlarını ve kaygılarını incelemiştir. Bu çalışmada ebeveynlerin çocuklarının çevrimiçi ortamlarda neler yaptığını ve onları olası risklerden nasıl koruyacaklarını tam olarak bilmemelerinin ebeveynler üzerinde kaygıya sebep olduğu belirtilmiştir. OSB'ye sahip çocuğu olan ailelerin dijital ebeveynlik tutumları ele alındığında, bu ailelerin genellikle karmaşık duygular içerisinde oldukları görülmektedir. Ebeveynler, teknolojinin çocuklarının gelişimi ve eğitimi açısından faydalı olabileceğini düşünse de aynı zamanda dijital ortamlardaki risklerden endişe duymaktadırlar (Boyd, 2018; Wartella vd., 2013). Aksine bazı ebeveynler çocuklarıyla konuşarak anlaşarak iletişim kurabilmekte bu şekilde hem anne hem de çocuklar daha mutlu bir süreç yaşamaktadırlar (Megep, 2006). Bir araştırmada ise ebeveynlerin birçoğunun çocuklarına dijital araçları kullandırmak istemedikleri görülmüştür. Aynı zamanda ebeveynler çocuklarının teknoloji çağının gelişmelerinden geri kalmalarını istemedikleri, çocuklarıyla baş edemedikleri durumlarda çaresiz hissettiklerini belirtmişlerdir (Cengiz-Saltuk ve Erciyes, 2020). Tüm bu duygular ele alındığında ebeveynlerin çocuklarını tehlikelere karşı koruma isteğini arttırarak, çocukların dijital deneyimlerini kısıtlamalarına ve buna bağlı olarak onlara güvenli bir ortam sağlamalarını mümkün kılar (Paus-Hasebrink vd., 2019).

Ebeveynlerin dijital teknolojilere karşı düşünceleri, onların bu ortamları nasıl değerlendirdiği, dijital araçları nasıl kullandıkları ve çocuklarına bu konu hakkında nasıl bir eğitim verdiklerinin belirleyicisi olabilmektedir. Destekleyici tutum sergileyen ebeveynler teknolojinin çocuklarının eğitim ve gelişim süreçlerine faydalı olabileceğini düşünebilir. Bu sebeple çocuklarını dijital teknolojiler konusunda bilinçlendirmeye ve eğitmeye çalışması muhtemeldir (Livingstone ve Helsper, 2008; Mascheroni, Ponte ve Jorge, 2018). Yapılan bir araştırmada okul öncesi dönem çocuklarının ebeveynlerinin, dijital teknolojileri çok sık kullanmanın, çocukların sosyal becerilerini olumsuz yönde etkileyebileceğini düşündüğü belirtilmektedir. Bunun yanı sıra kullanımlarını onlara rehber olacak bir kişiyle yapmalarının sosyal becerilerinin daha az zarar görmesine yardımcı olacağına inandıkları belirtilmektedir (Oğuz ve Kutluca, 2020). Bu düşünce sistemine sahip bir ebeveynin, çocuğunun dijital teknolojileri kullanımında bilinçli bir rol üstlenmesi olası bir sonuçtur. Çocuğunun teknolojinin faydalarından yararlanmasına yardımcı olarak onu olası risklerden koruması bu konudaki farkındalığının yüksek olmasının muhtemel bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

Ebeveynlerin dijital teknolojiler hakkındaki düşünceleri, inançları bilgi ve farkındalık düzeyleri dijital ebeveynlik tutumlarının davranış boyutunda bulunan stratejiler için temel yapı taşı olarak ifade edilebilir. Ebeveynlerin dijital teknolojiler hakkındaki tutumları onların ve çocuklarının rutin hayatlarında dijital teknolojileri kullanımını direkt olarak etkilemektedir. OSB'ye sahip çocukların aileleri ele alındığında bu ebeveynlerin tipik gelişim gösteren çocuğa sahip olan ebeveynlere kıyasla çok daha koruyucu davranışlar sergiledikleri görülmektedir (Greenberg ve diğerleri., 2020). Ebeveynlerin çocuklarının dijital araçları kullanımları sırasında onlara eşlik etmesi, birlikte kullanım sağlaması ve rehberlik etmesi, çocuklarının dijital teknolojileri kullanımına çeşitli kısıtlamalar getirmesi, zararlı olduğunu düşündüğü içeriklere filtreleme yaparak çocukların erişimini engellemesi ve çocukların geçmiş kullanımlarını kontrol etmesi çocuklarını dijital ortamlardaki risklerden korumak için kullandıkları bazı stratejilerdir (Livingstone ve Helsper, 2008). Yapılan araştırmalar dijital ebeveynlik stratejilerinin çocukların dijital medya okuryazarlığı, dijital güvenlikleri ve çevrimiçi ortamlardaki davranışları üzerinde etkili olduğunu göstermektedir (Livingstone, 2008; Wartella vd., 2013). Tokel ve diğerleri (2013) tarafından yapılan araştırmada ebeveynlerin %39'unun çocuklarının dijital araçları kullanımını kontrol ve yönlendirme sürecinin kolay bulduğunu belirttiği vurgulanmıştır. Bununla birlikte %35'inin sosyal medya sitelerindeki güvenlik ayarlarını nasıl kullanacağını bilmediği, %23'ünün ise bu ayarlardan hiç haberdar olmadığı belirtilmiştir. Bu çalışmanın sonuçları ele alındığında, ebeveynlerin dijital ebeveynlik konusunda yetersiz oldukları görülebilmektedir.

Özetle dijital ebeveynlik kavramı, dijital ebeveynlerin farkındalık düzeylerinin yüksek olmasının önemi ve farkındalığa ek olarak ebeveynlerin buna uygun tutumlar geliştirerek, davranışlarını, düşüncelerini ve duygularını bu kapsamda yönlendirmeleri yeni dijital çağın gerekliliklerindendir. Tipik gelişim gösteren çocukların ebeveynlerinin yanı sıra OSB'ye sahip çocuğu olan ebeveynlerin de dijital dünyanın farkında olmaları ve bu konuda olumlu tutumlar geliştirmeleri oldukça elzemdir. Hatta bu ebeveynlerin tipik gelişim gösteren çocuğu olan ailelere göre çok daha dikkatli olmaları gerektiği de söylenebilir çünkü OSB'ye sahip çocuklar bilişsel düzeyleri ve sosyal iletişimleri açısından tipik gelişim gösteren çocuklar kadar gelişmiş değildir. Bu da onları risklere daha açık bir hale getirmektedir. Alan yazında şimdiye kadar yapılmış, dijital ebeveynlik farkındalıkları ve tutumları, özel gereksinimli çocuklar ve OSB kapsamında yapılan çalışmalar bu riskleri açık bir şekilde ortaya koymakta, çalışmacıların bu durumlara karşı

uygun müdahale planları yapmalarına imkân sağlamaktadır. Aşağıda ulusal ve uluslararası olmak üzere dijital ebeveynlik, dijital ebeveynlik farkındalık ve tutumları, OSB'ye sahip çocuğu olan veya özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin dijital teknolojileri kullanımı gibi konuları ele alan araştırmalar detaylı bir biçimde verilmiştir.

2.3. İlgili Araştırmalar

Bu araştırma kapsamında alan yazın tarandığında OSB'ye sahip çocukların ebeveynlerinin dijital ebeveynlik farkındalık ve tutumlarına ilişkin bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu sebeple çalışma grubu tipik gelişim gösteren çocukların ebeveynleri ve özel gereksinimli çocukların ebeveynleri olan ve dijital ebeveynlik, dijital ebeveynlik farkındalıkları, dijital ebeveynlik tutumları konularını ele alan çalışmalar incelenmiştir. İncelenen bu araştırmaların bazıları aşağıda belirtilmektedir.

Yaman, Dönmez, Akbulut, Kabakçı Yurdakul, Çoklar ve Guyer (2019) tarafından yapılan çalışmada Türkiye'deki ebeveynlerin dijital ebeveynlik yetkinlikleri çeşitli demografik değişkenler açısından incelenmiştir. Çalışma, ebeveynlerin dijital medya kullanımındaki farkındalıklarını ve bu kullanımın çocukları üzerindeki etkilerini ele almıştır. Tarama modelinde kullanılan çalışma iki aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşamada alanyazın taraması ve uzmanlarla gerçekleştirilen bir odak grup görüşmesi sonucunda dijital ebeveynlik yeterlik alanları ve göstergeleri belirlenmiştir. İkinci aşamada ise Dijital Ebeveynlik Öz Yeterlik Ölçeği geliştirilerek, Eskişehir ilinde yaşayan 576 ebeveynin dijital ebeveynlik öz yeterlikleri ebeveyn rolü, internet kullanım deneyimi, gelir durumu, meslek ve eğitim durumu değişkenlerine göre incelenmiştir. Dijital ebeveynlik yeterlik ve göstergeleri başlangıçta yedi farklı boyuttan oluşmuş ve bu boyutlara göre Dijital Ebeveynlik Öz Yeterlik Ölçeği hazırlanmıştır. Yapı geçerliği çalışmaları sonrasında dijital okuryazarlık, dijital güvenlik ve dijital iletişim olmak üzere üç faktör altında toplanan göstergeler ebeveyn rolü, internet kullanım durumu, gelir durumu, meslek ve eğitim durumu değişkenleri açısından farklılık sergilememiştir. Elde edilen bulgulara göre ebeveynlerin çoğunun dijital medyayı etkili bir şekilde yönetme konusunda kendilerini yetersiz hissettiği sonucuna varılmıştır. Kendilerini yetersiz gören ebeveynlerin dijital ebeveynlik hakkında daha fazla bilgi sahibi olması gereklidir.

Alanyazında dijital ebeveynlik hakkında yapılan bir başka araştırmada Manap (2020)'ın anne babaların dijital ebeveynlik farkındalıklarını incelediği araştırmasında karma yöntem olarak keşfedici sıralı desen kullanılmıştır. İlk olarak nitel görüşmeler

yapılan tez çalışmasında görüşmeler sonucu içerik analizi yapılmış ve dijital ebeveynlik farkındalığının boyutları belirlenmiştir. Daha sonrasında bu boyutlar göz önünde bulundurularak Dijital Ebeveynlik Farkındalık Ölçeği geliştirilmiş, geliştirilen ölçekle beraber dijital ebeveynlik farkındalığı çeşitli değişkenler açısından incelenmiştir. Sağlıklı aile içi rollere sahip ebeveynlerin sağlıklı olanlara oranla dijital ihmal ve olumsuz model olma davranışlarının daha düşük, verimli kullanım ve çocuğu dijital dünyadaki olası risklerden koruma düzeylerinin, sağlıklı aile içi rollere sahip ebeveynlere göre daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca ebeveynin dijital ortamlarda geçirdiği süre ile dijital ebeveynlik farkındalıkları incelendiğinde kullanım süresi arttıkça dijital ihmal ve olumsuz model olma davranışlarının arttığı gözlemlenmiştir. Yapılan bu çalışmanın nitel analiz kısmında dijital ebeveynlik farkındalığına ilişkin olarak verimli kullanım, risklerden koruma, model olma, dijital ihmal ve yeniliklere açık olma alt temaları ortaya çıkmıştır. Çıkan bu alt temalar dijital ebeveynlik farkındalığı kavramının detaylandırılmasında önemli rol üstlenmektedir.

Dijital ebeveynlik tutumları hakkında yapılmış çalışmalar az olsa ebeveynlik ve dijital ebeveynlik kavramlarını detaylı bir şekilde ele almış araştırmalar da bulunmaktadır. Jafari (2021)'nin çalışması bunlardan biri olarak ele alınabilir. Jafari (2021) erken çocukluk dönemindeki çocukların zekâ düzeyleri ve sosyal becerileri ile ailelerinin ebeveynlik ve dijital ebeveynlik tutumları arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasının amacı, farklı ebeveynlik ve dijital ebeveynlik tutumlarının çocukların zekâ ve sosyal becerileri üzerindeki etkilerini açığa kavuşturmak, teknolojik araçların çocuklar ve çocukların teknolojik araçlara ilişkin metaforik algıları üzerindeki etkilerini araştırmaktır. İkincil amaç ise ebeveynlerin ve öğretmenlerin teknolojik araçların çocuklar üzerindeki etkilerine ilişkin görüşlerini incelemektir. 2018-2019 eğitim öğretim yılında gerçekleştirilen çalışmada karma desen uygulanmıştır. Araştırmanın çalışma grubu Bursa ve İstanbul'da yaşayan 378 okul öncesi çocuk ve onların ebeveynleri ve 16 öğretmenden oluşmaktadır. Araştırmaya katılan ebeveynlerin büyük bir çoğunluğu çocuklarının dijital ortamlarda vakit geçirmesinin onların sosyal beceri düzeylerini olumsuz yönde etkilediği görüşünü savunmuştur. Dijital araçları kullanımın çocuklar üzerinde agresif hareketler sergileme, izlenen şiddet temalı içerikleri olumsuz taklit etme, ortamdan soyutlanma gibi olumsuz etkileri olduğu belirtilmiştir. Teknolojik araçların sosyal becerileri geliştirerek sosyalleşmeyi sağladığı, çocukların kelime dağarcığını geliştirdiği görüşünde olan ebeveynlerin yanı sıra izlenen şeyin içeriğine göre bu

durumun deđiřtiđini veyahut kullanımın çocuk üzerinde etkisiz olduđunu dűřűnen ebeveynler olduđu da gűzlemlenmiřtir. Ek olarak çalıřmada demokratik ve otoriter tutum geliřtiren ebeveynleri olan çocukların sosyal beceri dűzeylerinin olumsuz, izin verici ve ařırı korucu tutum geliřtiren ebeveynlerin çocuklarının sosyal beceri dűzeylerinin ise olumlu yűnde etkilendiđi belirtilmiřtir. Çalıřma ebeveynlerin çocuklarının dijital teknolojileri kullanımlarına dair algılarını açık bir řekilde ortaya koymuřtur.

Kopuz, Turgut ve Aktı Aslan (2022)'ın dijital ebeveynlik tutumu ve çocukların internet kullanımları arasındaki iliřkinin incelendiđi arařtırmasının amacı çocukların gűvenli internet kullanımı ile dijital ebeveynlik tutumu arasındaki iliřkinin belirlenmesidir. Ebeveynlerin dijital teknolojileri kullanımlarının çocuklarının kullanımlarına ne gibi etkileri olduđu ve bu etkilerin demografik deđiřkenlere gűre nasıl deđiřtiđi ele alınmıřtır. Arařtırmada nicel arařtırma yűntemlerinden biri olan iliřkisel tarama modeli kullanılmıřtır. Tűrkiye'nin farklı řehirlerinde ortaokul kademesinde űđrenim gűren 487 ocuk ve bu çocukların ebeveynleri ile gerçekleřtirilen çalıřmada elde edilen sonuçlara gűre ebeveynlerin eđitim seviyelerinin artmasıyla dijital teknolojiler hakkındaki yeterliliklerinin arttıđı bununla dođru orantılı olarak dijital ebeveynlik tutumlarının da arttıđı gűzlemlenmiřtir. Arařtırmanın bir diđer bulgusu ise anne babaların dijital ebeveynlik tutumlarının artmasıyla çocukların dijital teknolojilerden faydalanma imkanlarının arttıđı yűnűndedir. Ebeveynlerin sahip oldukları dijital araçların sayısının ebeveynlerin dijital ebeveynlik tutumlarını pozitif yűnde etkilediđi gűrűlműřtűr. Son olarak dijital ebeveynlik tutumlarının, çocuđun dijital ortamlarda karřılařabilecekleri risklerle iliřkili olup olmadıđı ele alınmıř, aralarında herhangi bir iliřki bulunamamıřtır.

Bu çalıřmadan bir sene sonra yayımlanan Kurtdede-Fidan ve Olur (2023) tarafından ebeveynlerin dijital ebeveynlik űz-yeterlikleri ile dijital ebeveynliđe yűnelik tutumları arasındaki iliřki űzerine yapılan bir diđer çalıřma, ebeveynlerin dijital ebeveynlik űz-yeterlikleri ile dijital ebeveynliđe yűnelik tutumları arasındaki iliřkiyi incelemeyi amaçlamıřtır. İncelenen bu iki kavram arasında orta dűzeyde bir korelasyon olduđu tespit edilmiřtir. Bu arařtırmanın çalıřma grubu Tűrkiye'nin farklı illerinde yařayan ve çocukları ilkokula devam eden 434 ebeveynnden oluřmaktadır. Verilerin analizinde frekans, yűzde, standart sapma, korelasyon, regresyon, çoklu regresyon ve iki yűnlű varyans analizi istatistik teknikleri kullanılmıřtır. Çalıřmada dijital ebeveynlik űz yeterliliđi yűksek olan ebeveynlerin çocuklarını dijital ortamlarda daha iyi bir řekilde

yönlendirebildikleri ve dijital risklere karşı daha etkin bir koruma sağlayabildikleri vurgulanmıştır. Özellikle eğitim seviyesi yüksek olan ebeveynlerin, dijital öz-yeterliliklere daha hâkim oldukları ve bu yetkinliklerini çocuklarının eğitiminde etkili bir şekilde kullanabildikleri belirlenmiştir. Ayrıca çalışma, ebeveynlerin dijital ortamlardaki öz-yeterliliklerinin, çocuklarının dijital dünyayla etkileşimlerini doğrudan etkilediğini göstermektedir. Dijital ebeveynlik öz-yeterlilikleri ve tutumları yüksek olan ebeveynler, çocuklarının dijital araçları kullanımını daha sağlıklı ve verimli yönetebilmektedir. Aynı zamanda muhtemel risklere karşı çocuklarını daha kapsamlı bir şekilde koruyabilmektedir. Çalışmada, dijital ebeveynlik öz yeterliliği ile dijital ebeveynliğe yönelik tutumlar arasında orta düzeyde bir korelasyon olduğu ve çeşitli değişkenlerin dijital ebeveynlik öz yeterliliğinin anlamlı yordayıcıları olduğu sonucuna varılmıştır.

OSB ile ilişkili olarak dijital ebeveynlik hakkında yapılmış araştırmaya rastlanmamış olsa da OSB'ye sahip çocuklar ve dijital teknolojileri kullanımları hakkında yapılmış araştırmalar bulunmaktadır. Torun Yeterge (2023)'nin çocukların ekran sürelerinin OSB semptomlarına etkisini ele alan çalışmaları incelediği tarama makalesinde ise, özellikle son yıllarda telefon, tablet, televizyon ve bilgisayar gibi teknolojik cihazların kullanımının gün geçtikçe artmasıyla beraber çocuklarda OSB belirtilerinin ve tanılarının artması üzerinde durulmuştur. Çalışmada aşırı ekran kullanımının kontrol altına alınarak çocukların ekran sürelerinin sağlıkları açısından etkilerinin gözden geçirilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır. Verilerin güncel olması amacıyla çalışmada yalnızca 2022 ve sonrası araştırmalara yer verilmiştir. Bir ulusal, 9 uluslararası olmak üzere 10 çalışma bu araştırma kapsamında incelenmiştir. Torun Yeterge (2023)'nin incelediği birçok araştırmada OSB ile ekran süresi arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu belirtilmiştir. Telefon, tablet, televizyon gibi dijital araçlara yüksek derecede maruz kalmanın, OSB'ye yatkınlığı bulunan çocuklarda OSB riskinin ortaya çıkmasını tetikleyen bir faktör olabileceği yapılan çalışmalarca gözlemlenmiştir. Bu incelemeler sonucunda ekrana maruz kalan her çocuğun OSB tanısı alacağı sonucuna varılamayacağı gibi ekrana aşırı maruz kalmanın çocuklar üzerinde risk oluşturabileceği düşünülmektedir.

OSB ve ekran kullanımı ile ilgili ulusal yayınlardan biri olan Çelik (2019)'in otizmlili çocukların televizyon izleme alışkanlıkları üzerine yaptığı çalışmanın amacı, otizmlili çocukların televizyon ile etkileşimini televizyon izleme alışkanlıkları üzerinden incelemektir. Nihai amaç ise otizmlili çocukların gereksinimlerine uygun, eğitimlerini ve

gelişimlerini dikkate alan, onları olumlu yönde etkileyecek bir model oluşturmaktır. Çalışmada 12 otizmlı çocuğun ebeveynleri ve farklı alanlarda uzmanlığı olan yedi eğitimci ile görüşmeler yapılmıştır. Ek olarak çocukların televizyon izlerken gerçekleştirdikleri davranışlar gözlemlenmiştir. Elde edilen sonuçlar çocukların ebeveynlerinin ve uzmanların görüşleri ile birlikte değerlendirilmiş ve literatürdeki benzer çalışmalar ile karşılaştırılmıştır. Araştırmanın sonuçları televizyonun otizmlı çocukları eğitmek için iyi bir araç olduğunu ve televizyonun bir eğitim aracı olarak kullanılabilir olduğunu göstermektedir. Ancak, daha kişiselleştirilmiş içeriğe ve uygun yayın süresine ihtiyaç olduğu belirtilmektedir. Ayrıca, eğitimcilerin ve ailelerin interneti kullanırken daha fazla destek ve rehberliğe ihtiyaç duyduğu öne sürülmüştür.

Tüm bu ulusal yayınlar değerlendirildiğinde OSB'ye sahip çocukların ebeveynlerinin dijital ebeveynlik farkındalık ve tutumlarına dair bir çalışmaya rastlanmamıştır. Tipik gelişim gösteren çocukların aileleri ile yapılan çalışmalar ise sınırlıdır. Özel gereksinimli çocukların dijital teknolojileri kullanımına dair ebeveynlerin görüşleri ve çocukların kullanımlarını ele alan bazı çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalara bakıldığında ekran kullanım sürelerinin önemi dikkat çekmektedir. Aynı zamanda ebeveynler, dijital araçların olumlu ve olumsuz yönlerinin olduğunu belirtmişlerdir. Ulusal yayınların yanında uluslararası yapılmış çalışmalar da araştırma kapsamında incelenmiştir.

Alanyazında bulunan tipik gelişim gösteren çocuklar ve onların ebeveynleri ile dijital teknolojilerin kullanımı hakkında uluslararası araştırmalardan biri olan Coyne ve diğerleri (2017) tarafından gerçekleştirilen, ebeveynlerin medya kullanımı ve çocuklarının medya kullanımı arasındaki ilişkiyi ele alan araştırmanın amacı aile dinamiklerinin ve ebeveynlik uygulamalarının çocukların medya kullanımı üzerindeki etkilerini incelemektir. Bu çalışma, kapsamlı bir literatür taraması ve çeşitli araştırma yöntemleri kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmada “Üçgenleme” stratejisi kullanılmıştır. Veri kaynakları ebeveyn, çocuk ve uzman görüşlerini içermektedir. Kullanılan yöntemler derinlemesine görüşmeler, katılımcı gözlemi ve anketlerdir. Bu çalışma hem boylamsal hem de kesitsel çalışmalarla desteklenmiştir. Ebeveynlerin çocuklarının huzursuz olduğu zamanlarda onları sakinleştirmek amacıyla dijital araçların kullanımına izin verdikleri belirtilmiştir. Ebeveynler tarafından çocukların dijital araçları kullanımını sınırlamak amacıyla kullanılan içeriklerin ve izleme sürelerinin kısıtlanması gibi yöntemlerin kullanılmasının ve içerikler hakkında çocuklarla etkileşimde bulunarak

aktif arabuluculuk yapılmasının çocukların dijital medya etkileşimlerinden kaynaklanan olumsuz etkileri azaltılabileceği öne sürülmüştür. Aynı zamanda ebeveynlerin dijital medya kullanım alışkanlıklarının çocukların kullanım alışkanlıklarına doğrudan etki edebileceği belirtilmiş ve aile içerisindeki etkileşimi azaltarak çocuğun ekran kullanım süresini arttırılabileceği vurgulanmıştır. Özetle bu çalışmada medya kullanımının aile ilişkileri içerisinde çocuğun sağlıklı gelişimi açısından değerlendirilmesi gerektiği, ebeveynlerin çocuklarının medya ile etkileşimlerini aktif ve bilinçli bir şekilde yönetmelerinin önemli olduğu ve ayrıca ebeveynlerin medya kullanım alışkanlıklarının, çocuklarının medya kullanımı ve genel gelişimi üzerinde önemli bir etkiye sahip olabileceği ileri sürülmüştür.

Lauricella ve arkadaşları (2015)'nin "Küçük Çocukların Ekran Süresi: Ebeveyn ve Çocuk Faktörlerinin Karmaşık Rolü" olarak adlandırdıkları çalışmalarının amacı, çocukların ekran medya kullanımını etkilemede ebeveyn ve çocuk faktörlerinin karmaşık rolünü araştırmaktır. Araştırmaya Amerika Birleşik Devletleri'nde 0 ila 8 yaş arası çocuğu olan 2326 ebeveyn katılmıştır. Araştırmada çocukların yaşı, ebeveynlerin medya kullanımı ve tutumları da dahil olmak üzere çeşitli demografik ve psikososyal faktörler dikkate alınmıştır. Veriler doğrusal regresyon analizi kullanılarak incelenmiştir. Araştırmada çocukların bilgisayar, televizyon, akıllı telefon ve tablet bilgisayarlarla geçirdikleri zamanı analiz etmiştir. Ebeveynlerin ekran sürelerinin çocuklarının ekran süreleriyle yüksek düzeyde ilişkili olduğu, ebeveynlerin dijital ortamlar hakkındaki tutumlarının ve kullanımlarının evdeki kullanımı şekillendirdiği vurgulanmıştır. Aynı zamanda çocukların ebeveynlerinin kullanımlarını model alarak benzer davranışlarda bulunduğu belirtilmiştir. Çocuklarda yaş attıkça ekran süresinin arttığı ve ebeveynlerinin tutumları ve yaşları ile çocukların dijital medya kullanımının ilişkili olduğu öne sürülmüştür. Özetle yapılan araştırma, ebeveyn tutumlarının çocukların teknoloji kullanımları üzerinde belirleyici olduğunu göstermiştir. Dijital medyayı olumlu bir şekilde değerlendiren ebeveynlerin çocukları daha fazla ekran süresine sahip olmaktadır. Son olarak çalışmada ebeveynlerin teknoloji kullanımlarının ve tutumlarının, çocukların dijital medyayı kullanımları üzerinde doğrudan bir etkisi olduğu gözlemlenmiştir.

Ulusal yapılmış çalışmaların kısıtlılığının yanında uluslararası çalışmalarında OSB'ye sahip çocukların ebeveynlerinin dijital ebeveynlik farkındalık ve tutumlarını yeteri kadar açıklayamadığı görülmüştür. Suresh ve Tiwari (2022) OSB'li ve tipik gelişim gösteren çocukların ekran ve dijital teknolojileri kullanımı hakkında ebeveynlerin tutum

ve endişelerini ele alan bir çalışma gerçekleştirmiştir. Bu çalışmada çocukların dijital medyayı kullanımı ve ekran süresine yönelik ebeveyn tutumlarının, endişelerinin ve bilgilerinin araştırılması amaçlanmıştır. Çalışmada OSB'ye sahip çocuğu olan ve tipik gelişim gösteren çocuğu olan 182 ebeveyne ulaşılmıştır. Çeşitli kapalı ve açık uçlu soruların kullanıldığı bir anket Google formlar üzerinden ebeveynlere uygulanmıştır. Anketten elde edilen sonuçlar, tanımlayıcı olarak analiz edilmiş, ki kare testi ve nitel tematik analiz kullanılarak karşılaştırılmıştır. OSB'li çocukların tipik gelişim gösteren çocuklara göre daha erken yaşlarda dijital teknolojiler ve ekranla tanıştığı, fakat bununla birlikte tipik gelişim gösteren çocukların ekranla ve dijital teknolojilerle daha fazla vakit geçirdiği belirtilmiştir. Araştırmada ek olarak iki grubun ebeveynlerinin de bu konu hakkında bilgi sahibi olduğu ve kullanımı denetlemek amacıyla bazı yöntemlere başvurduğu ifade edilmiştir. Ebeveynler dijital teknolojilerin ve ekranın kullanımı hakkındaki endişelerinden bahsetmiş, aynı zamanda tutumlarının karmaşık olduğu gözlemlenmiştir.

Al-Shatry (2022)'in çalışmasında ise OSB'ye sahip çocukların dijital ortamlara karşı bağımlılığı ve bu bağımlılığın çocukların sosyal izolasyon ile ilişkisi ele alınmıştır. Araştırmada OSB'ye sahip çocuklarda dijital bağımlılık ve sosyal izolasyon arasındaki ilişkinin incelenmesi hedeflenmektedir. Araştırma tanımlayıcı ve kesitsel bir yaklaşımla gerçekleştirilmiştir. Veri toplama aracı olarak anket kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu OSB'ye sahip çocuğu olan ebeveynlerdir. Ankette çocukların dijital bağımlılık ve sosyal izolasyon düzeylerini belirlemeye yönelik sorulara yer verilmiştir. Elde edilen veriler istatistiksel analiz teknikleri kullanılarak değerlendirilmiştir. Bu araştırmada OSB'li çocuklarda dijital bağımlılığın ve sosyal izolasyonun bulunduğu öne sürülmüştür. Bu iki kavram arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu durum değerlendirildiğinde OSB'ye sahip çocukların dijital ortamlara aşırı derecede maruz kalmasının, çocukların sosyal etkileşimlerini kısıtlayabileceği ve çocukları sosyal açıdan izole hale getirebileceği sonucuna varılmıştır.

Krupa ve diğerleri (2019)'nin tipik gelişim gösteren ve OSB'li çocuklarda ekran süresinin anne-çocuk etkileşimi arasındaki ilişkisini ele aldığı çalışmalarının amacı tipik gelişim gösteren çocuklar ve OSB'li çocuklarda ekran süresi ile anne-çocuk karşılıklı etkileşimi arasındaki ilişkiyi incelemektir. Çalışmanın verileri 2 ile 4 yaş arasındaki OSB'li ve tipik gelişim gösteren çocuklar ile onların annelerinden sağlanmıştır. Veri toplama noktasında çocuğun doğrudan ekran süresi ve ailenin toplam ekran süresi,

ebeveyn raporuna dayalı olarak hesaplanmıştır. Her çocuk ve annesi arasında evde 40 dakikalık serbest oyun videoya alınmış ve Pearson korelasyon katsayısı kullanılmıştır. Daha sonra karşılıklı etkileşim süresi ile çocuğun doğrudan ekran süresi ve ailenin ekran süresi ele alınarak karşılaştırılma yapılmıştır. Bu araştırmanın sonucuna göre OSB'li çocuğa sahip annelerin, tipik gelişim gösteren çocuğa sahip annelere göre daha fazla ekran süresine sahip olduğu aynı zamanda OSB'li çocukların ekran sürelerinin tipik gelişim gösteren çocuklara göre önemli ölçüde fazla olduğu gözlemlenmiştir. Bununla birlikte annelerin dijital ortamlarda geçirdiği sürenin fazla olmasının çocuk ile olan iletişimde olumsuz etkilere neden olduğu belirtilmiştir. Bu sebeple araştırmacılar, ailelere dijital ortamlarında geçirilen sürenin kısıtlanması konusunda rehberlik ve danışmanlık sağlanması gerektiğinin altını çizmiştir.

Çocukların ekran kullanım sürelerindeki artışı, pandemi ile ilişkilendiren araştırmalar da bulunmaktadır. Moktan ve Karki (2022)'nin pandemi sürecinde artan ekran süreleri ile otizm belirtilerinin ilişkisini ele aldığı çalışması, bu araştırmalardan bir olarak gösterilebilir. Araştırmanın amacı, koronavirüs pandemisi sırasında artan ekran süresi ile otizm benzeri semptomlar arasındaki bağlantıyı incelemektir. Özellikle dijital cihaz kullanımının artmasının çocukların sosyal gelişimine etkisini ve otizm benzeri belirtilerin ortaya çıkmasını incelemektir. Çalışma Nepal Kanı Çocuk Hastanesi Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Bölümü tarafından yürütülmüştür. Pandemi sırasında artan ekran süresini ve bunun çocuklarda otizm benzeri semptomlar üzerindeki etkisini izlemek için klinik veriler ve anketler kullanılmıştır. Katılımcılar, pandemi sırasında dijital cihaz kullanımı hızla artan çocukların ebeveynleridir. Veri toplama yöntemleri arasında çocukların ekran başında geçirdikleri süreye, ebeveyn-çocuk etkileşimlerine ve çocukların sosyal becerilerine odaklanan anketlere ve gözlemlere yer verilmiştir. Araştırmada pandemi sürecinde dışarı çıkma yasakları, çocukların evde eğitim görmesi amacıyla oluşturulan sanal sınıflar ve artan çevrimiçi sosyal etkileşimler ile birlikte dijital teknolojilerin kullanımının arttığı belirtilmiştir. Bu durum sonucunda çocukların iletişim kurmada yaşadığı güçlük yaşadığı ve otizm belirtisi gösteren çocuk sayısının arttığı gözlemlenmiştir. Ekran kullanımının artmasının, çocuklarda sosyal öğrenme olanağının azalmasına, çocuğun ebeveyni ile ilişkisini ve dijital ortamlar dışındaki ortamlara olan ilgisini kısıtlayabileceği öne sürülmüştür. Ebeveynler bu konu hakkındaki tutumlarının riski azaltabileceği belirtilmiştir. Bununla beraber ekran başında geçirilen süreyi sınırlamak ekran kullanımını yapılandırmak ve ebeveyn-çocuk etkileşimini iyileştirmek

gibi stratejilerin otizm benzeri belirtileri azaltmaya yardımcı olabileceği araştırma sonuçlarında ele alınmıştır.

Alan yazındaki çalışmalar değerdendirildiğinde son yıllarda dijital ebeveynlik farkındalık ve tutumları hakkındaki araştırmaların arttığı gözlemlenmektedir. Bu araştırmaların çalışma grupları genellikle tipik gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveynler olduğu görölmektedir. Dijital teknolojilerin kullanımı ve ekran süresi gibi değışkenlerin incelendiği bazı araştırmalarda OSB'ye sahip çocuklar ve OSB'ye sahip çocuğu olan ebeveynlerle çalışıldığı görölmüştür. Fakat yine de söz konusu çalışmalarda OSB'ye sahip çocuğu olan ebeveynlerin dijital ebeveynlik farkındalık ve tutumlarına yeteri kadar açıklanamamıştır. Bu çalışma OSB'ye sahip çocuğu olan ebeveynlerin dijital ebeveynlik farkındalık ve tutumlarını derinlemesine inceleyerek alan yazındaki bu açığı kapatmayı hedeflemektedir.

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırma modeli, çalışma grubu, araştırmacının rolü, verilerin toplanması, veri toplama araçları, veri toplama süreci, verilerin analizi, araştırmanın inandırıcılığının sağlanması ve araştırmanın etiği ile ilgili bilgilere yer verilmektedir.

3.1.Araştırma Modeli

Bu çalışma OSB olan çocukların anne babalarının dijital ebeveynlik farkındalık ve tutumlarını incelemektedir. Bu amaçla nitel bir araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemleri ayrı ayrı birçok disiplin tarafından kullanılmaktadır. Bununla beraber birçok araştırmacı tarafından farklı tanımlamaları mevcuttur. Merriam ve Tisdell (2015) nitel araştırmayı kişilerin yaşadıkları olayları ve tecrübelerini, deneyimlerini kısaca kendi dünyalarını nasıl yorumladıkları ve bunlara yükledikleri anlamları meydana çıkarmaya çalışan bir araştırma yöntemi olarak tanımlamışlardır. Böke (2009)'ye göre ise nitel araştırmalar, kişinin ve ilişkilerinin incelenmesi için ortam hazırlarken karşılıklı etkileşimi önemseyen ve gerektiren araştırma desen ve yöntemlerinin kullanıldığı araştırmalardır. Nitel araştırmalar gözlem, görüşme, doküman analizi gibi metotlardan yararlanarak kişilerin yaşamlarında meydana gelen sosyal olay ve olguların ne şekilde meydana geldiğini anlamlandırmaya katkı sağlamaktadır (Seale, 1999). Bu araştırma için OSB'ye sahip çocukların ebeveynlerin dijital ebeveynlik farkındalık ve tutumlarının incelenerek detaylı bir şekilde ortaya konulabilmesi adına nitel araştırma desenlerinden betimleyici fenomenoloji deseni uygun görülmüştür.

Fenomenolojik çalışmalar kısaca birden fazla kişinin bir kavram veya bir fenomen hakkında yaşamış oldukları ortak tecrübelerin ortaya konması olarak ele alınabilir. Fenomenolojik çalışma yürüten araştırmacılar tanımladıkları fenomen hakkında tecrübe sahibi olan kişilerin ortak özelliklerini ortaya koymaktadırlar. Araştırmacı çalışmanın öncesinde fenomeni belirleyerek, araştırmada kendi kalıp yargılarından, tecrübelerinden arınmış, yansız bir şekilde araştırmayı gerçekleştirir (Yalçın, 2022). Bu çalışmalarda asıl amaç bireylerin bahsedilen fenomen hakkındaki deneyimlerinden evrensel bir sonuç çıkartabilmektir (Creswell, 2021).

Fenomenolojik desen farklı araştırmacılarca betimleyici-tanımlayıcı fenomenoloji ve yorumlayıcı fenomenoloji olarak kendi içerisinde türlere ayrılmıştır (Yalçın, 2022). Bu çalışmada ise betimleyici fenomenolojik desen kullanılmıştır. Edmund Husserl tarafından geliştirilen betimleyici fenomenoloji yönteminde deneyimlerin özünü keşfederek anlamak için katılımcıların yaşadıkları olayları ve bu olaylara ilişkin algılarını

derinlemesine inceleyerek, ayrıntılı bir biçimde betimlemeye odaklanılmıştır. Bireylerin deneyimleri ele alınarak, bu deneyimlerin iç dünyasını keşfetmek, deneyimlerin altında yatan temel bakış açılarını, algıları ve anlamları ortaya çıkarmak hedeflenmektedir. Süreçte araştırmacı kendine ait olan tüm önyargıları bir kenara bırakmalı, katılımcıların deneyimlerine objektif bir şekilde yaklaşmalıdır (Kıral, 2021). Bu araştırmadaki fenomen OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerdir. OSB'ye sahip çocuğu olan ebeveynlerin dijital ebeveynlik hakkındaki farkındalık ve tutumlarının betimlenmesi açısından betimleyici fenomenoloji yaklaşımı benimsenmiştir. Araştırma soruları bu çerçevede fenomeni derinlemesine araştırarak tanımlamaya ve betimlemeye odaklı olarak hazırlanmıştır.

3.2.Çalışma Grubu

Bu çalışma kapsamında katılımcıların belirlenmesi için örnekleme türlerinden amaçlı örnekleme kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme olasılıklar üzerine temellendirilmeyen bir örnekleme yaklaşımıdır. Araştırmanın amacına uygun bilgilerin toplanabilmesine ve derinlemesine bir araştırma yapılabilmesine imkân veren amaçlı örnekleme, belirli özellikleri veya belirli ölçütleri sağlayan bir veya birden çok özel durumla çalışılmak istendiğinde kullanılmaktadır. Araştırmacı seçilmiş bu özel durumlar özelinde olayları ya da olguları anlamlandırmaya, keşfetmeye ve açıklamaya çalışmaktadır (Büyüköztürk vd., 2012). Bu kapsamda araştırma 2023-2024 eğitim öğretim yılının ocak ayında Anadolu Üniversitesi Engelliler Araştırma Enstitüsü'nde kaydı bulunan OSB'ye sahip 16 çocuğun gönüllü olarak çalışmaya katılmayı kabul eden 16 ebeveyni ile gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler etik kurul izni ve enstitüden alınan uygulama izni çıktıktan sonra gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya 15 anne, bir baba katılmıştır. Çalışma grubunun yaş ortalaması 37.5'tir. Katılımcıların demografik özellikleri ayrıntılı bir şekilde Tablo 3.1.'de yer almaktadır.

Tablo 3.1. Demografik bilgi formu

Takma Ad	Yaş	Medeni Durum	Eğitim Durumu	Meslek	Gelir Durumu	Dijital Ortamlarda Günlük Geçirilen Süre	Otizm Tanısı Alan Çocuk Sayısı	Otizm Tanısı Alan Çocuğun Yaşı	Çocuğun Dijital Ortamlarda Günlük Geçirdiği Süre
K1	33	Evli	Ön lisans	Ev hanımı	Orta	Bir saatten az	2	4	1-3 saat aralığında
K2	36	Evli	Üniversite	Ev hanımı	Orta	Bir saatten az	1	6	Bir saatten az
K3	36	Evli	Üniversite	Öğretmen	Orta	1-3 saat aralığında	1	5,5	Bir saatten az
K4	38	Evli	İlkokul	Ev hanımı	Orta	1-3 saat aralığında	1	6	Bir saatten az
K5	39	Evli	Lise	Ev hanımı	Orta	3-5 saat aralığında	1	3	Bir saatten az
K6	37	Evli	Ortaokul	Ev hanımı	Orta	1-3 saat aralığında	1	6	Bir saatten az
K7	31	Evli	Üniversite	Ev hanımı	Orta	1-3 saat aralığında	1	5	Bir saatten az
K8	37	Evli	Lise	Girişimci	Ortanın üstü	1-3 saat aralığında	1	5,5	Bir saatten az
K9	41	Dul	Lise	Ev hanımı	Orta	Bir saatten az	1	4	Bir saatten az
K10	32	Evli	Üniversite	Ebe	Orta	1-3 saat aralığında	1	4,5	Bir saatten az
K11	42	Evli	Ön lisans	Ev hanımı	Ortanın altı	1-3 saat aralığında	1	5	1-3 saat aralığında
K12	45	Evli	Lise	Ev hanımı	Ortanın altı	1-3 saat aralığında	1	5	Bir saatten az
K13	32	Evli	Üniversite	Ev hanımı	Orta	3-5 saat aralığında	1	5,5	Bir saatten az
K14	40	Evli	Üniversite	Mühendis	Orta	3-5 saat aralığında	2	6	Bir saatten az
K15	46	Evli	İlkokul	Ev hanımı	Orta	1-3 saat aralığında	1	5	Bir saatten az
K16	36	Evli	İlkokul	Ev hanımı	Ortanın altı	1-3 saat aralığında	1	3	Bir saatten az

3.3.Araştırmacının Rolü

Araştırmacı, 2023 yılından itibaren MEB'e bağlı bir ortaokulda OSB'ye sahip çocuklar ve aileleri ile çalışmaktadır. OSB'li çocuklar ve ebeveynleriyle yakın ilişkiler geliştiren araştırmacı, ailelerin OSB'li çocuk hakkında yaşadığı zorlukları, dijital araçların kullanımında OSB'li çocuğu yönlendirmenin ve kontrol etmenin önemini gözlemlemiştir. Araştırmacının bu deneyimi katılımcılar ile olan ilişkisini ve veri toplama sürecini etkilemiştir. Tüm bunlar değerlendirildiğinde araştırmacının bu çalışmada içeriden araştırmacı rolünde olduğu görülmektedir. İçeriden araştırmacı hedef grubun içerisinde bulunan araştırmacıdır (Unluer, 2012). Araştırmacının hedef grubunun OSB'ye sahip olan çocukların ebeveynleri olmasının bazı avantaj ve dezavantajları bulunmaktadır. Araştırmacının çalışma öncesinde OSB'ye sahip çocuklar ve aileleri ile birebir iletişim halinde olması ve bu konuda çalışması, araştırmacının hedef grubun gereksinimlerini, yaşadıkları zorlukları ve dinamikleri daha iyi anlamasına yardımcı olmuştur. Bu durum daha anlamlı ve etkili sorular geliştirmeye imkân sağlar (Smith ve Osborn,2008). Araştırmacı, katılımcılar ile yapılan görüşmelerde güven ilişkisine önem vermiştir. Bu çerçevede her türlü görüşe açık olmak amacıyla nötr bir yaklaşım sergilemiştir. Görüşmeler boyunca katılımcılar, görüşlerini çekinmeden ifade etmeleri teşvik edilmiş olup, süreç boyunca etik kurallara dikkat edilmiştir. Bu yaklaşım katılımcıların süreç boyunca açık ve dürüst bilgiler vermesine destekleyici olmuştur (Patton, 2002). Sürece bu bağlamda bakıldığında araştırmacının hedef grup ile çalışması avantajlı olarak değerlendirilebilir. Fakat bu deneyimlerin dezavantaj sağladığı bazı durumlar da mevcuttur. Araştırmacının deneyimleri ve inançları araştırma sürecini olumsuz yönde etkileyerek, objektif olma konusunda sorunlara yol açabilir. Kendi deneyimleri ve inançları doğrultusunda verileri yorumlama eğiliminde olabilir (Galdas, 2017). Araştırma süreci boyunca, araştırmacının deneyimlerinin süreci etkilememesi, süreçte önyargılara neden olmaması ve objektif olması adına, araştırmacı dışarıdan bir göz olarak tez danışmanının gözetimi altında çalışmayı yürütmüştür. Ayrıca araştırmacı, yansıtma ve öz değerlendirme yapmak amacı ile günlük tutmuştur.

Araştırmacı günlüğü, kısa not, araştırmacının düşünceleri, fikirleri, yaptığı gözlemler, doğrudan alıntılar ve izlenim gibi farklı verileri içermektedir (Johnson, 2005). Günlük, araştırmacının duygu, düşünce ve deneyimlerini yazılı bir şekilde ifade etmesini sağlamaktadır. Araştırmacı günlükleri içeriden araştırmacılarda önyargıların fark edilmesinde ve en aza indirgenmesinde yardımcı niteliktedir (Unluer, 2012). Örneğin

araştırmacı tuttuğu günlükte “Katılımcıların görüşmeleri kabul edip etmeyeceği konusunda kaygılıyım çünkü ailelerin çocuklarını kuruma bıraktıklarında bireysel işlerini halletmek için az bir zamanları olduğunu düşünüyorum. Görüşme yapmak yerine bu zaman diliminde işlerini halletmeyi veya kendilerine zaman ayırmayı tercih edebilirler.” (02/01/2024). Fakat veri toplama sürecinde katılımcıların büyük bir çoğunluğunun araştırmaya katılmakta istekli olduğu görülmüştür. Bu durum araştırmacının hedef grup açısından içeriden araştırmacı rolünde olmasında kaynaklanmaktadır. Araştırmacı tuttuğu günlüğü tekrar okuduğunda bunun farkında varmıştır. Aynı zamanda verilerin toplanması ve yorumlanması sürecinde objektifliği sağlar. Çalışma boyunca araştırmacı araştırmacı günlüğü tutmuştur. Günlük genellikle görüşmeler öncesi ve görüşmeler esnasında yazılmıştır. Bu anlamda bu çalışmada araştırmacının günlük tutmasının içeriden rolünün olası risklerini azaltmada bir öz değerlendirme ve yansıtma aracı işlevi gördüğü söylenebilir.

3.4. Verilerin Toplanması

Bu bölümde veri toplama araçları, verilerin toplanma süreci ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Veri toplama araçları, bu araçların araştırma sürecindeki değişimi detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Aynı zamanda verilerin toplanma süreci tümevarım analizine uygun bir şekilde basamaklandırılarak verilmiştir.

3.4.1. Veri toplama araçları

Bu çalışmanın verileri, iki bölümden oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formları esneklik seviyesi orta düzey olan formlardır. Bu formlarda bulunan sorular görüşmeler esnasında değiştirilebilir, forma yeni sorular eklenip çıkartılabilir. Görüşmeler esnasında soru sıralamasına dikkat edilmesi gerekli değildir (Akman-Dömbekci ve Erişen, 2022). İlk bölüm demografik bilgileri almaya yönelik sorular içermektedir. İkinci bölüm araştırmanın amacına yönelik açık uçlu sorulardan oluşmaktadır. Soruların araştırmaya uygunluğunu kontrol etmek amacıyla eğitim bilimleri alanından iki uzmanın görüşlerine başvurulmuştur. Demografik bilgi formunda katılımcıların yaşı, medeni durumu, son bitirdiği okul, mesleği, gelir durumu, dijital ortamlarda günlük geçirilen süre, otizm tanısı alan çocuk sayısı, yaşı ve otizmlili çocuğun dijital ortamlarda geçirdiği süreye ait bilgilerin içinde bulunduğu sorular yer almaktadır. Yarı yapılandırılmış görüşme formunda ise katılımcıların dijital ebeveynlik farkındalığı hakkındaki görüşleri ve sahip oldukları tutumlar hakkında sorular sorularak veriler toplanmıştır.

Araştırmanın başında yedi soru oluşturulmuştur. Oluşturulan sorular araştırmacı ve tez danışmanı tarafından incelenmiştir. Hazırlanan ilk yedi soru üzerinde yönlendirici olmaması dikkate alınarak düzenlemeler yapılmıştır. Tez danışmanının düzeltmeleri sonucunda birçok soru çıkartılarak yeni görüşme soruları yazılmıştır. Örneğin ilk hazırlanan sorulardan biri olan “Çocuğunuzun internet kullanımıyla ilgili olarak kendinizi yeterli hissediyor musunuz?” sorusu yönlendirici bulunmuş ve formdan çıkartılmış yerine “Otizmli çocuğunuzun gün içinde internet/medya kullanım sürecini yönetmede kendinizi nasıl buluyorsunuz?” sorusu koyulmuştur. Tez danışmanı ile işbirlikçi şekilde yazılan görüşme sorularının tamamında uzman görüşü alınmıştır. Alınan uzman görüşü ile birlikte sorular görüşmelerden önceki son halini almıştır. Tüm düzenlemeler sonucu soru sayısı beşe indirilmiştir. Yapılan ilk görüşmeden sonra gerekli olduğu düşünülen iki soru daha görüşme formuna eklenmiştir. Veri toplama sürecinin devamında herhangi bir değişiklik yapılmadan belirtilen sekiz soru ile veriler toplanmıştır. Tablo 3.2.de görüşme soruları detaylı bir şekilde verilmiştir.

Tablo 3.2. Görüşme Soruları

Soru No	Sorular
1	Otizmli çocuğunuzla genel olarak ilişkiniz nasıl?
2	Otizmli çocuğunuzla rutin bir gününüz nasıl geçiyor?
3	Otizmli çocuğunuzun gün içinde internet/medya kullanımı nasıl? a) Otizmli çocuğunuzun gün içerisinde interneti/medyayı kullanma amacı nedir? b) Otizmli çocuğunuzun internette/medyada daha çok hangi platformları takip ettiğini gözlemliyorsunuz? c) Bu süreçte şimdiye kadar nelerle karşılaştınız?
4	Otizmli çocuğunuzun gün içinde internet/medya kullanım sürecini nasıl yönetiyorsunuz? a) Bu süreçte şimdiye kadar ne gibi zorlanmalar yaşadınız? b) Bu süreci yönetmede şimdiye kadar ne gibi stratejileriniz söz konusu oldu?
5	Otizmli çocuğunuzun gün içinde internet/medya kullanım sürecini yönetmede kendinizi nasıl buluyorsunuz?
6	Baş etme sürecinde yararlandığınız farklı kaynaklar var mı? Kişi veya teknoloji içeren bir kaynak olabilir?
7	Kendi internet/medya kullanımınız nasıl değerlendiriyorsunuz?

Bu çalışmanın temel veri toplama tekniği nitel veri toplama araçlarından biri olan görüşmedir. Görüşme, araştırmanın katılımcılarının bir konu veya durum hakkındaki duygu ve inançlarının anlaşılması amacıyla geliştirilen bir eylemdir (Karataş, 2017).

Katılımcının iç dünyasını ve bahsedilen konu ile ilgili bakış açısını anlamak amacı ile gerçekleştirilen görüşmeler (Patton,1987) nitel araştırmaların adeta bel kemiğini oluşturmaktadır. Birçok araştırmacı görüşme ait bazı türler tanımlamıştır. Bu türler yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış açık uçlu, yapılandırılmamış (Merriam, 2015), bireysel derinlemesine ve odak grup şeklinde farklı araştırmacılar tarafından gruplara ayrılmıştır. Bireysel derinlemesine görüşmeler, yüz yüze derinlemesine görüşme, çevrimiçi görüşme ve telefonla görüşme olmak üzere üç alt başlıkta değerlendirilmektedir (Karahan, Uca ve Güdük, 2022). Yüz yüze derinlemesine görüşmelerde çoğunlukla açık uçlu yapılandırılmamış veya yarı yapılandırılmış formlar kullanılmaktadır. Bu formlar yüz yüze veri toplanan süreçte katılımcılardan alınan cevapların araştırmanın amacı kapsamında detaylı bir biçimde incelenmesine yardımcı olmaktadır (Tekin ve Tekin, 2006).

Bu çalışmada görüşmeler, gönüllü anne babalar ile yüz yüze bireysel görüşme tekniği kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmacı, 16 katılımcı ile enstitü binasının aile görüşme odasında görüşmeler yapmıştır. Yapılan görüşmelerde ses kaydı alınmıştır. Araştırmacı görüşmeler öncesinde görüşmelerin yapılacağı odayı düzenlemiş, görüşmeciler için rahat edebilecekleri bir ortam sağlamıştır. Görüşmelerin bölünmemesi için gerekli önlemler alınmıştır. Kâğıt, kalem, görüşme soruları, demografik bilgi formu ve bilgilendirilmiş onam formu her katılımcı için özel olarak görüşme öncesinde düzenlenmiştir. Görüşmelere başlamadan önce katılımcılara bilgilendirilmiş onam formu verilmiştir. Katılımcılardan bilgilendirilmiş onam formunu okuyarak imzalamaları istenmiştir. İmzalayan katılımcıların izni doğrultusunda ses kaydına başlanmıştır. Ses kaydı alınmasını istemeyen kişilerle ise görüşme gerçekleştirilmemiştir. Görüşme başladıktan sonra bilgilendirilmiş onam formundaki maddelerin üzerinde konuşulmuştur. Anlaşılmayan herhangi bir yer olup olmadığı sorulmuştur. Anlaşılmayan yerler açıklanmıştır. Daha sonrasında demografik bilgi formu doldurulmuştur. Bilgilendirilmiş onam formu ve demografik bilgi formu tüm katılımcılara ayrı ayrı uygulanmıştır. Son olarak hazırlanan görüşme soruları sorulmuştur. Gerekli yerlerde notlar alınmıştır. Toplam 16 katılımcı ile görüşme yapılmıştır. Görüşmeler ortalama 30 dakika sürmektedir. Toplamda ise 7 saat 45 dakika srmştir. Görüşmelerin dökümleri yapılarak ortaya çıkan veriler analiz edilmiştir. Görüşmelerin dökümleri yazıldığı esnada anlaşılmayan bir yer olursa katılımcılara tekrar dönüş yapılabilieceğine dair katılımcılardan onay alınmıştır. Analiz edildikten sonra

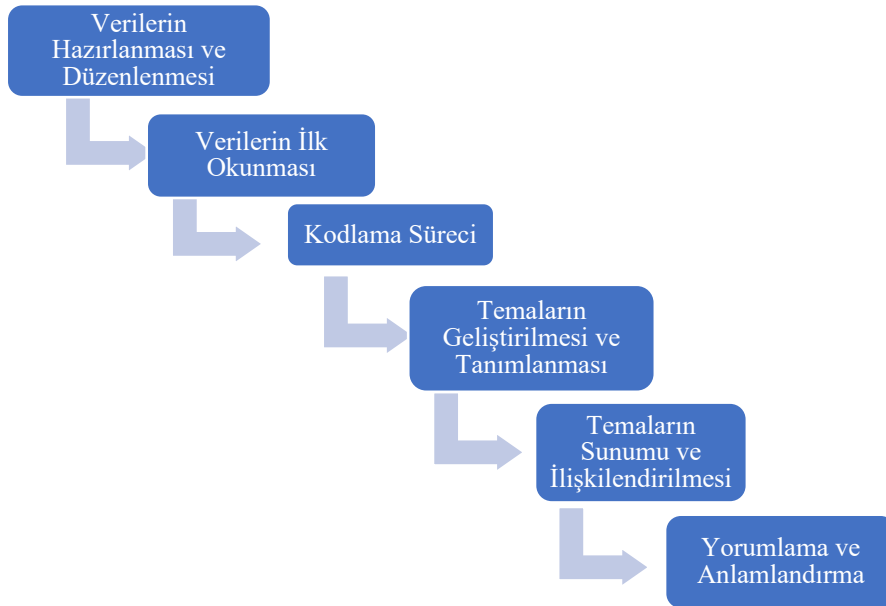
literatürdeki diğer araştırmalar ile karşılaştırılarak bulgular kısmında tartışılmıştır. Görüşmeler ile ilgili bilgiler tablo 3.3.'te bulunmaktadır.

Tablo 3.3. *Görüşme takvimi*

Katılımcılar	Görüşme Ortamı	Görüşme Tarihi	Görüşme Süresi (dk)
K1	Aile görüşme odası	15.01.2024	40.22
K2	Aile görüşme odası	17.01.2024	26.58
K3	Aile görüşme odası	16.01.2024	30.30
K4	Aile görüşme odası	17.01.2024	22.12
K5	Aile görüşme odası	16.01.2024	27.00
K6	Aile görüşme odası	16.01.2024	16.39
K7	Aile görüşme odası	17.01.2024	50.03
K8	Aile görüşme odası	17.01.2024	28.34
K9	Aile görüşme odası	15.01.2024	28.06
K10	Aile görüşme odası	15.01.2024	13.01
K11	Aile görüşme odası	17.01.2024	14.19
K12	Aile görüşme odası	15.01.2024	29.43
K13	Aile görüşme odası	16.01.2024	29.00
K14	Aile görüşme odası	16.01.2024	24.02
K15	Aile görüşme odası	15.01.2024	25.44
K16	Aile görüşme odası	18.01.2024	51.21

3.5. Verilerin Analizi

Verilerin analizin de tümevarım analizi kullanılmıştır. Bu kapsamda verilerin analizi sürecinde Creswell (2013)'in 6 aşamalı tümevarım analizi basamakları takip edilmiştir. Aşağıda Şekil 3.1.'de bu basamaklar detaylı bir şekilde belirtilmiştir.

Şekil 3.1. *Creswell (2013)'in 6 aşamalı tümevarım süreci*

Yukarıda belirtilen adımlar veri analiz sürecinde dikkate alınmıştır. Aşağıda araştırmanın analiz ve yorumlama süreci açık bir şekilde ifade edilmiştir.

İlk aşama verilerin hazırlanması ve düzenlenmesidir. Bu aşamada araştırmacı toplanan verileri ses kayıtlarını dinleyerek birebir yazıya döker, yazılan bu deşifreleri organize eder ve verileri düzenli bir hale getirir. Bu aşama verilerin daha okunabilir hale getirilmesini ve analizin kolaylaşmasını sağlar (Creswell, 2013). Bu çalışmada araştırmacı yüz yüze görüşmeleri tamamladıktan sonra görüşmeler esnasında aldığı ses kayıtlarını birebir şekilde Microsoft Office Word programında yazıya dökmüştür. Tüm dökümler tamamlandıktan sonra ses kayıtları tekrar tekrar dinlenerek yazıların doğruluğu kontrol edilmiştir. Toplamda 7 saat 45 dakika süren görüşmeler tamamıyla yazıya döküldüğünde tez danışmanına gönderilmiştir. Tez danışmanı tarafından ses kayıtları dinlenerek, deşifreler ile karşılaştırılmıştır. Karşılaştırılan deşifrelerle ses kayıtları arasında herhangi bir uyumsuzluğa rastlanmamıştır. Kayıtların dökümünün çalışmaya aktarılabilmesi için her katılımcı için görüşme formu kullanılmıştır. İki bölümden oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formunun ilk kısmı olan demografik bilgi formu analiz edilmiş ve tablolaştırılmıştır. Bu bilgiler Tablo 3.1.'de, çalışma grubu başlığı altında detaylı olarak verilmiştir. Görüşme formunun ikinci formundaki açık uçlu sorulardan alınan cevaplar ise alınan ses kayıtlarıyla birlikte deşifrelerde bulunmaktadır. Verilerin tutarlı ve sistematik bir biçimde sunulması amacı ile bir sistematik geliştirmiştir. Tez danışmanı tarafından örnek olarak gönderilen görüşme dökümü formu (Bkz. EK-4) aracılığı ile deşifrelerin her bir satırı numaralandırılmıştır.

İkinci aşama olan verilerin ilk okunma sürecinde araştırmacı verilere genel olarak hâkim olmak amacıyla, deşifreleri dikkatli bir şekilde okur. İlk izlenimlerini vurgulayan notlar alır. Ve genel anlamda oluşturulabilecek ana temaları ve araştırmada ele alınacak önemli noktaları belirler. Bu aşama araştırmacının verilerin genel yapısı hakkında bilgi sahibi olmasına ve içeriğin anlaşılmasına yardımcı olmaktadır (Creswell, 2013). Bu çalışmada araştırmacı, deşifreleri bitirdikten sonra ilk okumasını yaparak, oluşabilecek temaların notlarını almıştır. Araştırmanın üzerinde durması gerektiğini düşündüğü kısımların altını çizmiştir. Deşifrelerde kod çıkabileceğini düşündüğü kısımları fosforlu kalemle vurgulamıştır. Bu şekilde bir sonraki süreç olan kodlama sürecinde kod bulma açısından araştırmacı vurgulanan yerlere odaklanmıştır.

Üçüncü aşamada verilerin içerisinden çıkarılan kodlar belirli temalar ve alt temaların altında sınıflandırılır. Araştırmacı, deşifreler içerisindeki tekrar eden

kavramları ve ifadeleri belirleyerek kodlama yapar. Araştırmacı kodları bir bilgisayar yazılımı yardımı ile veya hiçbir yazılım kullanmadan manuel olarak yapabilir (Creswell,2013). Araştırmada düzenlenen deşifreler araştırmacı tarafından tekrar tekrar okunarak ve tüm sorular ve katılımcılar tarafından verilen cevaplar detaylı bir biçimde incelenerek araştırma amacına hizmet edebileceği düşünülen boyutlar tespit etmiştir. Son olarak tespit edilen boyutlardan elde edilen anlamlar ele alınarak kodlar üretmiştir. Üretilen kodlar, alt temalar ve temalarla ilişkilendirilmiştir. Çalışma da araştırmacı yapılan kodlamalar sonucunda bir sistem geliştirmiştir. Öncelikle deşifrelerde bulunan kodlara ait cümleler ayrıntılı görüşme formunda (Bkz. EK-5) satırları ve sayfaları belirtilerek birleştirilmiştir. Bu formda bulunan kodlar daha sonrasında genel bir kod tablosunda (Bkz. EK-6) tema, alt tema, kod şeklinde belirtilmiştir. Bu sistem doğrultusunda elde edilen veriler düzenlenmiş, birbiri ile ilişkili görülen kodlar birleştirilerek alt temalar oluşturulmuştur. Oluşturulan alt temalar ise kapsayıcı olduğu düşünülen temalarla ilişki bir şekilde sunulmuştur.

Dördüncü aşama, temaların geliştirilmesi ve tanımlanmasını içerir. Bu aşamada araştırmacı yaptığı kodlamaların ardından benzer olan kodları bir araya getirerek daha geniş temalar oluşturmaktadır. Araştırmacı her temayı detaylıca tanımlamakta ve temaların ne anlam ifade ettiğini açıklamaktadır. Bu da verilerin daha anlamlı bir hale gelmesine yardımcı olur (Creswell, 2013). Bu çalışmada yapılan ilk analizlerde elde edilen temalar tekrarlı okumalarla zaman içerisinde değişmiştir. Bu süreçte bazı alt temalar ve temalar yeniden düzenlenmiş ve kodlamalara uygun olabileceği düşünülen yeni alt temalar ve temalar eklenmiştir. Bu süreç araştırmanın bulgularında rapor edilmiş olan son kod ve temalar belirleninceye kadar devam etmiştir. Analiz sürecinin başında 5 ana tema, 15 alt tema bulunurken süreç içindeki temaların isimlerinin daha kapsamlı hale getirilmesi, kodlara uygun olabilecek farklı alt temalar ve kodlar oluşturulması gibi düzenlemelerden sonra 6 ana tema 15 alt tema şeklinde düzenlenmiştir. Süreç içerisinde tez danışmanının düzenlemeleri ve geri dönütleri ile birlikte iki ana başlık altında toplanan temalar 9 ana tema 18 alt tema şeklinde son halini almıştır. Örneğin ilk analizler sonucunda temalar *“İlişki”*, *“Dijital ebeveynlik farkındalığı”*, *“Dijital araçlar ve internet”*, *“Baş etme”* ve *“Süreç”* olarak ifade edilmiştir. *“Dijital ebeveynlik farkındalığı”* temasına ait olan *Risklerden koruma*, *Verimli kullanım*, *Model olma* ve *Dijital ihmal* alt temalarının her biri sürecin sonunda ana temalar olarak ele alınmıştır. Temalar isimlendirilirken Manap ve Durmuş (2020)’un geliştirdiği Dijital Ebeveynlik

Farkındalık Ölçeğinin alt boyutlarından yararlanılmıştır. “*Süreç*” ana teması ise “*Dijital ebeveynlik farkındalığı sürecinde otizmin etkisi*” olarak isim değiştirmiştir. Bu başlığın içeriği daha iyi yansıttığı düşünülmüştür. Diğer bir başlık olan “*Dijital ebeveynlik tutumları*” ise Kağıtçıbaşı (2010)’nın tutum tanımından yararlanılarak *Duygu, Düşünce* ve *Davranış* temalarına ayrılmıştır.

Oluşturulan bu temalar deşifrelerin tekrarlı bir şekilde okunması ve alanyazının derinlemesine incelenmesi sonucunda şekillenmeye devam etmiştir. Tez danışmanına gönderilen ilk kodlar danışman tarafından incelenmiştir. İncelenen temaların bazılarının araştırmanın amacı ile tam olarak örtüşmediği, bazılarının ise yeterince anlaşılır olmadığı kanısına varılmıştır. Temalar ve alt temalar üzerinde, araştırmanın amacına uygun bir biçimde düzenlemeler yapılmıştır. İsimleri daha anlaşır ve anlamlı bir şekilde değiştirilmiştir. Temalar ve alt temaların son halini alması ile birlikte temalar daha detaylı bir şekilde ele alınmış ve daha anlamlı hale gelmiştir.

Beşinci aşama, geliştirilen temaların sunumu ve ilişkilendirilmesidir. Temalar arasındaki ilişkilerin incelenmesi ele alınmaktadır. Araştırma bu aşamada teorik temeller ile ilişkilendirilir ve bulgular, grafikler, şekiller ve tablolar aracılığı ile sunulmaktadır (Creswell, 2013). Bu araştırmada görüşme dökümleri, ayrıntılı görüşme formları ve kod tabloları kullanılarak “*Dijital ebeveynlik farkındalığı*” ve “*Dijital ebeveynlik tutumları*” başlıkları içerisinde birbiriyle ilişkili olduğu düşünülen temalar ilişkilendirilmiştir. Bu temalar alt temalara ayrılmış ve tablolar ve şekillerle ayrıntılı bir şekilde ifade edilmiştir. Şekil 4.1.’de Tüm temalar ve alt temalar belirtilmiştir. Belirtilen bu tema ve alt temalar daha sonrasında ayrı başlıklar halinde ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

Altıncı aşama, yorumlama ve anlamlandırma aşamasıdır. Temaların anlamları ve kullanılan araştırma soruları kapsamında ele alındığında ne anlam ifade ettikleri ele alınır. Bu da araştırmanın sonuçlarına daha geniş bir perspektiften bakılmasına ve tartışılmasına olanak sağlar (Creswell, 2013). Bu çalışmada temalar bulgular kısmında detaylı bir şekilde alt temaları ve kodları ile birlikte ele alınmıştır. Ele alınan bu alt tema ve kodlar görüşme dökümlerinden alınan alıntılarla desteklenmiştir. Tartışma bölümünde ise bulgular alanyazında konu ile ilgili bulguları destekleyen ve desteklemeyen araştırmalarla karşılaştırılmıştır. Örneğin araştırmada “*Dijital ebeveynlik tutumları*” başlığı altındaki *Duygu* teması değerlendirildiğinde ebeveynlerin çaresizlik, endişe, mutluluk, sorumluluk gibi duygulara sahip olduğu görülmektedir. Alanyazında bu bulguyu destekleyen birçok

araştırmaya rastlanmıştır. Destekleyen araştırmalar tartışma bölümünde belirtilmiştir. Tüm tema ve alt temalarda örnek verilen süreçteki gibi bir yol izlenmiştir. Son olarak sonuç kısmında ise araştırmanın bulguları özetlenmiştir.

3.6. Araştırmanın İnandırıcılığının Sağlanması

Fenomenolojik çalışmalarda inandırıcılık, elde edilen verilerin, analizlerin ve bulguların katılımcıların tecrübelerini doğru ve ayrıntılı bir şekilde yansıttığını doğrulamak için gereklidir (Creswell & Poth, 2018). Araştırmanın inandırıcılığını sağlamak için araştırma boyunca üçgenleme kullanılmıştır (Patton, 2002). Üçgenleme, sonuçların doğruluğunu teyit edebilmek amacıyla birden fazla araştırmacının, birden fazla veri kaynağının veya birden fazla veri toplama yönteminin kullanılmasıdır (Merriam, 2013). Bu bağlamda öncelikle OSB'ye sahip çocuğu olan ve dijital ortamlarla ilgili farklı deneyimlere sahip yeterli sayıda katılımcıyla görüşmeleri farklı günlere bölerek, veri doygunluğuna ulaşıncaya kadar derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Araştırmada inandırıcılık açısından yapılan görüşmeler ses kaydı alınmıştır. Araştırmacı alınan ses kayıtlarına hiçbir müdahalede bulunmadan direkt olarak yazıya dökmüştür. Ses kayıtları ve dökümlerin tez danışmanı tarafından karşılaştırılarak incelenmiş ve doğruluğu kontrol edilmiştir. Araştırmanın soruları, tez danışmanı dahil olmak üzere rehberlik ve psikolojik danışmanlık alanından iki, özel eğitim alanından iki, toplam dört uzman tarafından incelenmiştir. Analiz sürecinde bu uzmanlarla iletişim halinde kalınmış gerekli yerlerde fikirlerine başvurulmuştur. Yapılan analizler ve yorumlamalar tez danışmanı tarafından özel veya önyargı içeren yorumlamalar olup olmadığı kontrol edilmiştir. Araştırmacının kullandığı yöntemlerin açık bir şekilde ifade edilmesi araştırmanın inandırıcılığını arttırmaktadır (Lincoln ve Guba, 1985). Bu açıdan araştırmacının, çalışma boyunca görüşmeler öncesinde ve görüşmeler esnasında tuttuğu araştırmacı günlüğü de sürecin takibi ve objektifliği açısından önemli bir rol oynamaktadır. Aynı zamanda tüm bu süreç araştırmanın doğrulanabilirliğine de katkı sağlamıştır.

3.6.1. Araştırmanın etiği

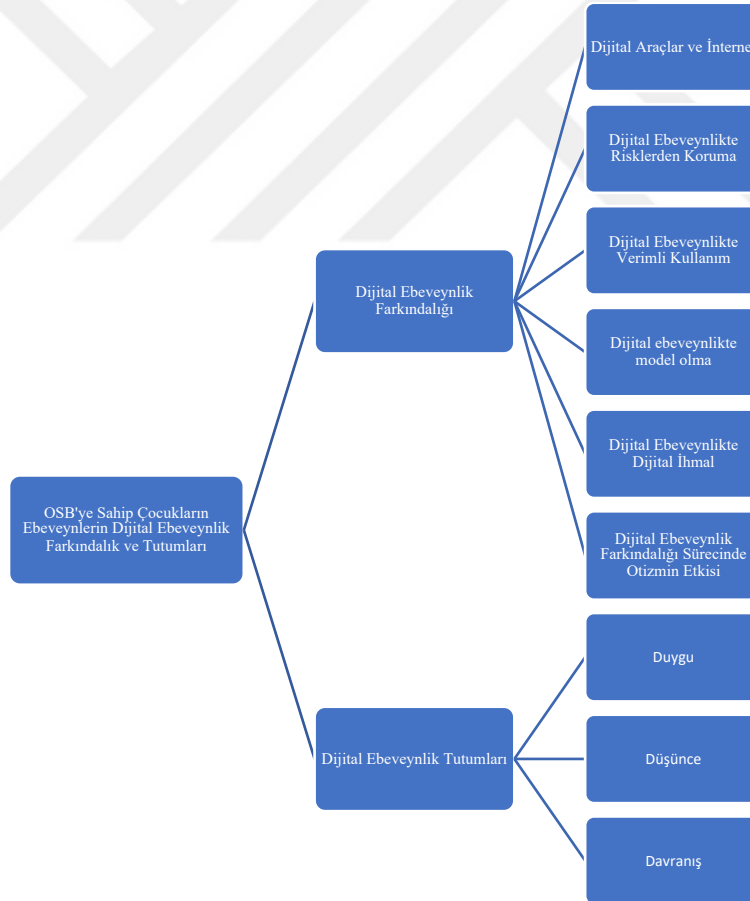
Araştırma etiği söz konusu olduğunda, araştırma yaklaşımının türü ne olursa olsun, nitel araştırmacılar, alanda veri oluştururken, analiz ederken veya nitel raporları paylaşırken birçok etik sorunla karşılaşmaktadırlar. Bu durum, özellikle fenomenolojik araştırmalarda aldatıcı ve gizli faaliyetleri, katılımcı gizliliğini ve görüşmeler sırasında

kişisel deneyimlerin katılımcılarla paylaşılıp paylaşılmayacağını kapsamaktadır (Creswell, 2020).

Bu araştırma Anadolu Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu tarafından protokol numarası 649925 olan karar belgesi aracılığı ile 04.12.2023 tarihinde onaylanmıştır. Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Karar Belgesi Ek-7’de verilmiştir. Aynı zamanda çalışma grubu Anadolu Üniversitesi Engelliler Araştırma Enstitüsü’nde eğitim gören otizmli çocukların ebeveynleri olan araştırmada, veri toplamak amacı ile Enstitüden izin alınmıştır. Tüm katılımcılar araştırmanın amacı ve yöntemleri hakkında bilgilendirilmiş. Görüşmelere başlamadan önce bilgilendirilmiş onam formu verilmiş ve katılımcıdan formu detaylıca incelemesi ve imzalaması istenmiştir. Ayrıca bilgilendirilmiş onam formunda anlaşılmayan herhangi bir yer olup olmadığı sorulmuş ve gerekli açıklamalar yapılmıştır. Verilerin gizlilik esasına uygun bir biçimde işleneceği ve sonuçların bulunduğu raporlarda isimlerinin açık bir biçimde verilmeyeceği garanti edilmiş olup, görüşmeler esnasında alınan ses kayıtlarının da yalnızca araştırmacı ile danışmanı tarafından dinlenebileceği belirtilmiştir. Katılımcılara araştırmanın tamamen gönüllülük esaslı olduğu ve istedikleri aşamada görüşmeyi sonlandırabilecekleri ifade edilmiştir. Toplanan verilerin sadece araştırmacı ve tez danışmanı tarafından erişebilir olduğu, bu verilerin şifreleme yöntemi ile güvenli bir ortamda saklanacağı ve araştırma tamamlandıktan sonra imha edileceği hakkında bilgilendirme yapılmıştır.

4. BULGULAR VE YORUM

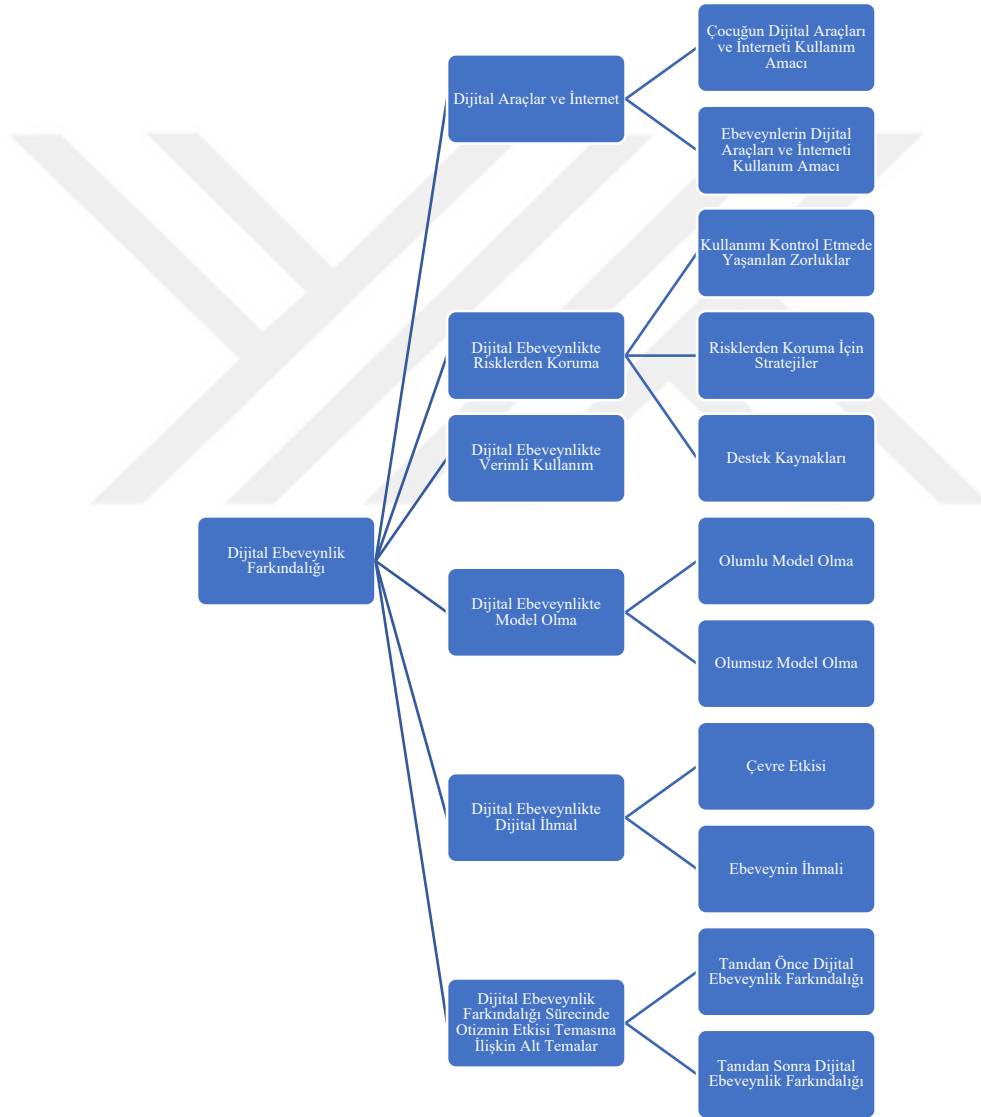
Bu araştırmanın amacı OSB'ye sahip çocukların ebeveynlerinin dijital ebeveynlik farkındalık ve tutumlarını incelemektir. Bu amaç doğrultusunda OSB'ye sahip çocuğu olan ebeveynlerle derinlemesine yapılan görüşmelerin tematik analizi sonucunda çeşitli tema ve alt temalar ortaya konmuştur. Bu çalışmada dijital ebeveynlik farkındalığına ilişkin *“Dijital araçlar ve internet”*, *“Dijital ebeveynlikte risklerden koruma”*, *“Dijital ebeveynlikte verimli kullanım”*, *“Dijital ebeveynlikte model olma”*, *“Dijital ebeveynlikte dijital ihmal”* ve *“Dijital ebeveynlik farkındalığı sürecinde otizmin etkisi”* temaları ortaya koyulmuştur. Dijital ebeveynlik tutumlarının ise *“Duygu”*, *“Düşünce”* ve *“Davranış”* temalarına ayrıldığı görülmüştür. Ayrıca her bir temaya ilişkin çeşitli alt temalar belirlenmiştir. Şekil 4.1.'de OSB'ye sahip çocukların ebeveynlerinin dijital ebeveynlik farkındalık ve tutumlarına ilişkin temalar ve alt temalar verilmiştir.

Şekil 4.1. OSB'ye Sahip Çocukların Ebeveynlerinin Dijital Ebeveynlik Farkındalık ve Tutumlarına İlişkin Ana Temalar

4.1. OSB'ye Sahip Çocukların Ebeveynlerinin Dijital Ebeveynlik Farkındalığına İlişkin Bulgular

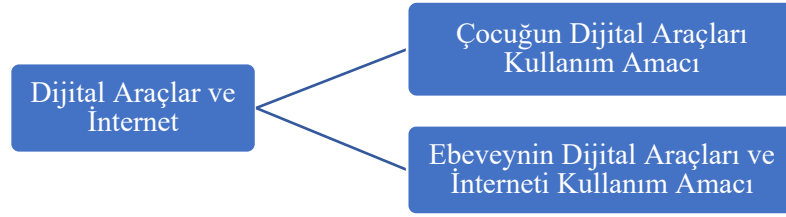
Araştırma bulgularına göre OSB'ye sahip çocukların ebeveynlerinin dijital ebeveynlik farkındalığı, “*Dijital araçlar ve internet*”, “*Dijital ebeveynlikte risklerden koruma*”, “*Dijital ebeveynlikte verimli kullanım*”, “*Dijital ebeveynlikte model olma*”, “*Dijital ebeveynlikte dijital ihmal*”, “*Farkındalık sürecinde otizmin etkisi*” olmak üzere 6 tema altında toplanmıştır. Şekil 4.2.’de dijital ebeveynlik farkındalığına ilişkin temalar ve alt temalar ayrıntılı bir biçimde verilmiştir.

Şekil 4.2. Dijital Ebeveynlik Farkındalığına İlişkin Temalar ve Alt Temalar

Tema 1: Dijital araçlar ve internet: Araştırma bulgularına göre “*Dijital araçlar ve internet*” temasına ilişkin *Çocuğun dijital araçları ve interneti kullanım amacı* ve

Ebeveynlerin dijital araçları ve interneti kullanma amaçları olmak üzere iki alt temaya ulaşılmıştır. Şekil 4.3.'te **“Dijital araçlar ve internet”** teması ve alt temaları verilmiştir.

Şekil 4.3. *Dijital Araçlar ve İnternet Temasına ilişkin Alt Temalar*

Analizler sonucu ortaya çıkan bu alt temalar çeşitli kodların birleşmesi ile meydana gelmiştir. Bu alt temalar ve kodları Tablo 4.1.'de detaylı bir biçimde verilmiştir.

Tablo 4.1. *Dijital Araçlar ve İnternet Temasına İlişkin Alt Temalar ve Kodlar*

Alt Temalar	Kodlar
Çocuğun Dijital Araçları ve interneti Kullanım Amacı	Ebeveynin işi varken oyalanma Eğitim Keyifli vakit geçirmesi/Dinlenme Aile ile ortak vakit geçirme Kolay yemek yeme Bazı dijital içeriklere karşı takıntı Çocuğun ağladığında sakinleşmesi Pekiştireç
Ebeveynin Dijital Araçları ve İnterneti Kullanım Amacı	Yaşamı kolaylaştırma Keyifli vakit geçirme Gündemi takip etme Çocuğun eğitimi

Çocuğun dijital araçları ve interneti kullanım amacı: Görüşmeler sonucu çocukların dijital araçları kullanma amaçlarının ebeveynin işi varken oyalanma, eğitim, keyifli vakit geçirmesi/dinlenme, aile ile ortak vakit geçirme, kolay yemek yeme, bazı dijital içeriklere karşı takıntı, çocuğun ağladığında sakinleşmesi ve pekiştireç olduğu ortaya çıkmıştır. Aşağıda **“Dijital araçlar ve internet”** temasının başlığı altında *Çocuğun dijital araçları ve interneti kullanım amacı* alt temasına ilişkin örneklere yer verilmiştir.

“Beni bunaltmaya başlıyorlar. Bir de 2 erkek çocuğu olduğu için. Şimdi bir oradan çekiştiriyor, biri buradan çekiştiriyor, zor oluyor mecburen. Hani benim biraz böyle

pik noktamda artık açıyorum işim oluyor, yemek yetiştirmem gerekiyor ya da yemek hazırlamam gerekiyor. Hani açayım? Siz bir şurada biraz izleyin durumu olduğunda açıyorum aynı.’’(K1)

K1’in ifadeleri çocuğun dijital araçları kullanım amacının ebeveynin işi varken çocuğun oyalanması olduğunu göstermektedir.

‘‘Anne beraber araba sürelim mi? Annecim ben şu anda araba sürüyorum ama oynayamıyorum. Bir söylüyorum iki söylüyorum üçüncüsünde ısrar ediyor. Annecim sen biraz film çizgi film izler misin? veyahut da şey oradaki öğretmen bir tane eğitici video indirmişti böyle yapboz falan yapıyorlardı. Onu açıyorum bazen. Oynar mısın? diyorum. O şekil yani gideceğim yere varana kadar. Çünkü araba sürmek haliyle dikkat ister.’’(K16)

K16’nın ifadeleri çocuğun dijital araçları kullanım amacının ebeveynin işi varken çocuğun oyalanması olduğunu ortaya koymuştur.

‘‘Araba yıkama videoları o tarz şeyler var. Hani araba yıkamadan 2-3 dakikada sıkılıyor bazen 5 dakikada. Daha sonrasında anne halı yıkama aç diyor. Hani bu ara yıkamayla ilgili bir ilgisi var ve onun dışında zaten hani belli bir süre sonra zaten şey yani şey yapmış durumda.’’(K2)

K2’nin ifadeleri çocuğun dijital araçları kullanım amacının bazı dijital içeriklere karşı takıntı geliştirmesi olduğunu göstergesidir.

‘‘Bundan dolayı hani çok kullanmamaya çalışıyoruz ama şöyle bir şey var ablalarıyla mesela çizgi film izlemesine evet belli bir süre bazen müsaade ediyoruz. Çünkü beraber vakit geçirmek zorundalar.’’(K5)

K5’in ifadeleri çocuğun dijital araçları kullanım amacının aile ile ortak vakit geçirme olduğunu göstergesidir.

‘‘Süreçte ekrana çok fazla maruz bırakmamaya çalıştık. Dediğim gibi işte evde etkinlik falan yaptık sıkıldığında. O etkinliği tamamladığında ödül olarak YouTube açtık istediği şarkı, çizgi film hangisiyse onu açtık. Bir buçuk yıl gibi devam etti.’’(K12)

K12’nin bu ifadeleri çocuğun kullanım amacının pekiştirici olduğunu göstergesidir.

Ebeveynin dijital araçları ve interneti kullanım amacı: Araştırma bulgularına göre Ebeveynlerin dijital araçları ve interneti kullanım amacının yaşamı kolaylaştırma, keyifli vakit geçirme, gündemi takip etme, çocuğun eğitimi şeklinde olduğu ortaya konmuştur.

Aşağıda **“Dijital araçlar ve internet”** temasının başlığı altında *Ebeveynin dijital araçları ve interneti kullanım amacı* alt temasına ilişkin örneklere yer verilmiştir.

“Ya mesela ne pişireceğime bakıyorum veyahut da etkinliğe bakıyorum yani. Bir ev içerisinde neler yapabilirsin ona bakıyorum. Mesela evin araç gereçlerine bakıyorum. Benim bir aracım var. Mesela onun ihtiyacı olan şeylere haliyle işte bakıyorum. Yani bu yani internet benim için bu. İhtiyaç duyulduğu zaman kullanılabilecek bir şey diye düşünüyorum. Başka bir etkinlik yok yani.” (K16)

K16’nın ifadeleri ebeveynin dijital araçları ve interneti kullanım amacının yaşamı kolaylaştırma olduğunu göstergesidir.

“Genelde zaten kadınlar ne bakacak? Yemek tarifi varsa bakıyorum öyle.” (K4)

K4’ün ifadeleri ebeveynin dijital araçları ve interneti kullanım amacının yaşamı kolaylaştırma olduğunu göstermektedir.

“Ben işte bir Instagram’a falan bakıyorum. Whatsapp’tan okullardan mesaj geldi mi? Akraba gruplarından geldi mi? Onlara bakıyorum o kadar zaten benim de çok zamanım olmuyor. Bazen işte alışveriş için bakıyorum yani fazla değil işte. O yüzden bir saati aşmıyor benimki de eğer hani boş bir zamanım olsa belki bakarım ama. Önceden mesela şey olduğu zaman film falan izliyordum. Şimdi onu da izlemiyorum boş zamanım yok zaten.” (K9)

K9’un ifadeleri ebeveynin dijital araçları ve interneti kullanım amacının yaşamı kolaylaştırma olduğunu ortaya koymuştur.

“Ya ben en fazla Instagrama giriyorum. Hani orada da böyle çocuk yararına işte psikolog, psikiyatr işte özel eğitimci genelde o tarz şeyleri takip ediyorum. Onlardan bir şey öğrenmeye çalışıyorum ya çok fazla şey değil yani hani çok haşır neşir değilim.” (K2)

K2’nin ifadeleri ebeveynin dijital araçları ve interneti çocuğun eğitimi amacı ile kullandığının göstergesidir.

Tema 2: Dijital Ebeveynlikte Risklerden Koruma: “Dijital Ebeveynlikte Risklerden Koruma” teması altında, ebeveynlerin dijital dünyada çocuklarını koruma konusundaki yaklaşımları ortaya konmuştur. Bu kapsamda, *Kullanımı kontrol etmede yaşanan zorluklar* ve *Risklerden koruma için stratejiler* ve *Destek kaynakları* alt temaları belirlenmiştir. Aşağıdaki Tablo 4.2.’de bu alt temalar ve kodları detaylı bir şekilde verilmiştir.

Tablo 4.2. *Dijital Ebeveynlikte Risklerden Koruma Temasına İlişkin Alt Temalar ve Kodlar*

Alt Temalar	Kodlar
Kullanımı Kontrol Etmede Yaşanılan Zorluklar	Çocuğun kendine zarar vermesi Ekranlı yemek yedirememe Yakın çevrenin kullanımı İnternet içeriklerinin ve otizmin belirsizliği Çocuğun izlenen içeriklerden olumsuz örnek alması Çocuğun sınır kabul etmemesi Öfke nöbetleri Pandemi
Risklerden Koruma İçin Stratejiler	Sınırlandırma Birlikte kullanım Rutin oluşturma Model olma Yerine farklı etkinlikler koyma Eğitimle beraber teknoloji kullanımı Kararlılık Ödül verme Çocuğun doyum sağlamasına izin verme İzleme ve Kontrol
Destek Kaynakları	Yakın çevredeki insanlar Uzmanlar İnternet kaynakları Kitaplar Destek almama

Kullanım kontrol etmede yaşanan zorluklar: Bu alt tema, ebeveynlerin çocuklarının dijital araçları ve interneti kullanım sürecini yönetirken karşılaştıkları çeşitli zorlukları kapsamaktadır. Ebeveynlerin dijital dünyada karşılaştığı başlıca sorunlar arasında çocukların kendilerine zarar vermesi, ekran olmadan yemek yememesi, yakın çevrenin kullanımı, internet içeriklerinin ve otizmin belirsizliği, çocuğun izlenen içerikleri olumsuz örnek alması, çocuğun sınır kabul etmemesi, öfke nöbetleri ve pandemi yer almaktadır. Aşağıda OSB’ye sahip çocukların ebeveynlerinin dijital ebeveynlik farkındalığı başlığı altında **“Dijital ebeveynlikte risklerden koruma”** temasının,

Kullanımı kontrol etmede yaşanan zorluklar alt temasında ele alınan kodlara ilişkin örneklere yer verilmiştir.

“Televizyon işte tablet telefon hiçbir şey bizde evde çıkartmıyorduk çünkü takıntıları vardı, gördükleri an aç diye ağlayıp kriz çıkıyordu. Bir saat ağlıyorlardı, onu açmam için açmıyordum.” (K1)

K1’in ifadelerinden yola çıkıldığında çocuğun öfke nöbetlerinin kullanımı kontrol etmede zorluk çıkardığı görülmektedir.

“Şey, çizgi film açmadığım zamanlar ilk televizyonu tamamen kapattığımız zamanlarda zorlandım. Sürekli açar mısın? Çizgi filmlerimi, televizyonu açar mısın? Şeklinde istekleri oluyordu.” (K3)

K3’ün ifadeleri çocuğun sınır kabul etmemesinin çocuğun kullanımını kontrol etmede zorluklara neden olduğunu belirtmektedir.

“Toprak’ın hani ekrana çok maruz kaldığını söylediler. Evet kaldı, gerçekten kaldı ama şöyle bir şey Toprak’ı çizgi filmin önüne oturtturmadık. Benim 2 tane daha çocuğum var. Biliyorsunuz tam şeye denk geldik, pandemiye denk geldik, evde eğitim vardı çocuklar hani bilgisayardan evet izliyorlar, orada da hadi görseller geçiyor, öğretmenler, animasyonlar falan aynı odadasın mecburen biriyle, biri kendi odasında çalışırken bir salonda bizimle çalışıyor. İzledi mi? İzledi. Sonra Eba’ya geçtiler. Hani orası bitiyor Eba’ya. Sürekli ekran açık mıydı? Evet açıktı. Ama bunu hani biz çocuk oyalamak için veya onun başına koymak için değil ama buna mecburen maruz kaldık o süreçte aslında. Çocuk dışarıyı görmedi, hep o ekranları gördü. Bence onun etkisi vardı, yani gerilemesinde veya hani çok ilerleyememesinde en büyük etken oydu.” (K5)

K5’in ifadeleri pandemi sürecinin çocuğun kullanımını kontrol etmede zorluklara neden olduğunu ortaya koymuştur.

“Sınırladık yani, çünkü şeyi dijital ortamdaki o ne izlediğini takip etmekte zorlandık. Biz uygulama da açsak uygulamanın içinde de bazen başka şeyler çıkıyordu. Hani reklamı kapatalım desek reklamda da bir şeyler görüyordu.” (K10)

K10’un ifadesinde internet içeriklerinin ve otizmin belirsizliğinin kullanımı kontrol etmede zorluklara neden olduğu görülmektedir.

“İleride oyun da öğrenecek zaten. Biliyorsunuz internet ortamındaki oyunlar hep vurdulu kırdılı savaşı öldürmeli. Benim öbür oğlum da oynuyor. Brawl Stars oynuyor işte. Ben de istiyorum ki hep şeyle oynamasın. Sürekli olarak mesela silah

hiç internet ortamında düzgün bir oyun yok. Ama işte ileride nasıl olacak bilmiyorum. Çünkü daha o şeyleri bilemiyor. Oyun oynamasını öğrense bugün şarkıysa yarın oyuna dönecek.” (K4)

K4’ün ifadesinde internet içeriklerinin ve otizmin belirsizliğinin kullanımı kontrol etmede zorluklara neden olduğu görülmektedir.

“Mesela akşamları dizi seyrederken o da gördüğünde bağıriş ve kavgalı yerlerde o da öfkeleniyor, öyle şeyler olunca kapatıyoruz. Masterchef açık duruyordu o dönem hep Masterchef’i izledik, o da baktı. Oturup karşısında o oyun oynuyor, televizyon arkada açık duruyor.” (K12)

K12’nin açıklamalarında çocuğun izlenen içeriklerden olumsuz örnek almasının kullanımı kontrol etmede zorluklara sebep olduğu görülmektedir.

“Yani o dönemde dediğim gibi bizim yemek yeme alışkanlığımız ekrana bağlıydı. Yani ekranı kapatınca yemek yedirmek de biraz zorlandık işte.”

K7’nin ifadeleri ekransız yemek yedirememenin kullanımı kontrol etmede zorluklara neden olduğunu göstermektedir.

Risklerden koruma için stratejiler: Bu alt tema ebeveynlerin çocuklarını dijital risklerden korumak için kullandıkları stratejileri ortaya koymaktadır. Araştırmada OSB’ye sahip çocukların ebeveynlerinin görüşleri incelendiğinde bu ebeveynlerin, çocuklarının dijital araçları güvenli ve kontrollü bir şekilde kullanmalarına yardımcı olmak için çeşitli stratejilere sahip olduğu görülmektedir. Bu stratejiler arasında sınırlandırma, birlikte kullanım, rutin oluşturma, model olma, yerine farklı etkinlikler koyma, eğitimle beraber teknoloji kullanımı, kararlılık, ödül verme, çocuğun doyum sağlamasına izin verme, izleme ve kontroldür. Aşağıda OSB’ye sahip çocukların ebeveynlerinin dijital ebeveynlik farkındalığı başlığı altında **“Dijital ebeveynlikte risklerden koruma”** temasının, *Risklerden koruma için stratejiler* alt temasında ele alınan kodlara ilişkin örneklere yer verilmiştir.

“Yani ben onu şimdi zaten kendi çok ısrar edemediği için ona zaten verirken söylüyorum işte “Yarım saat telefon hakkın var. Yarım saat oynayacaksın.” Tamam bitti. Mesela akşamları falan da gelip istiyor ama “Hayır.” diyorum. “Sen şeyi kullandın, senin hakkın bitmişti.” (K4)

K4’ün ifadesinde sınırlandırma stratejisi kullandığı görülmektedir.

“Yabancı ya da Türkçe izlerken içeriğine bakıyordum. Vurmalı ya da böyle kötü, korkutucu bir şeyler varsa onları izletmedim sadece. İzlediği şeyler onu kötü

etkilemeyecek, uygun olacak şekilde olanlar. Sayılar, renkler genelde çocuk şarkıları olan şeyleri izlettim. Diğer türlü oyunlarda da oyunu göstererek indirtiyorum. Yani içeriğinde kavga dövüş ya da silahlı falan varsa onları indirmesine izin vermiyorum, onlar kötü diyorum.”(K12)

K12’nin ifadelerinde izleme ve kontrol stratejisi kullanıldığını ortaya koymuştur.

“Geçen gün yaşadığım bir olay: bu eline tornavidayı almış, sonra çekiç vardı, pense vardı gelmiş mutfakta diyor "Televizyonu sökeceğim ben." diyor. Malzemeleri getirmiş, "Odama götüreceğim, koyacağım." Bizim evdeyken maceramız aslında o kadar çok ki. Hani dijitalle çok aşırı hani zaman geçirmeye vaktimiz yok aslında.” (K8)

K8’in ifadelerinde yerine farklı etkinlikler koyma stratejisi görülmektedir.

“Ben yanında olmadığında genelde vermek istemiyorum. Anca benim de boş vaktim olacak hani beraber oturduğumuzda evet videolar açıp dans ediyoruz ama dediğim gibi benim istediğim şeyler, seçtiğim videolar veya çizgi filmler ve ben yanındayken. Sonrasında neye geçeceğini, nasıl bir reklam çıkacağını bilmiyorum o yüzden.”

K5’in ifadeleri incelendiğinde birlikte kullanım stratejisi kullanıldığı söylenebilir.

Destek kaynakları: Destek kaynakları alt temasın da ebeveynlerin çocuklarını dijital risklerden korumak için hangi destek kaynaklarını kullandıkları ortaya koyulmuştur. Yakın çevredeki insanlar, uzmanlar, internet kaynakları, kitaplar, destek almama gibi faktörler ebeveynlerin güvendiği temel destek kaynaklarıdır. Aşağıda OSB’ye sahip çocukların ebeveynlerinin dijital ebeveynlik farkındalığı başlığı altında **"Dijital ebeveynlikte risklerden koruma"** temasının, Destek kaynakları alt temasında ele alınan kodlara ilişkin örneklere yer verilmiştir.

“Bir şeylerden yararlanmıyoruz da işte Instagram sayfası falan var. Tohum otizmin sayfasını falan takip ediyorum ben. Veya sitesine bakıyorum. Aslında bir şeyler yapılıyor çocuklar için. Bir şeyler yapılmış bir şeyler var.” (K14)

K14’ün ifadeleri internet kaynaklarının destek kaynakları olduğunun göstergesidir.

“Genellikle özel eğitim öğretmenimizden yararlanıyordum. Onun bilgilerinden yararlanıyordum. Zaten burada değildik Şanlıurfa’daydık. O zaman soruyordum, nasıl ne yapmam gerekiyor? Bu durumda nasıl davranmam gerekiyor? O da bana bir liste yapmıştı. Hem ekranla ilgili hiç vermemem gerektiği, ekran kesinlikle açılmayacak paketli gıdalar yenilmeyeceği şeklinde. Yani onun söylediklerini

birebir uyguluyordum ve o şekilde özel eğitim öğretmenimiz o konuda bana çok yardımcı oldu.” (K3)

K3’ün ifadeleri ile birlikte uzmanların ebeveynler için destek kaynakları olduğu ortaya koyulmuştur.

“Ya eşim hani olabildiği kadar o destekçi oluyor annem. Annem var zaten başka da kimsemiz yok. 3 kişiyiz. Çocukların hayatında da öyle. Hani temel böyle Sürekli gördükleri 3 kişi yani anne baba o kadar baba daha çok yani bu getir götür işlerinde eşim.” (K1)

K1’in ifadeleri yakın çevredeki insanların destek kaynakları olduğunun göstergesidir.

Tema 3: Dijital Ebeveynlikte Verimli Kullanım: Bu temada, ebeveynlerin çocuklarının gelişimi ve eğitimi için dijital araçları nasıl etkili bir şekilde kullanabileceği ortaya konmuştur. Tablo 4.3’te ***“Dijital ebeveynlikte verimli kullanım”*** temasının kodları detaylı bir biçimde verilmiştir.

Tablo 4.3. *Dijital Ebeveynlikte Verimli Kullanım Temasına İlişkin Kodlar*

Alt Temalar	Kodlar
Dijital Ebeveynlikte Verimli Kullanım	Çocuğun eğitimi amacıyla kullanma Gündelik yaşama yardımcı bilgiler edinme Teknolojinin verimli kullanımını destekleme Sosyal medyada yararlı içerikleri takip etme Yeniliklere açık olma

Aşağıda OSB’ye sahip çocukların ebeveynlerinin dijital ebeveynlik farkındalığı başlığı altında ***“Dijital ebeveynlikte verimli kullanım”*** temasına ilişkin katılımcıların örnek ifadeleri verilmiştir.

“Eğitim amaçlı çok fazla kullandım. Özellikle Şanlıurfa’dayken. Çok birçok doktoru takip ettim. Öğretmenimizin tavsiye ettiği üniversiteden hocalar Zoom toplantıları yapıyordu onlara bire bir katılıyordum. Çocuk psikiyatri bölümüne gittiğimizde verilen kitaplar vardı, onları okuyorduk. Bu şekilde faydalandık. Yani onun dışında hiç pek kullanmadım. Yani genellikle Instagram’da takip etmemiz gereken sayfalar oluyordu. Onları takip ediyorduk öyle.” (K3)

K3’ün ifadeleri dikkate alındığında dijital içerikleri çocuğun eğitimi amacıyla kullanmanın dijital ebeveynlikte verimli kullanımı desteklediğini belirtmektedir.

“Ben bu yaşıma kadar yani çocuk büyütmek bu kadar zor olduğunu bilmiyordum. Hani çocuk büyütmek sadece yemek yedirip onu uyutmak, ona bakmak değil. Eğitim verebilmek. E benim eğitimim olmadığı için ben de bir yerde tıkanıyorum. Allah razı olsun bu Google’un bu görüntülü fotoğrafını arama şeyi var da öyle bakıp da öyle videoları falan işte.” (K16)

K16’nın ifadeleri dikkate alındığında gündelik yaşama yardımcı bilgiler edinme, dijital ebeveynlikte verimli kullanımın göstergesidir.

“Aslında çok fazla kullanan biriydim. Hatamı fark ettim orada aslında. Kendimde işte online eğitimlerde dediğim “Zamanı Nasıl Kullanırsınız?”, “Stresle Başa Çıkma Yöntemi” “Erteleme Hastalığı” gibi şeylerin BTK Akademi’den veya Boğaziçi Üniversitesi’nden ücretsiz olarak alabiliyorsun. Ücretsiz olarak onları dinliyorum. Hani kendime bir şey çıkarabilir miyim? Faydası olur mu? diye. Oluyor da.” (K5)

K5’in ifadeleri ebeveynlerin dijital ortamlardaki yeniliklere açık olması durumunun göstergesidir.

Tema 4: Dijital Ebeveynlikte Model Olma: “Dijital ebeveynlikte model olma”

teması ebeveynlerin çocuklarına dijital dünyada nasıl model olduklarını ele almaktadır. Bu tema, *Olumlu model olma* ve *Olumsuz model olma* olmak üzere iki alt temaya ayrılmaktadır. Tablo 4.4.’te “Dijital ebeveynlikte model olma” temasının alt temaları ve kodları detaylı bir biçimde verilmiştir.

Tablo 4.4. Dijital Ebeveynlikte Model Olma Temasına İlişkin Alt Tema ve Kodlar

Alt Temalar	Kodlar
Olumlu Model Olma	Çocuk ile aynı vakitte yatma Çocuğun yanında dijital araçları/İnterneti kullanmama Olumlu davranış geliştirmeye teşvik etme
Olumsuz Model Olma	İnternet reklamları Yakın çevrenin kullanımı

Olumlu model olma: Bu alt temada çocuk ile aynı vakitte yatma, çocuğun yanında dijital araçları/interneti kullanmama, olumlu davranış geliştirmeye teşvik etme kodlarına ulaşılmıştır. Aşağıda OSB’ye sahip çocukların ebeveynlerinin dijital ebeveynlik farkındalığı başlığı altında “Dijital ebeveynlikte model olma” temasının *Olumlu model olma* alt temasına ilişkin katılımcıların örnek ifadeleri verilmiştir.

“Ben de fazla televizyon izleyen biri değilim. Gündüz hiç açmam televizyon. Akşam 40 yılın sırtı bir denk gelirse dizi falan bakarım. O da zaten Eymen'in uyku saatine geliyor. 8-9 arası yatar uyur. Ondan sonra ben dizime bakacaksam bakarım.” (K6)

K6'nın bu ifadeleri çocuğun yanında dijital araçları/interneti kullanmama kodunu destekler niteliktedir.

“Yani kontrol ederek ve ona bazı yerlerde bazı şeyleri anlatarak ya da artık annemler burada olduğu için bir rutin oluştu. Akşamları böyle ev enerjisini alsın, rahat uyusun diye spor hareketleri yapan kanallar var, videolar var, onları açıyoruz, o kendisi yapıyor, çok hoşumuza gidiyor bizim de izlemek de biz de onunla birlikte yapıyoruz. Hani model oluyoruz ona, o hoşumuza gidiyor. Yani ben süreci yani nasıl desem, onu yalnız bırakmıyorum, hani kendi başına bir şeyler izlemesine izin vermiyorum.”

K13'ün örnek ifadeleri olumlu davranış geliştirmeye teşvik kodunu ortaya koymuştur.

“Eee yani uyku saati Bedirhan'ın kendi bağımsız gidip yatma gibi bir alışkanlığı yok. Biz hepimiz hayatı durdururuz, ışıkları kapatırız, herkesin yattığını bilir Bedirhan. Biz kalkacaksak daha sonra o uyduktan sonra kalkarız.” (K7)

K7'nin bu ifadeleri çocuk ile aynı vakitte yatma kodunu destekler niteliktedir.

Olumsuz model olma: Bu alt tema içerisinde yakın çevrenin kullanımı ve internet reklamları kodları ortaya konmuştur. Aşağıda OSB'ye sahip çocukların ebeveynlerinin dijital ebeveynlik farkındalığı başlığı altında **"Dijital ebeveynlikte model olma"** temasının *Olumsuz model olma* alt temasına ilişkin katılımcıların örnek ifadeleri verilmiştir.

“Şöyle bir şey söyleyeyim, mesela dijital konuda herkes böyle şu konuda çok zor yaşıyoruz. Her gittiğimiz yerde oturmada oyunda herkes hani otizmli olsun olmasın, çocuğun elinde telefon veriyor oyalamak için ve biz bunu yapmadığımız için çok zorlanıyoruz. Bizim çocuklarımız da sürekli talep ediyorlar ve biz buna hayır diyoruz. Hayır, demek de hoş olmuyor ya bakıyorsun altı çocuk bir arada beşinin elinde telefon var. Seninki de istiyor. Bu bizi çok zorluyor. Hani nasıl anlatacağız, nasıl size edeceğiz. Arkadaşlarımıza bazen diyoruz "Ya toplayın şu telefonu- bir araya geldiler, oynasınlar." Onlar da çocukla ilgilenmek istemiyorlar o süreçte. "Biz de oturacağız." diyorlar. O konuda en büyük zorluk bizim için bu aslında. Aşamadığımız bu çevremizle.”(K5)

K5'in ifadeleri yakın çevrenin kullanımına örnek olarak gösterilebilir.

“Genelde Hot Wheels arabaları istiyordu. Aslında Cartoon Network izlemesini de pek istemiyorum çünkü orada çok oyuncak reklamı yapıyorlar. 2 çizgi film arasında bile bayağı çok şey çıkıyor. Onları istiyor, o benim için biraz sakıncalı yani.” (K12)

K12'nin ifadeleri internet reklamlarının olumsuz model olmasına örnektir.

Tema 5: Dijital Ebeveynlikte Dijital İhmal: “Dijital ebeveynlikte dijital ihmal”

teması, dijital dünyada ebeveynlerin çocuklarına yeterince ilgi gösterememesini ve bu ihmalin çocuklar üzerindeki etkisini ele almaktadır. Çevre etkisi ve Ebeveyn ihmali olmak üzere iki alt temaya ayrılmıştır. Tablo 4.5.'te “Dijital ebeveynlikte dijital ihmal” teması alt temaları ve kodları ile birlikte ayrıntılı bir şekilde verilmiştir.

Tablo 4.5. Dijital Ebeveynlikte Dijital İhmal Temasına İlişkin Alt Temalar ve Kodlar

Alt Temalar	Kodlar
Çevre Etkisi	Yakın çevrenin kullanımının olumsuz etkisi Çevrenin kontrolsüz kullanımı Kardeşin kullanımına maruz kalma Ebeveyn dışında bakım veren kişinin ihmali
Ebeveyn İhmali	Çocuğun kontrolsüz kullanımına izin verme Çocuğun oyalanması için kullanıma izin verme Ekranla bakarken çocukla göz teması kurmama

Çevre etkisi: Bu alt temada, yakın çevrenin kullanımının olumsuz etkisi, çevrenin kontrolsüz kullanımı, kardeşin kullanımına maruz kalma ve ebeveyn dışında bakım veren kişinin ihmali gibi kodları ortaya konmuştur. Aşağıda OSB'ye sahip çocukların ebeveynlerinin dijital ebeveynlik farkındalığı başlığı altında “Dijital ebeveynlikte dijital ihmal” temasının Çevre etkisi alt temasına ilişkin katılımcıların örnek ifadeleri verilmiştir.

“Eee, ben genelde çalışan bayan olduğum için evde çok dikkat ediyordum ama bakıcıya veriyordum ya okula gidiyordum. Akşam dörtte beşte geliyordum. O süre zarfında çocuk ekrana maruz kaldı ve ekran maruziyetini belki de tanı almasına sebep oldu. O kadar çok izletiyorlarmış ki hani telefonu, televizyona bağlıyorlarmış ve çocuk gün boyu ekrana maruz kalmış. Bu durumda tabi ki de tanı almasında çok etkili olmuştur diye düşünüyorum.” (K3)

K3'ün ifadeleri ebeveyn dışında bakım veren kişinin ihmalinin göstergesi niteliğindedir.

“Nedense bir tane içerik üretmişler. Saçma bir içerik. Neden böyle bir içerik üretir insanlar? Bilmiyorum, Klozetin içerisinden kafa çıkıyor ve "dom dom yes yes" diye bir şarkısını dahi yapmışlar ve benim oğlum bunun arkadaşının elinde görüyor. Görünce takıntı haline getirdi. 6 ay bu takıntıyla uğraştım ben. Merak uyandırdı klozetten kafa çıkacak mı? Çıkmayacak mı? Gittiğimiz yerde klozetleri inceliyordu, açıyordu bakıyordu kapağına acaba kafa mı çıkacak? Ne olacak? falan. "Korku mu?" dedim. Korku değil. Tamamen meraktan itibaren. Sonra klozete benzeyen oyuncaklar aldattırdı hep. Bir 6 ay sürdü benim hani dijitalden gördüğüm, YouTube'dan gördüğüm en büyük zarar buydu.” (K8)

K8'in ifadeleri çevrenin kontrolsüz kullanımına örnektir.

Ebeveyn etkisi: Bu alt tema içerisinde, çocuğun kontrolsüz kullanımına izin verme, çocuğun oyalanması için kullanıma izin verme ve ekrana bakarken çocukla göz teması kurmama gibi kodlara ulaşılmıştır. Aşağıda OSB'ye sahip çocukların ebeveynlerinin dijital ebeveynlik farkındalığı başlığı altında **“Dijital ebeveynlikte dijital ihmal”** temasının Ebeveyn etkisi alt temasına ilişkin katılımcıların örnek ifadeleri verilmiştir.

“Ben hani pandeminin başlarından itibaren daha doğrusu doğumdan sonra oldu herhalde. Bel ağrıları falan oldu çok. Böyle park beşikler oluyor ya, ona koyuyordum. Onun filesinden televizyona baktırıyordum yani. Çocuğu almakta, yani kendi ihtiyacımı görmekte zorlandığım için evde de babaanne yaşlı, eşim o zaman hayattaydı. O da bir depresyon gibi bir sıkıntısı vardı. Pandemi zaten iyice bunalttı. Yani çocukla ilgilenen olmadı. O dönem gerçekten öyle bir şey yaptık ama yani başka benim hani kendimle zor şey yapıyorum. Kendi genel tuvaleti oturup kalk, o bile çok zor geliyordu. Tutulmalarda ambulansla falan gittiğim oldu. O dönem televizyona çok maruz kaldı.” (K9)

K9'un ifadeleri çocuğun kontrolsüz kullanımına izin verme açısından örnek gösterilebilir.

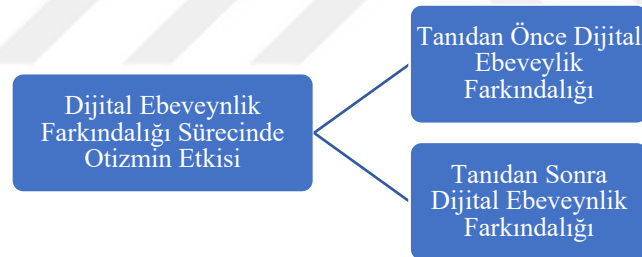
“Tanı almadan önce biz aileden uzak yaşadığımız için eşimin ailesinden de uzak yaşadığımız için ikiz çocuğa bakmak tabi ki biraz zor tanı almadan önce ben de biraz yoğun çalışıyordum o zaman. Eşim tablet falan açıyordu, televizyonu da açıyordu. Çok hani mecbur açmak zorunda kalıyordu işte.” (K14)

K14'ün ifadeleri ebeveynin çocuğun oyalanması için kullanıma izin verdiğinin göstergesidir.

“Sonra bir genelde bu bu tarz şeyler bayramlarda oluyor. Bizde zorlanıyoruz. Ekranın bu tableti eline vermeyi de biz bayramda başlamıştık. Çünkü köye gidiyoruz. Hiçbir şey yok, işte kar kış diyelim durmuyorlar, mecburen eline verdik, verdik bir 6 ay öyle ellerinde tabletle gezdiler. Sonradan başlamamız da yine bayramda oldu.”(K1)

K1'in ifadeleri çocuğun oyalanması için kullanıma izin verme açısından örnek gösterilebilir.

Tema 6: Dijital Ebeveynlik Farkındalığı Sürecinde Otizmin Etkisi: Bu bölümde ebeveynlerin çocuklarının OSB tanısı almadan önce ve aldıktan sonra dijital ebeveynlik farkındalıklarının ve tutumlarının nasıl etkilendiği ortaya konmuştur. Dijital ebeveynlik stratejileri ve ebeveynlerin çocuklarına yaklaşımları *Tanıdan önce dijital ebeveynlik farkındalığı* ve *tanıdan sonra dijital ebeveynlik farkındalığı* olmak üzere iki farklı alt tema olarak ele alınmıştır. Şekil 4.5'te **“Dijital ebeveynlik farkındalığı sürecinde otizmin etkisi”** teması ve alt temalar verilmiştir.

Şekil 4.4. Dijital Ebeveynlik Farkındalığı Sürecinde Otizmin Etkisi Temasına İlişkin Alt Temalar

Analiz sürecinde birçok kod ortaya çıkartılmıştır. Ortaya çıkan kodlar genel başlıklar altında toplanarak alt temalara ve temalara ulaşılmıştır. Aşağıda verilen Tablo 4.6.'da **“Dijital ebeveynlik farkındalığı sürecinde otizmin etkisi”** temasının alt temaları ve kodları detaylı bir şekilde verilmiştir.

Tablo 4.6. Dijital Ebeveynlik Farkındalığı Sürecinde Otizmin Etkisi Temasına İlişkin Alt Temalar ve Kodlar

Alt Temalar	Kodlar
Tanıdan Önce Dijital Ebeveynlik Farkındalığı	Kullanıma bağlı iletişimin azalması Kullanımın az olması Dijital ihmal

Tanıdan önce dijital ebeveynlik farkındalığı: “*Dijital ebeveynlik farkındalığı sürecinde otizmin etkisi*” teması altında *Tanıdan önce dijital ebeveynlik farkındalığı* alt temasında, çocukta dijital araçların kullanımına bağlı iletişimin azalması, kullanımın az olması, dijital ihmal gibi kodlar ortaya çıkmıştır. Bu bulgular OSB’ye sahip çocukların ebeveynlerinin tanı almadan öncesindeki davranış biçimlerinin göstergesidir. Aşağıda OSB’ye sahip çocukların ebeveynlerinin “*Dijital ebeveynlik farkındalığı sürecinde otizmin etkisi*” temasının, *Tanıdan önce dijital ebeveynlik farkındalığı* alt temasına ilişkin katılımcıların örnek ifadeleri verilmiştir.

“*Tanı almadan önce, ah, hep sırf biraz daha bir saat iki saat daha uyuyum diye eline ekmek bisküvi ne olursa verirdim açardım televizyonu 2 saat yatardım oh bana hayat bana güzel derdim. Ama sonradan tabi tanı konulduktan sonra aslında ekran zorbalığı diye bir şey varmış onu öğrendim ama büyük oğlumda da yapıyordum bunu. Ama büyük oğlumda çok şükür bir şey yok. Küçükte var.*” (K6)

K6’nın ifadeleri çocuğun kullanımdan ebeveynin dijital ihmalinin göstergesidir.

“*Çocuğun dikkatini çok dağıtıyor bu internet kullanımı. Çocuklarımız otizmliler oldukları için dikkatini, odaklanmasını çok dağıtıyor. Eee, ben genelde çalışan bayan olduğum için evde çok dikkat ediyordum ama bakıcıya veriyordum ya okula gidiyordum. Akşam dörtte beşte geliyordum. O süre zarfında çocuk ekrana maruz kaldı ve ekran maruziyetini belki de tanı almasına sebep oldu.*” (K3)

K3’ün bu ifadeleri çocuğun kullanımında ebeveynin dijital ihmalini ortaya koymuştur.

“*Ali büyürken şey oldu, sırf evin içinde ve sırf onlar da ders çalıştığı için aman ses yapmayalım, aman şöyle diye geçti. Akşama kadar bir ders programı var 2 çocuk olunca. Çocuk, hani şey bize tepki vermiyor, oturuyor, kalıyor. Ekran gördü mü kitleniyor, tepki vermiyor, konuşma gecikiyor. Sırf hayatı oymuş gibi yani bizimle kopuk da ekran varmış gibi oluyor. Onun anlayıp anlamadığı değil, oradaki renkli geçişler ona yetiyor.*” (K5)

K5’in bu ifadeleri çocuklarda dijital araçları ve interneti kullanıma bağlı iletişim azalmasının göstergesidir.

Tanıdan sonra dijital ebeveynlik farkındalığı: Katılımcılardan toplanan verilere göre tanı sonrası dönemde ebeveynler tarafından çocukların dijital araçları kullanımı daha

sıkı kontrol edilmiştir ve çocuğun kullanımı azalmıştır. Kullanımın azalması ile birlikte çocuklarda iletişim artışı görülmüştür. Aşağıda OSB'ye sahip çocukların ebeveynlerinin **“Dijital ebeveynlik farkındalığı sürecinde otizmin etkisi”** temasının, *Tanıdan sonra dijital ebeveynlik farkındalığı* alt temasına ilişkin katılımcıların örnek ifadeleri verilmiştir.

“Daha sonrasında işte ekrana maruz kaldı. Uzun bir süre davranış problemleri artmaya başladı. Çocuk psikiyatriye götürdüğümüzde otizm olduğunu söyledi. Onun kesinlikle ekran yasak dedi ve ondan sonrasında hiç ekranı açmamaya başladık. Ama akşam da böyle uzun süre telefon, televizyon izleyen insanlar değiliz eşimle ama gün içinde çok fazla maruz kaldığı için akşam da biraz daha izleyince. Bu süre iyice artmış olabilir, tabii ki de çocukta. Ondan sonraki süreçte tabii ki de çok dikkat ettik.” (K3)

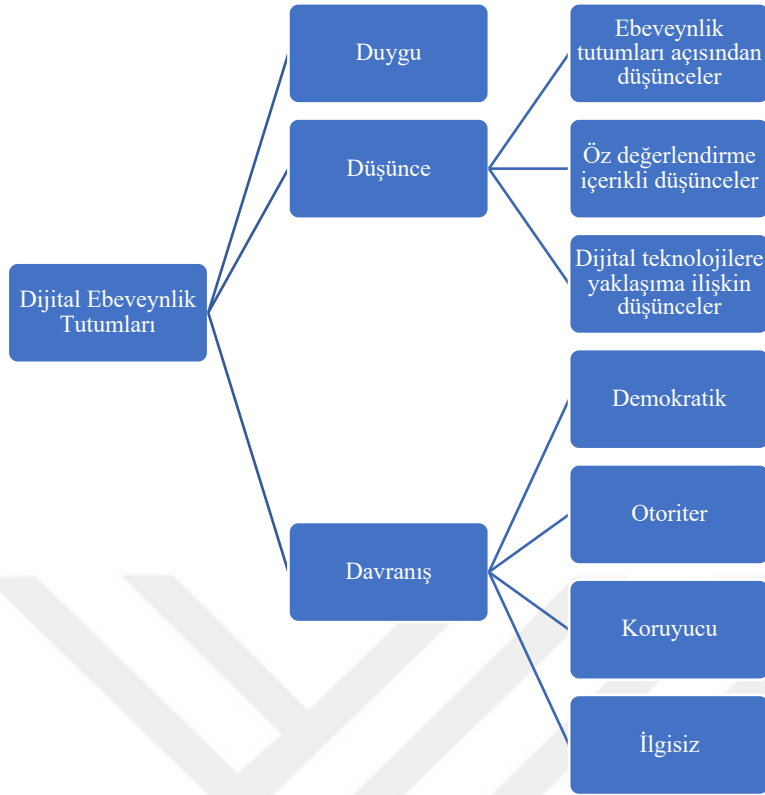
K3'ün bu ifadeleri tanı sonrası dönemde ebeveyn kontrolünün arttığının göstergesidir.

“Televizyon, telefonu kısıtığımız zaman dilde çok büyük gelişme oldu. Hani hiç konuşmayan çocuk 4 yaşında çıktılar başladı. Hani geç konuştu. Ne zaman televizyonu, telefonu kapadığım zaman mutlaka böyle çıktılar, işte iletişim arttı.” (K2)

K2'nin bu ifadeleri çocuğun kullanımının azalmasına bağlı olarak iletişim artışı ortaya koymuştur.

4.2. OSB'ye Sahip Çocukların Ebeveynlerinin Dijital Ebeveynlik Tutumlarına İlişkin Bulgular

Araştırmanın bulguları OSB'ye sahip çocukların ebeveynlerinin dijital ebeveynlik tutumlarının **“Duygu”**, **“Düşünce”** ve **“Davranış”** temaları altında toplandığını ortaya koymuştur. **“Duygu”** teması altında ebeveynlerin dijital dünyaya ilişkin hissettikleri duyguların yer aldığı görülmüştür. **“Düşünce”** teması *Ebeveynlik tutumları açısından düşünceler, Öz değerlendirme içerikli düşünceler ve Dijital teknolojilere yaklaşıma ilişkin düşünceler* olmak üzere üç alt temaya ayrılmıştır. Son olarak **“Davranış”** teması ebeveynlerin davranışlarının *Demokratik, Otoriter, Koruyucu ve İlgisiz* olmak üzere dört alt tema altında toplandığını ortaya koymuştur. Şekil 4.5.'te bu alt temalar ayrıntılı bir şekilde verilmiştir.

Şekil 4.5. *Dijital Ebeveynlik Tutumlarına İlişkin Temalar ve Alt Temalar*

Araştırmada elde edilen her bir tema ve temalara ilişkin alt temalar sırasıyla aşağıda açıklanmıştır. Bununla birlikte elde edilen alt temalara ilişkin kodlara örnekleriyle yer verilmiştir.

Tema 1: Duygu: Araştırma bulgularına göre OSB’ye sahip çocukların ebeveynlerinin dijital ebeveynliğe ilişkin duygularının çeşitlilik gösterdiği görülmüştür. Tablo 4.7.’de “**Duygu**” temasına ilişkin kodlar detaylı bir şekilde verilmiştir.

Tablo 4.7. *Duygu Teması İlişkin Kodlar*

Tema	Kodlar
Duygu	Yeterlilik
	Mutluluk
	Bağlılık
	Hoşnutluk
	Sorumluluk
	Bağımsızlık
	Pişmanlık
	Endişe
	Korku

Aşağıda OSB'ye sahip çocukların ebeveynlerinin dijital ebeveynlik sürecindeki pişmanlık, endişe, sorumluluk, çaresizlik ve mutluluk duygularına ilişkin kodlara sırasıyla örnekler verilmiştir.

“Şöyle şunu da açayım, ben teknoloji kullanırken hani Toprak'ta göz teması kısıtlı kaldı dedim ya o arada ben şey yapıyordum sürekli internetten kitap okuyordum ama çocuğu ayağımda sallarken kitap okuyordum mesela. Burada benim hatam olduğunu düşünüyorum o göz temasının biraz da kısıtlı kalmasında. Hani ben de çocukla belki o an temas kurmam gerekirken telefonla oynuyordum. Tamam yararlı bir şey yapıyordum belki kendimce. Ama o an o çocuğa bakmam gerekiyordu bence hani bir temas kurmamız gerekiyordu.”(K5)

K5'in bu ifadeleri çocuğu ile göz teması kurmamaktan dolayı duyduğu pişmanlığın göstergesidir.

“Aynen süper kahramanlardan falan etkilendiğini gördük. Ben kedi çocuk oldum, uçacağım şuradan zıplayacağım falan deyince biz mesela tedirgin olduk. Önce bir şeylere çocuk kilidi taktırdık o aşamada. Çünkü tedirgin ettiği cümleler böyle. Aaa, ben kedi çocuk oldum, zıplayacağım oradan atlayacağım falan zaten orada bir fark ettik ya yanlış yere gidiyor her şey. Öylelikle bir televizyon şeye tableti yok ettik ama bayağı sorun yaşadık kapatırken.”(K10)

K10'un ifadeleri çocuğun hareketlerinden dolayı endişe duyduğunu ortaya koymuştur.

“Tabi canım ekranı kestim yani ama ekranı kestiğinde yerine bir şey koyacaksın. Öyle bir şey yok. O zaman yerine bir şey koymazsan çocuğun iyice psikolojisi bozulur. Ekran kesiyorsan oyun geçeceksin, etkinlik geçeceksin, ilgi vereceksin. Sürekli bir şey vereceksin. Yani onu sürekli bir şeylerini oyalamak zorundasın. Onun kafasını dağıtmak zorundasın.”(K16)

K16'nın ifadeleri çocuğa karşı sorumluluk duygusu hissettiğinin göstergesidir.

“Şimdi ona yönlendirmeye çalışıyorum mesela hani öyle ama bu çocukların o cinnet hallerinde benim çok zorlandığım hallerde tabi ki oturup ağladığımda olduğu kendimi banyoya kilitlediğim de oldu. Sigara kullanıyorum. Kendimi

balkona kilitleyip perdeyi çekip sigara içtiğimde oldu. Yani oluyor çünkü 2 çocuk. İkiz büyütmek zaten zor ikiz otizmli büyütmek ekstra zor ve tek başımayım. Ve hani bu yol çok uzun.’’(K1)

K1’in ifadeleri çaresizlik hissinin göstergelerindendir.

‘‘Ben çocuğumdan ümidimi kesmeyeceğim. Eğer bizler onların dilini anlamadığımızda ümidimizi kestiğimiz zaman o çocuk ilerlemez. Bizler çocuğumuzdan asla hiçbir zaman ümidimizi kesmeyeceğiz, umutlu olacağız. 3 yıl önce iki anlamlı iki anlamsız kelimemiz vardı. Şu anda biz karşılıklı oturup kavga edebiliyoruz. Bundan güzel bir şey yok işte.’’(K8)

K8’in ifadeleri mutluluk duygusunu ortaya koymuştur.

Tema 2: Düşünce: Araştırma bulguları OSB’ye sahip çocukların ebeveynlerinin bu süreçteki düşüncelerinin *Ebeveynlik tutumları açısından düşünceler, Öz değerlendirme içerikli düşünceler ve Dijital teknolojilere yaklaşıma ilişkin düşünceler* olmak üzere üç alt temaya ayrıldığını ortaya koymuştur. Tablo 4.8. “**Düşünce**” temasına ilişkin alt temaları ve kodları göstermektedir.

Tablo 4.8. *Düşünce Temasına İlişkin Alt Temalar ve Kodlar*

Alt temalar	Kodlar
Ebeveynlik Tutumları Açısından Düşünceler	Çocuğa karşı dengeli/uyumlu olduğunu düşünme Otoriter olduğunu düşünme Çocuğun özdenetimi olması gerektiğine inanma Dijital teknolojilerin kullanımında esnek olduğunu düşünme Çocuğu tanımanın önemli olduğunu düşünme Kullanımı kısıtlamanın faydasız olduğunu düşünme
Öz Değerlendirme İçerikli Düşünceler	Dijital teknolojiler hakkında bilinçli olduğunu düşünme Sorumluluk sahibi olduğunu düşünme

Dijital Teknolojilere Yaklaşım İlişkin Düşünceler

Dijital içeriklerin eğitimsel değeri olduğunu düşünme

Dijital teknolojilerin otizm üzerinde etkisiz olduğuna inanma

Dijital teknolojilerin otizm üzerinde etkili olduğunu düşünme

Dijital teknolojilerin gereksiz olduğunu düşünme

Ebeveynlik tutumları açısından düşünceler: Çocuğa karşı dengeli/uyumlu olduğunu düşünme, otoriter olduğunu düşünme, çocuğun özdenetimi olması gerektiğine inanma, dijital teknolojilerin kullanımında esnek olduğunu düşünme, çocuğu tanımanın önemli olduğunu düşünme, kullanımı kısıtlamanın faydasız olduğunu düşünme gibi kodlar bu alt temanın içerisinde ele alınmıştır. Aşağıda OSB'ye sahip çocukların ebeveynlerinin dijital ebeveynlik tutumları başlığı altında ***“Düşünce”*** temasının, *ebeveynlik tutumları açısından düşünceler* alt temasında ele alınan kodlara ilişkin örneklere yer verilmiştir.

“Yani sürekli beraberiz. Bakımı, yani baba da ilgileniyor, ben de ilgileniyorum. Böyle ne çok aşırı samimi, ne çok ilgisiz kopuk ben olması gerektiği gibi olduğunu düşünüyorum o şekilde. Ben evde olduğum için hani sürekli beraberiz. Okuldan geldiği süre içerisinde buraya da ben getirip götürüyorum. Yani bir sorunumuz bir problemimiz yok. Gayet iyiyiz o konuda.” (K7)

K7'nin ifadeleri çocuğuna karşı dengeli/uyumlu olduğunu düşündüğünün göstergesidir.

“Ya net olacaksın, ne çok sert çıkışacaksın ne de yumuşak olacaksın. Yumuşak oldu mu? Seni kullanıyor, sert oldu mu? ağlar mızızlanır öyle kullanır seni. Ama net oğlum bitti. Hayır, oğlum. Bu kadar.” (K6)

K6'nın ifadeleri değerlendirildiğinde otoriter olduğunu düşünme kodunu desteklediği görülmüştür.

“Ben böyle tam otoriter kişilerden biraz zayıf olabilirim. Bazısı böyle otoriter olur hani şu saatte şu çizgi film ya da şu saatte şu kadar bakacaksın gibi. O tarzda olmadığım için onlara göre biraz zayıf olabilirim. Sınır koymadığım için istediği vakit istediği sürede izliyor kendisi bırakıyor.” (K12)

K12'nin bu ifadeleri dijital teknolojileri kullanmada esnek olduğunu düşündüğünün göstergesidir.

“Tabii ki yani şu anda hayatımızın tamamı teknoloji üzerine bizim. E sen çocuğu bu teknolojiden uzaklaştır. Tamam uzaklaştıralım ama biz zaten bu teknolojiyle yaşıyoruz. Yani evimizde teknoloji sadece telefon değil ki kullandığın televizyondan, yani tabletinden, yani kullandığın çay kahve makinesine kadar teknolojiyle yaşıyorsun. Yani sadece bir çocuğun telefonu açıp iki çizgi film bakmasıyla sadece bunu hayatı kısıtlamaktan başka bir şey değildir bence. Belki başka annelere göre çok tezat da düşünüyor olabilirim.” (K8)

K8 bu ifadelerinde kullanımı kısıtlamanın faydasız olduğunu düşündüğünü açıkça belirtmiştir.

Öz değerlendirme içerikli düşünceler: Öz değerlendirme içerikli düşünceler alt teması, ebeveynlerin dijital teknolojiler hakkında bilinçli olduklarını ve sorumluluk sahibi olduklarını düşündükleri durumları ele almaktadır. Aşağıda OSB'ye sahip çocukların ebeveynlerinin dijital ebeveynlik tutumları başlığı altında **“Düşünce”** temasının, Öz değerlendirme içerikli düşünceler alt temasında ele alınan kodlara ilişkin örneklerle yer verilmiştir.

“Yani bilmem. Kendime puan veremem. Ama artık iyiyiz, bence iyi diyeyim. Kendi adıma bence iyi. Çünkü öncesinde çok sert geçişlerimiz vardı, bitti ama bitmedi. Yani istesem ona basıp açabilirim ve çocuk onu yapabileceğini biliyor. Onu bildiği için daha çok ağlıyım. Daha çok bağıryım, açsın oluyordu. Şimdi o yumuşak geçişlere artık alıştıkları için iyiyiz. Çok problem yaşamıyoruz ve genelde. Evde çizgi filmi ben açıyorum. Yani onlar talep etmeden açıyorum çünkü şey öğrenmelerini istemiyorum. Ben istediğimde açacak o kafalarında oturmasın diye işim var baktım sıkılmaya da başladılar, getirip koyuyorum. Hadi çizgi film saatiniz başladı. Ben başlatıyorum, ben bitiriyorum yani onlara bırakmıyorum çünkü onlara bırakırsan her istediklerinde çizgi film çizgi film aç durumu oluyor.” (K1)

K1'in ifadeleri dijital teknolojiler hakkında bilinçli olduğunu düşündüğünün göstergesidir.

“Çocuk artık benden bir zevk almıyor ama görev olarak yapmak zorundayım. Görüyorum ama yapmak zorundayım. Çünkü sürekli bir deneme işte. Diyorum ona çeşit çeşit tabakları aldım. Mesela işte “Bu senin çay bardağın. Çok güzel bir tane ayımız var. Ayı içsin mi?” Ayının içmediğin o da biliyor. Yani Hira'yı sürekli bir

şeylere teşvik ediyorum. Yani benim de aslında beynim yoruldu. Ama yeter ki kızım biz insanlar gibi hayatını sürdürebilsin. İnan ki başka bir beklentim yok biliyor musun?’’ (K16)

K16’nın ifadeleri ebeveynin çocuğu hakkında sorumluluk sahibi olduğunu düşündüğünü ortaya koymuştur

Dijital teknolojilere yaklaşıma ilişkin düşünceler: *Dijital teknolojilere yaklaşıma ilişkin düşünceler* alt teması, ebeveynlerin dijital içeriklerin eğitimsel değeri, dijital teknolojilerin otizm üzerindeki etkisi ve gerekliliği konusundaki düşüncelerini ele almaktadır. Aşağıda OSB’ye sahip çocukların ebeveynlerinin dijital ebeveynlik tutumları başlığı altında **“Düşünce”** temasının, *Dijital teknolojilere yaklaşıma ilişkin düşünceler* alt temasında ele alınan kodlara ilişkin örneklere yer verilmiştir.

“Yani hemen hemen hiç müsaade etmemeye çalışıyoruz. Şöyle kullanıyoruz aslında, ona uygun uygulamaları kullanıyoruz, Otisimo gibi falan. Telefonu kesebiliyor muyuz? Hayır. Çünkü çağın gerekliliği. Kesmek de çok doğru değil aslında. Hani buna da inanıyoruz ama gereksiz hani çok böyle görsel hareketliliklerin olduğu, sürekli geçişlerin olduğu şeyleri engellemeye çalışıyoruz. Daha çok eğitici olarak kullanmaya çalışıyoruz. Televizyon da izletiyoruz ama genelde belgesel açıyoruz çizgi film yerine. O şekilde kullanıyoruz yani. Otisimo’nun bize bu konuda çok faydası oldu. Bir oyun uygulaması ama eğitici, otizmlı çocuklar için kullanılıyor. Çok telefon, tablet istediğinde veya ben bir yere gittiğimde bazen çok zor durumlarda kalabiliyorum, Ağlıyor ediyor, susturmak için evet kullanıyorum ama bu şekilde kullanıyorum.” (K5)

K5’in ifadeleri dijital içeriklerin eğitimsel değeri olduğunu düşündüğünün göstergesidir.

“Telefonun, televizyonun çok böyle sosyal iletişimi etkilediğini düşünmüyorum. Yani bunu da tabi biraz daha kontrollü bir şekilde evet yani çocuğa kullandırırın. Çok etkilediğini düşünmüyorum ama yani Berenin çok böyle hani televizyon tableti izledi, otizm oldu ya da otizmi tetiklediğini düşünmüyorum.” (K11)

K11’in ifadeleri dijital teknoloji kullanımının otizm üzerinde etkisiz olduğunu düşündüğünün göstergesidir.

“Hani bunu doktorlar konuşuyor ama. Bazı şeyler imkânsız oluyor. O yüzden mi hani böyle günlük bir saatlik parça parça bir buçuk saat gibi bir süreler parçalara böldüğün zaman hani çocukta çok artı veya çok eksi olacağına inanmıyorum ben.

İnanmama nedenim de şu: Ben 3 yıl önce eğitime başladığımda "baba", "dede" iki anlamlı, iki de "minan" "veman" çıktı kelimem vardı. Şu anda kavga eder seviyede konuşuyoruz, dil eğitimi alıyoruz. Çocuğuna eğitimini düzgün noktalarda düzgün yerlerde aldattırdıktan sonrasında, iyi bir eğitimle devam ettikten sonra dijitali, günlük bir- bir buçuk saatlik çocuğun dinlenme seviyesinde verdiğinde çok aşırı bir problem yer açacağına inanmıyorum'' (K8)

K8'in ifadeleri benzer şekilde dijital teknolojileri kullanımının otizm üzerinde etkisiz olduğunu düşündüğünün göstergesidir.

“Çocuğun dikkatini çok dağıtıyor bu internet kullanımı. Çocuklarımız otizimli oldukları için dikkatini, odaklanmasını çok dağıtıyor. Eee, ben genelde çalışan bayan olduğum için evde çok dikkat ediyordum ama bakıcıya veriyordum ya okula gidiyordum. Akşam dörtte beşte geliyordum. O süre zarfında çocuk ekrana maruz kaldı ve ekran maruziyetini belki de tanı almasına sebep oldu. O kadar çok izletiyorlarmış ki hani telefonu, televizyona bağlılarmış ve çocuk gün boyu ekrana maruz kalmış. Bu durumda tabi ki de tanı almasında çok etkili olmuştur diye düşünüyorum. Yani çok az izlenmesi gerekiyor. Çocuklarımızın çok az izlemesi gerekiyor çünkü normal çocuklarda bile o kadar dikkatleri odaklanmaları o kadar süre olarak çok kısıtlı ki eskiye göre, o yüzden ben telefon, tablet, televizyonun çocuklarımızın çok izlememesi gerektiğini düşünüyorum.” (K3)

K3'ün bu ifadeleri dijital araç kullanımının otizm üzerinde etkili olduğunu düşündüğünün bir kanıtı niteliğindedir.

Tema 3: Davranış: “Davranış” teması altında, OSB'ye sahip çocukların ebeveynlerinin dijital ebeveynlik tutumlarına ilişkin davranışları detaylı bir şekilde incelenmiştir. Dijital ebeveynlik sürecinde ebeveynlerin gösterdiği davranışlar, farklı alt temalar altında toplanmış ve analiz edilmiştir. Bu alt temalar *Demokratik, Otoriter, Koruyucu ve İlgisiz* olmak üzere dörde ayrılmıştır. Tablo 4.9.'da **“Davranış”** temasının alt temaları ve bu alt temalara ait kodlar detaylı bir biçimde verilmiştir.

Tablo 4.9. Davranış Temasına İlişkin Alt Temalar ve Kodlar

Alt temalar	Kodlar
Demokratik	Çocuğun kendini ifade etmesine izin verme Demokratik davranma Keşfetmeye teşvik edici Olumlu model olma

	Birlikte kullanım
Otoriter	Otoriter davranma
	Kararlılık
Koruyucu	Çocuğun kullanımını planlama
	İzleme ve Kontrol
	Çocuğa karşı gösterilen fedakârlık
İzin Verici	İhmal edici davranışlarda bulunma
	Çocuğa karşı esnek davranma

Demokratik: Bu alt tema, çocuğun kendilerini ifade etmesine izin verme, demokratik davranma ve keşfetmeye teşvik etme, olumlu model olma ve birlikte kullanım gibi ebeveyn davranışlarını içermektedir. Aşağıda OSB’ye sahip çocukların ebeveynlerinin dijital ebeveynlik tutumları başlığı altında **“Davranış”** temasının, *demokratik* alt temasında ele alınan kodlara ilişkin örneklere yer verilmiştir.

“Bazen oynamak ister. Ben işimi bırakırım, beraber oynarız. Bazen işte sadece işte gezinmek ister. Kendine bir ortam arar, oyuncak arar, başka şeylerle ilgilenir. Camdan bakar vesaire. Yani o nasıl isterse o ilk zaman dilimini okuldan gelip yemekten sonraki o ilk zaman dilimini onun istediği şekilde şekillendiririz.” (K7)

K7’nin ifadeleri çocuğunun kendini ifade etmesine izin veren bir ebeveyn olduğunun bir göstergesidir

“Çocuk hani eğer ekranı istiyorsa o an bence verilmeli. Çünkü vermeyince çocuk daha çok inatlaşıyor. Daha farklı davranışlar ortaya çıkartıyor ve artık işin içinden çıkılmaz bir durum oluyor. Dediğim gibi verilmeli ama ailede bunun mutlaka takibini yapmalı uzun süre izlediyse elinden almasını da bilmeli yani diye düşünüyorum.” (K3)

K3’ün ifadeleri ebeveynin çocuğuna demokratik bir yaklaşımı olduğunun göstergesidir.

“Yine çizgi filmle kandırarak da mesela çizgi film izlerken öyle yapmıyorum ama ‘Bak gördün mü?’ İşte çizgi filme o anda etkisi mesela ‘Ne güzel yemek yiyorlar, bak gördün mü? Parka da gidiyorlar galiba yemeğini yemişler de öyle gidiyorlar. Tüh yemeğini yemeyince güçsüz oluyorlar.’ Hani böyle böyle mesela ‘Ay ne kadar güçlendiler.’ İşte çizgi film o anda ne gösteriyor mesela oyun mu oynuyorlar? ‘Ne kadar güzel paylaşıyor oynuyorlar.’ Hani çizgi film öyle verip de atmıyorum yani o anda ona katılıyorum.” (K16)

K16'nın bu ifadeleri dijital araçları çocuğu ile birlikte kullanarak ona rehberlik ettiğinin göstergesidir.

Otoriter: Bu alt tema, otoriter davranma ve kararlılık gibi ebeveyn davranışlarını ele almaktadır. Aşağıda OSB'ye sahip çocukların ebeveynlerinin dijital ebeveynlik tutumları başlığı altında "**Davranış**" temasının, *otoriter* alt temasında ele alınan kodlara ilişkin örneklerle yer verilmiştir.

“O ekransız yemek yedirebilmek için. Oturtabilmek için işte mama sandalyesine ya da yemek masasına. Oturtabilmek için yani acıkmasını bekledik. Onun zorlanıp artık ekrana ihtiyaç duymadan. Zorda kalıp artık ekransız yaşayabileceğini anlaması için ya acıktığını da verdik. Yemeğini koyduk işte ekransız yemiyorsa daha sonra yiyeceğini söyledik. Gerçekten acıkınca yiyormuş, onu gördük. İşte televizyon yani çok aslında o sancılı süreç o ekranı kapatma süreci çok uzun da sürmedi.”
(K7)

K7'nin ifadeleri çocuğun ekran kullanımında otoritesini devreye koyarak kararlı davrandığının göstergesidir.

“Vermiyorum, çünkü onun şeyi bitmez ki. Ne kadar çok verirsen o kadar alır. Vermiyorum yani o süreci ben yönetiyorum. O da zaten daha tam şeyi sürdüremediği için hani “İstiyorum ver, istiyorum ver.” diyemiyor daha. Hani gelip istiyor, “Telefon isterim.” hani “Telefon oynayayım.” diyor. Ben de “Hayır.” diyorum, senin hakkın bitti.” (K4)

K4'ün ifadeleri değerlendirildiğinde bu ifadelerinin çocuğuna karşı otoriter davranışlarının göstergesi olduğu görülmektedir.

Koruyucu: *Koruyucu* alt teması, çocuğun kullanımını planlama, izleme ve kontrol, ve çocuğa karşı gösterilen fedakârlık gibi davranışları kapsamaktadır. Aşağıda OSB'ye sahip çocukların ebeveynlerinin dijital ebeveynlik tutumları başlığı altında davranış temasının, *koruyucu* alt temasında ele alınan kodlara ilişkin örneklerle yer verilmiştir.

“Yani bu süreci yönetirken işte dediğim gibi belli yerleri ben açıyorum. Ondan sonra ne izleyebileceği şekilde diğer yerlere de girdiği zaman hemen zaten yani sürekli benim yanımda olduğu için. Oradan müdahale etme şansım oluyor yani.”
(K11)

K11'in örnek ifadeleri ebeveynin çocuğunun kullanımını planladığını ortaya koymuştur.

“Yani onu mesela yanlış bir şey izlememesi için zaten mesela en başta tablet ve televizyonu telefonu kestik. Çünkü kendi tıklayıp kendi izlediği için ne izlediğini takip etmekte zorlanıyorduk. Önce tabletteydi bu olay. Yarım saatlik süreç tabletteydi. Daha sonrasında hem kavgaya sebep oluyordu. Çünkü dokunuyor. Aşağıdaki görsel ilgisini çekiyor, dokunuyor, abiyi dinlemiyor. O yüzden tableti kaldırdık. Televizyonda da bir çizgi film seçme hakları var.” (K10)

K10’nun örnek ifadeleri çocuğun kullanımını izleme ve kontrolün göstergesidir.

İlgisiz: *İlgisiz alt temasında, ihmal edici davranışlarda bulunma ve çocuğa karşı esnek davranma gibi ebeveyn davranışları ortaya koyulmuştur. Aşağıda OSB’ye sahip çocukların ebeveynlerinin dijital ebeveynlik tutumları başlığı altında "Davranış" temasının, ilgisiz alt temasında ele alınan kodlara ilişkin örneklere yer verilmiştir.*

“İşte o zamanlar pandemide telefon yalan değil, çok veriyordum. Ben durmuyordu. Çünkü böyle koltukların üstünden kendine zarar verecek, anlamıyordu. Veriyordum.” (K15)

K15’in ifadeleri ihmal edici davranışlarda bulunulduğunun göstergesidir.

“Hep sırf biraz daha bir saat iki saat daha uyayım diye eline ekmek bisküvi ne olursa verirdim açardım televizyonu 2 saat yatarım oh bana hayat bana güzel derdim.” (K6)

K6’nın ifadeleri ihmal edici davranışlarda bulunulduğunun göstergesidir.

5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu araştırmanın amacı, OSB'ye sahip çocukların ebeveynlerinin dijital ebeveynlik farkındalık ve tutumlarını derinlemesine incelemektir. Bu kapsamda OSB'ye sahip çocukların ebeveynleri ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler sonucu toplanan veriler analiz edilerek ebeveynlerin dijital ebeveynlik farkındalık ve tutumlarına ilişkin deneyimleri derinlemesine analiz edilmiş ve incelenmiştir. Çalışmada dijital ebeveynlik farkındalığına ilişkin **“Dijital araçlar ve internet”**, **“Dijital ebeveynlikte risklerden koruma”**, **“Dijital ebeveynlikte verimli kullanım”**, **“Dijital ebeveynlikte model olma”**, **“Dijital ebeveynlikte dijital ihmal”** ve **“Dijital ebeveynlik farkındalığı sürecinde otizmin etkisi”** temaları ortaya koyulmuştur. Dijital ebeveynlik tutumlarının ise **“Duygu”**, **“Düşünce”** ve **“Davranış”** temalarına ayrıldığı görülmüştür. Elde edilen bulgular, ebeveynlerin dijital teknolojilere yönelik farkındalıklarının ve tutumlarının, çocuklarının özellikleri ve yaşadıkları deneyimlerle şekillendiğini göstermektedir. Araştırmanın bu bölümünde sırasıyla araştırma kapsamında sonuç kısmında bulgular özetlenerek ele alınmış, elde edilen bulgular tartışılmış, son olarak yapılan bu araştırmanın ışığında uygulamacılara ve araştırmacılara yönelik önerilere yer verilmiştir.

5.1. Sonuç

Bu araştırma, OSB'ye sahip çocukların ebeveynlerinin dijital ebeveynlik farkındalık ve tutumlarını derinlemesine incelemeyi amaçlamıştır. Araştırma bulguları, ebeveynlerin dijital ebeveynlik farkındalıkları ve dijital ebeveynlik tutumları olmak üzere iki başlık altında ele alınmıştır. Ebeveynlerin dijital ebeveynlik farkındalıklarına dair bulgular ele alındığında **“Dijital araçlar ve internet”** teması altında OSB'ye sahip çocukların ve onların ebeveynlerinin dijital araçları ve interneti kullanım amaçlarını ortaya konmuştur. Araştırma bulgularında, OSB'ye sahip çocukların dijital araçları ve interneti genellikle ebeveynlerinin işi varken oylanma, eğitim ve kolay yemek yeme gibi amaçlarla kullandığı görülmektedir. Ebeveynlerin ise dijital araçları ve interneti yaşamı kolaylaştırma, keyifli vakit geçirme ve çocuğun eğitimi gibi amaçlarla kullandığı ortaya konmuştur. Ebeveynler, çocuklarının dijital ortamlarda karşılaşabileceği riskler konusunda bilinçli olmakla birlikte, bu riskleri yönetme konusunda kendilerini yeterince donanımlı hissetmediklerini belirtmişlerdir. Bununla birlikte bazı ebeveynlerin çocuklarının dijital kullanım süreçlerini yönetmede kendilerini yeterli buldukları görülmüştür. Ebeveynlerin dijital araçlar ve interneti, gündelik yaşama yardımcı bilgiler

edinmek için ve OSB'ye sahip çocuklarının eğitimleri için kullanmaları ebeveynlerin dijital araçlar ve interneti verimli kullanım alanları olarak görülmektedir. Ebeveynlerin büyük bir kısmının, dijital teknolojilerin çocuklarının eğitimi için olumlu fırsatlar sunduğuna inandığı belirtilmiştir. Fakat aynı zamanda bu teknolojilerin olası zararları konusunda da ciddi endişeler taşıdıkları gözlemlenmektedir. Bu çelişkili tutum, ebeveynlerin dijital ebeveynlik stratejileri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Araştırma, ebeveynlerin çoğunun çocuklarının dijital araçları kullanımını dengelemeye çalıştıklarını, ancak özellikle ihmal edici davranışların çocuklarının dijital deneyimlerini olumsuz yönde etkileyebileceğini ortaya koymuştur. Bu bulgulara ek olarak ebeveynlerin çocuklarının dijital araçları ve internet hakkındaki farkındalıklarının tanıdan önce ve sonrasında değişiklik gösterdiği görülmüştür. Bazı ebeveynlerin tanıdan önceki dönemde dijital ihmal davranışları gösterdikleri fakat tanıdan sonraki dönemde farkındalıklarının artması ile birlikte ihmal davranışlarının azaldığı ortaya konmuştur. Son olarak model olma davranışları, olumlu ve olumsuz model olma olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Olumlu model olmada ebeveynin çocuğa dijital araçları ve interneti kullanım sürecinde olumlu rol model olduğu görülmüştür. Aynı zamanda yakın çevrenin kullanımının veya ebeveynlerden başka bakım veren kişinin kullanımının çocuğa olumsuz model olduğu görülmüştür.

Dijital ebeveynlik tutumlarına dair bulgular, OSB'ye sahip çocukların ebeveynlerinin dijital teknolojiler hakkında birçok farklı duygu içerisinde olduğunu ortaya koymuştur. Birçok ebeveyn endişe, korku, çaresizlik, pişmanlık ve yalnızlık gibi olumsuz duygulara sahip olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte kendini çocuklarının dijital araçları ve interneti kullanımda yeterli gören ebeveynlerin mutluluk, hoşnutluk gibi olumlu duygulara sahip oldukları da görülmüştür. Bulgular, ebeveynlerin dijital teknolojilere karşı çeşitli düşünce ve davranış stillerine sahip olduklarını göstermiştir. Örneğin ebeveynlerin bazılarının OSB'ye sahip çocuklarının dijital araçları ve interneti kullanımına karşı otoriter tutumlar sergilediği görülmüştür. Bazılarının ise çocuklarına karşı daha demokratik tutumlara sahip oldukları ortaya konmuştur.

Araştırma sonuçları, ebeveynlerin dijital ebeveynlik konusunda daha fazla bilgiye ve desteğe ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Ebeveynlerin dijital ortamların çocukları nasıl etkilediğini daha iyi anlamak ve bu ortamlarda çocuklarını daha etkili bir biçimde koruyabilmek için eğitimlere ve çeşitli kaynakları erişme talebinde bulundukları görülmektedir. Bu bağlamda, psikolojik danışmanların, eğitimcilerin ve politika

yapıcıların, OSB'ye sahip çocukların ebeveynlerine yönelik olarak dijital ebeveynlik becerilerini geliştirecek programlar ebeveynlerin farkındalık ve tutumlarına yönelik psikolojik danışmalar, grup danışmaları yapmaları büyük önem taşımaktadır. Son olarak, bu araştırma, OSB'ye sahip çocukların ebeveynlerinin dijital dünyayla ilişkilerini anlamak ve bu alanda onları desteklemek için atılması gereken adımları belirlemek adına değerli bir kaynak görevi görmektedir. Ebeveynler için yapılabilecek çalışmalar ve eğitimler, sağlanabilecek destekler, dijital ortamlarda çocuklarına karşı daha bilinçli ve aktif bir ebeveynlik göstermelerine yardımcı olabilir. Bu da dijital kaynakları kullanımda çocukların daha faydalı bir süreç geçirmelerine destek olacaktır.

5.2. Tartışma

Bu araştırmanın amacı OSB'ye sahip çocukların ebeveynlerinin dijital ebeveynlik farkındalık ve tutumlarının incelenmesidir. Araştırmanın bu bölümünde OSB'ye sahip çocukların ebeveynlerin dijital ebeveynlik farkındalıklarına ve dijital ebeveynlik tutumlarına dair bulgular iki başlık altında sırasıyla tartışılmıştır. İlk başlıkta OSB'ye sahip çocukların ebeveynlerinin dijital ebeveynlik farkındalıklarına yönelik bulgular tartışılmıştır. İkinci başlıkta ise OSB'ye sahip çocukların ebeveynlerinin dijital ebeveynlik tutumlarına ilişkin bulgular tartışılmıştır.

5.2.1. Dijital ebeveynlik farkındalığına yönelik bulguların tartışılması

Bu bölümde OSB'ye sahip çocukların ebeveynlerinin dijital ebeveynlik farkındalıklarına dair bulgular tartışılmaktadır. OSB'ye sahip çocukların ebeveynlerinin dijital ebeveynlik farkındalıklarının incelenmesi bu araştırmanın temel amaçlarından biridir. OSB'ye sahip çocukların ebeveynlerinin dijital ebeveynlik farkındalığı başlığı araştırma kapsamında “*Dijital araçlar ve internet*”, “*Dijital ebeveynlikte verimli kullanım*”, “*Dijital ebeveynlikte risklerden koruma*”, “*Dijital ebeveynlikte model olma*”, “*Dijital ebeveynlikte dijital ihmal*” ve “*Dijital ebeveynlik farkındalığı sürecinde otizmin etkisi*” olmak üzere 6 ana temaya ayrılmıştır. Bu temalara ve alt temalara ilişkin bulgular aşağıda ayrı başlıklar altında tartışılmıştır.

5.2.1.1. Dijital araçlar ve internet temasına ilişkin bulguların tartışılması

Mevcut araştırmanın bulgular ele alındığında “*Dijital araçlar ve internet*” teması altında *Çocuğun dijital araçları ve interneti kullanım amacı* ve *Ebeveynin dijital araçları ve interneti kullanım amacı* olmak üzere iki alt tema ortaya konmuştur. Çocuğun dijital araçları ve interneti kullanım amacı alt temasında, çocuğun dijital araçları ve interneti eğitim alma, keyifli vakit geçirme, ebeveynin işi varken oyalanma, pekiştirici olarak

kullanma, kolay yemek yeme, ağladığında sakinleştirme ve aile ile ortak vakit geçirme amaçları ile kullandığı görülmüştür. Yapılan çalışmaların bu bulgular ile tutarlı olduğu görülmüştür (Auxier vd.i, 2020; Qi, Yan ve Yin, 2022). Bazı ebeveynler, gün içerisinde işlerini rahatça halledebilmek amacıyla çocuklarının dijital araçları ve interneti kullanımına izin vermektedir. Benzer araştırmalarda da ebeveynlerin kendi işleriyle ilgilenmeleri veya kendilerine serbest bir alan açarak dinleme ihtiyacı duydukları zamanlarda dijital araçlarla çocuklarını oyaladıkları görülmüştür (Erikson Institute, 2016; Geurts, Beyens, ve Eggermont, 2014). Araştırma bulgularında da benzer sonuçlara rastlanmıştır. Bununla birlikte ebeveynlerin kendilerine alan açmasının yanında çocuklarının dikkatini dağıtmak ve onları eğlendirmek amacıyla da kullanıma izin verdikleri benzer çalışmalarda da ortaya konmuştur (Evans, Jordan ve Horner, 2011).

OSB'ye sahip çocukların dijital araçları ve interneti başka bir kullanım amacı ise eğitimidir. Araştırmaya katılan bazı ebeveynler çocuklarının eğitimini desteklemek amacıyla Otisimo ve Tohum Otizm gibi uygulamalardan yararlandıklarını belirtmişlerdir. Bu uygulamalar ile görsel destek sağlayıp çocukların daha kolay öğrenme sağladıklarını düşünen ebeveynler bulunmaktadır. Bu bulguyu destekleyen bir çalışmada OSB'ye sahip bireyler için dijital ortamlarda hazırlanan uygulamaların bireylerde duyguları anlama ve ifade etme, göz teması kurma, dikkat geliştirme, oyun ve güvenlik becerilerini geliştirme gibi olumlu etkiler yarattığı ortaya koyulmuştur (Boser, Goodwin ve Wayland, 2014). Bazı ebeveynlerin, yoğun eğitim temposu içerisinde bulunan çocuklarının keyifli vakit geçirmeleri için dijital araçları ve interneti kullanıma izin verdikleri görülmüştür. Bir araştırmada OSB'ye sahip çocukların dijital teknolojileri kullanımdan keyif aldıkları ve bu araçları kullanımın onların sosyal iletişimlerini arttırmalarına yardımcı olduğu görülmüştür (Pliska, Neitzel ve Ritterfeld, 2023). Farklı bir araştırmada ise dijital araçların çocukların sosyal, eğitimsel ve eğlence amaçlı kullanımlarında önemli bir yere sahip olduğu belirtilmiştir (Martin vd., 2021). Aynı zamanda çocukların dijital araçları ve interneti genellikle oyun oynama, video izleme, bilgi edinme gibi amaçlarla kullandıkları ve bu kullanımdan dolayı mutlu oldukları ifade edilmiştir (Selak, Topić ve Merkaš, 2023). Bu çalışmaların, araştırma bulguları ile tutarlı olduğu görülmüştür. Yapılan bir araştırmada ise destekleyici araştırmaların aksine dijital araçların çocuklarda dikkat dağınıklığına sebebiyet verebileceği ve eğitim performansları açısından olumsuz etkiler yaratabileceği belirtilmiştir (Kirschner ve De Bruyckere, 2017).

Ebeveynlerin dijital araçları ve interneti kullanım amacı alt temasında, yaşamı kolaylaştırma, keyifli vakit geçirme, gündemi takip etme ve çocuğun eğitimi kodlarına ulaşılmıştır. Ebeveynler genellikle dijital araçları ve interneti yemek tarifleri, OSB'ye sahip çocuğu hakkında bilgi edinme, alışveriş yapma gibi alanlarda, yaşamlarını daha kolay hale getirmek, keyifli bir şekilde boş zamanlarını değerlendirmek, çocuğun eğitimini desteklemek, OSB'ye sahip çocuğu hakkında bilgi edinmek ve ülke gündemini takip etmek amacıyla kullandıklarını belirtmişlerdir. Bu bulguların, alanyazındaki araştırmalar ile tutarlı olduğu görülmüştür (Blackburn ve Read, 2005; Nicholl vd., 2017).

Bu araştırmanın *“Dijital araçlar ve internet”* teması altındaki tüm bulgular değerlendirildiğinde çocukların dijital araçları ve interneti kullanım amaçları ve ebeveynlerin dijital araçları ve interneti kullanım amaçlarına dair ebeveynlerin görüşlerinin alanyazındaki araştırmaları destekler nitelikte olduğu ortaya konmuştur.

5.2.1.2. Dijital ebeveynlikte verimli kullanım temasına ilişkin bulguların tartışılması

Araştırmanın dijital ebeveynlik farkındalığı başlığı altında yer alan *“Dijital ebeveynlikte verimli kullanım”* temasında OSB'ye sahip çocuğu olan ebeveynin dijital teknolojileri ve interneti verimli kullanımına dair bulgular ele alınmıştır. Araştırma bulguları, ebeveynlerin dijital araçları ve interneti gündelik yaşama yardımcı bilgiler edinmek ve çocuklarının eğitimini desteklemek amacıyla kullandığını göstermektedir. Araştırmaya katılan bazı ebeveynler, çocuklarının eğitimi amacıyla farklı uygulamalar kullandıklarını belirtmiştir. Ebeveynler, eşleştirme, renk bulma vb. eğitici içeriklerin bulunduğu uygulamaların kullanımının, çocuklarının eğitiminde faydalı olabileceğini ifade etmiştir. Dijital oyunların OSB'ye sahip çocukların eğitiminde önemli bir araç olarak kullanıldığı, ebeveynlerin ise bu oyunların çocuklarının eğitimine olan katkısını olumlu bulduğu belirtilmiştir (Chaidi ve Drigas, 2022). Benzer şekilde, bir başka araştırmada ebeveynlerin, Youtube, Google Meet ve benzeri teknolojilerin, OSB'ye sahip çocukların dijital becerilerini geliştirmede katkı sağladığı ifade edilmiştir (Rahman ve Gupta, 2022). Dolayısıyla OSB'ye sahip çocukların eğitiminde dijital araçların önemli bir yeri olduğu görülmektedir. Bu araştırmanın bulguları da literatür ile tutarlılık göstermektedir.

Ayrıca ebeveynlerin, çocuklarının dijital araçları ve interneti kullanımında verimli kullanımı desteklemesi de büyük önem taşımaktadır. Bu araştırmada birçok ebeveynin dijital araçları ve interneti çocukları için verimli olarak kullanmanın mümkün olduğunu düşündüğü görülmüştür. Ebeveynler çocuklarının kullanımlarını kontrol ederek onları

yönlendirmektedir. Literatürdeki araştırmalar incelendiğinde çocuğunun yalnızken dijital ortamlarda neler yaptığını takip eden, bu konuda bilinçli olan ve uygun tutumlar geliştiren ebeveynlerin çocuklarının dijital ortamları daha faydalı kullandığı gözlemlenmiştir (Sarıgedik, 2022; Fidan ve Seferoğlu, 2020). Ebeveyn takibinin çocuğun dijital araçları ve interneti verimli kullanımında büyük bir rolü vardır. Ebeveynleri kullanımlarını takip eden, bir başka deyişle ebeveynleri tarafından ihmal edilmeyen çocukların dijital ortamları verimli kullanımının arttığı görülmektedir (Kwak, Kim ve Yoon, 2018; Şekerci, 2022). Bu araştırmanın bulgularının yapılan çalışmalar ile uyumlu olduğu görülmüştür.

Tüm bu bulgular değerlendirildiğinde ebeveynlerin dijital araçları ve interneti çocuklarının eğitimi amacı ile kullandıkları ve aynı zamanda çocuklarının dijital araçları ve interneti verimli kullanımını destekledikleri görülmüştür. Ebeveynlerin bilinçli ve kontrollü yaklaşımları, dijital araçlar ve internetin çocukların eğitiminde ve beceri gelişiminde önemli bir araç olabileceği ortaya konmuştur.

5.2.1.3. Dijital ebeveynlikte risklerden koruma temasına ilişkin bulguların tartışılması

Dijital ebeveynlik farkındalığı başlığı altında temalardan biri olan **“Dijital ebeveynlikte risklerden koruma”** teması ebeveynlerin OSB’ye sahip çocuklarının dijital araçları ve interneti kullanımlarında ne gibi zorluklar yaşadıklarını, OSB’ye sahip çocuklarının dijital araçları ve interneti kullanımında çocuklarını nasıl koruduklarını ve korurken nelerden ve kimlerden destek aldıklarını ortaya koymuştur. Kullanımı kontrol etmede yaşanan zorluklar ele alındığında bazı ebeveynlerin dijital araçları ve interneti kısıtladığında çocuğun sınır kabul etmeyerek öfke nöbetleri geçirmesinin kendilerini zorladığından bahsettiği görülmüştür. Bu durum OSB’ye sahip çocukların rutine bağlı olması ve çeşitli durumlarda takıntı geliştirmesi ile ilişkilendirilebilir (APA, 2013). En ufak bir değişiklik dahi OSB’ye sahip çocukların öfke nöbetleri geçirmesine sebebiyet verebilir (Darıca, Abidoğlu ve Gümüşcü, 2017). Dolayısıyla ebeveynlerin yaşadığı söz konusu zorlanma süreci anlaşılır bir durumdur. Bu çalışmalar araştırma bulgularını desteklemektedir. Ek olarak pandemi döneminin dijital araçları kullanım ve kontrol açısından kimi ebeveyni zorladığı görülmüştür. Pandemi döneminde yaşanan eve kapanma, aktivitelerin kısıtlanması, eğitimin tamamen online ortamlara geçmesi çocuklar üzerinde dijital ortamların etkisini arttırmıştır (Monteiro, Mesquita ve Covizzi, 2023; Sousa, 2023; Dönmez, Koral ve Akbulut, 2021; Göker ve Turan, 2020). Yapılan bir çalışmada dijital araçları aşırı kullanımın problemli internet kullanımına sebep olduğu ve pandemi sürecinde bu kullanımların arttığı bulgularına ulaşılmıştır (Kawabe ve diğerleri,

2020). Pandemi sürecinde ebeveynlerin, evde üzerlerine yüklenen sorumluluklar, değişen destek kaynakları ve pandemi dolayısıyla bozulan rutinler ile başa çıkmakta zorluk çektikleri görülmüştür (Dawes ve diğerleri, 2021). Bu bulgular araştırmanın bulguları ile paraleldir. Ebeveynlerin çocuklarını risklerden koruma için bazı stratejiler kullandığı belirtilmiştir. Birçoğu çocuklarının dijital araçları ve interneti kullanımını sınırlandırmıştır. Kullanımın arttığını düşündükleri anlarda çocuklarını farklı etkinliklere yönlendirip dikkatlerini farklı bir yöne çekmişlerdir. Aynı zamanda birçok ebeveyn çocuklarının kullanımlarını kontrol altında tutarak çocuğun karşılaşılabileceği zararlı içerikleri aza indirmiştir. Araştırmadaki ebeveynler için çocukların dijital araçları kullanımında kontrolü sağlamanın ve onları olası risklerden korumanın bir diğer yolu da çocuk ile birlikte kullanımdır. Bazı ebeveynlerin çocuklarının yalnızken dijital araçları ve interneti kullanımına izin vermediği bazılarının ise birlikte kullanım haricinde çocukların yalnız kullanımına izin verdiği görülmüştür. Bir araştırmada annelerin çocuklarının dijital araçları kullanım sürelerine sınırlar ve kurallar koyduğu ve çocuklarını bu süre ile ilgili ikna etmeye çalıştıkları ifade edilmiştir (Özyürek, 2018). Ebeveynlerin teknoloji kullanımındaki kontrol boyutunun incelendiği bir diğer araştırmada, annelerin çocuklarının dijital araçları kullanımında süre, içerik gibi etkenleri kontrol ettikleri görülmüş bununla birlikte bu konu hakkında çocukları ile iletişim halinde oldukları belirtilmiştir (Oğuz ve Kutluca, 2020). Ek olarak Özsoy ve Atılgan (2018) ebeveynlerin çocuklarının dijital araçları ve interneti kullanımında çocuklara kullanma yasakları ya da süre sınırlamaları getirerek, çocuklarının dijital araçları ve interneti kullanımlarını denetlediklerini fakat içerik ile ilgili yeterince bilgi sahibi olmadıklarını ifade etmiştir. Tüm bu bulgular, araştırmada ebeveynlerin dijital ebeveynlikte risklerden koruma için geliştirdikleri stratejiler hakkındaki bulgular ile uyumludur. Ebeveynlerin, çocuklarını dijital risklerden korumak için çeşitli stratejiler geliştirmiş olsalar bile bazen tek başına zorluk çektikleri görülmüştür. Bu gibi durumlarda bazı destek kaynaklarına ihtiyaç duydukları ortaya konmuştur. Örneğin bu araştırmada OSB'li çocukların genellikle annelerinin bakım veren olduğu belirtilmiştir. Günüş ve Doğan (2013)'ın yaptığı araştırmada da annelerin çocukları ile ilgili daha fazla sorumluluk aldığı görülmüştür. Annenin daha fazla sorumluluk alması ve çocuğa ilgi göstermesi çocukta oluşabilecek bağımlılık durumunun azalmasında önemli bir role sahiptir. Araştırmanın çalışma grubu olan OSB'ye sahip çocuklar ve ebeveynleri özelinde bakıldığında annenin sorumluluğunun daha da arttığı görülmüştür. Çünkü OSB'ye sahip çocukların takıntı

geliştirmeye olan yatkınlıkları, ebeveynlerin özellikle de çocuğa bakım veren annelerin daha fazla sorumluluk almasına neden olmuştur. Araştırmada bazı annelerin eşlerinin, onlara maddi ve manevi açıdan yardımcı olduğu belirtilmiştir. Bazılarının ise yalnızca maddi açıdan destek olduğu ortaya konmuştur. Katılımcı ebeveynlerin genel olarak yakın çevrelerinden, uzmanlardan, ve internetteki kaynaklardan destek aldıkları görülmüştür.

5.2.1.4. Dijital ebeveynlikte model olma temasına ilişkin bulguların tartışılması

“*Dijital ebeveynlikte model olma*” teması araştırma bulgularında *Olumlu model olma* ve *Olumsuz model olma* olarak iki alt temaya ayrılmıştır. OSB’ye sahip çocuklara olumlu model olma adına ebeveynlerin, çocuklarının yanında dijital araçları ve interneti kullanımlarını kısıtladıklarını görülmüştür. Bununla birlikte çocukların ebeveynlerinin kullanımına maruz kalmadıkları zaman dijital araçları ve interneti kullanımı öğrenmedikleri, aynı zamanda dijital araçları ve interneti daha kontrollü bir şekilde kullandıkları görülmüştür. Durmuş ve Kaya (2008) yaptıkları çalışmada çocukların dijital araçları kullanımlarının ebeveynlerinin kullanımları ile ilişkili olduğunu vurgulamıştır. Dijital araçları fazla kullanan ebeveynlerin, çocuklarının da dijital araçları kullanımının fazla olabileceği belirtilmiştir. Bu çalışma araştırma bulgularını destekler niteliktedir. Ebeveynlerin çocuklarının yanında kullanımlarını kısıtlamaları çocuklarının kullanımlarının azalmasına yardımcı olabilir.

İnternet reklamlarının ve yakın çevrenin kullanımının ise çocuğun kullanımına olumsuz model olduğu ortaya konmuştur. Ebeveynler, OSB’ye sahip çocuklarının yakın çevrenin olumsuz kullanımını model alarak takıntı geliştirmesi gibi durumların sıkça meydana geldiğini belirtmişlerdir. Ayrıca internet reklamlarına maruz kalan çocukların reklamlarda bulunan ürünleri ısrarlı bir şekilde istedikleri görülmüştür. Aynı zamanda reklamlara uzun süreli maruz kalan çocukların dikkat seviyelerinin azaldığı ortaya konmuştur. Bu durum ebeveyn ile çocuk arasında tartışmalara sebep olmaktadır. Çelebi (2014)’nin gerçekleştirdiği çalışmanın bulguları bu durumu destekler niteliktedir. Bir diğer araştırma ise reklamların çocukların dikkatlerini dağıttığını ve görev performansını olumsuz yönde etkilediğini belirtmiştir (Holmberg vd., 2014). Bu çalışmanın bulguları ile araştırma bulguları uyumludur.

5.2.1.5. Dijital ebeveynlikte dijital ihmal temasına ilişkin bulguların tartışılması

Araştırmanın verileri analiz edildiğinde dijital ebeveynlik farkındalığı başlığı altında “*Dijital ebeveynlikte dijital ihmal*” teması ortaya konmuştur. Dijital ihmal, ebeveynlerin OSB’ye sahip çocuklarının dijital araçları ve interneti kullanımında ilgisiz

davranmaları, kullarımlarını kontrol etmemeleri, çocuklarını aşırı kullanıma maruz bırakmaları gibi durumları içine almaktadır. Bu araştırmada dijital ihmâl teması ebeveynlerin görüşleri dikkate alınarak *Çevre etkisi ve Ebeveyn ihmali* olmak üzere iki alt temaya ayrılmıştır. *Çevre etkisi* alt teması, genellikle çocuğun yakın çevresinin kullanımı ile alakalıdır. OSB'ye sahip çocuğun, yakın çevresinde bulunan kişilerin dijital araçları ve interneti kullanımına maruz kalması, çocuğa ebeveynleri haricinde bakım veren kişilerin bilinçsizce çocuğu ekrana maruz bırakması sonucu çocuğun dijital ihmalle karşı karşıya kaldığı görülmüştür. Araştırmada **“Dijital ihmâl”** temasının ikinci alt teması ise ebeveynlerin ihmâlini ele almaktadır. Katılımcıların görüşleri dikkate alındığında bazı katılımcıların OSB'ye sahip çocuklarının kontrolsüz kullanımına izin verdikleri, kendi işlerini yapmak ve dinlenmek için çocuklarını dijital teknolojilere maruz bıraktıkları durumların olduğu ortaya konmuştur. Bu kontrolsüz ortamda bulunan çocuklarda dijital araçları aşırı kullanım kaçınılmazdır. İhmâl edilmiş çocuklar bunun gibi birçok olumsuzlukla karşılaşmaktadır. Lim ve You (2019) ve Kwak vd. (2018) tarafından yapılan araştırmada ebeveynleri ihmâl edici davranışlar sergileyen çocukların akıllı telefon kullanma davranışlarının arttığı sonucuna varılmıştır. Ebeveynlerin, anne babalık sorumluluklarını yerine getirmeyerek çocuklarının gereksinimlerine ilgisiz kalmaları da ihmâl edici bir tutumlardan biri olarak değerlendirilebilir. Bu tutumlar çocuklarda bilişsel ve davranışsal problemlerin ortaya çıkmasında rol oynayabilir (Runyan, Wattam, Ikeda, Hassan & Ramiro, 2002). OSB'ye sahip çocuğu olan ebeveynler ile gerçekleştirilen bu çalışma, OSB'ye sahip çocuklarda dijital ihmâlin, çocukların bilişsel ve sosyal gelişiminde önemli ölçüde olumsuz etkiler yarattığını göstermektedir. Yapılan bu çalışmaların bulguları, araştırma bulgularını destekler niteliktedir.

5.2.1.6. Dijital ebeveynlik farkındalığı sürecinde otizmin etkisi temasına ilişkin

bulguların tartışılması

Bu araştırmada **“Dijital ebeveynlik farkındalığı sürecinde otizmin etkisi”** teması içerisinde *Tanıdan önce dijital ebeveynlik farkındalığı süreci ve Tanıdan sonra* olmak üzere iki alt tema belirlenmiştir. *Tanıdan önce dijital ebeveynlik farkındalığı* alt teması kapsamında OSB'ye sahip çocuğu olan ebeveynlerin görüşleri değerlendirildiğinde, ebeveynler, çocuklarının tanıdan önce dijital araçlara daha fazla maruz kaldığını belirtmiştir. Bu dönemde ebeveynlerin dijital ihmâle daha açık halde olduğu görülmüştür. Aynı zamanda çocuklarının kullanımını kontrol etme, çocukların dijital araçları ve

interneti güvenli kullanımını sağlama konusunda tanıdan sonraki döneme oranla daha bilinçsiz oldukları belirlenmiştir.

Çalışmada ebeveynlerin çocuklarına OSB tanısı koyulduktan sonra OSB hakkında eğitimlere katılarak veya çeşitli uzmanlardan destek alarak bilgi sahibi oldukları görülmüştür. Ortaya çıkan bulgular ele alındığında tanıdan önce kontrolsüz kullanıma izin veren ve ihmal edici davranışlarda bulunan ebeveynlerin çocuklarında, bu kullanıma bağlı olarak iletişimin azaldığı görülmüştür. Yapılan çalışmalar ebeveynlerin bu görüşünü destekler niteliktedir. Örneğin 12-48 aylık çocuklar ile yapılan bir çalışmada, çocuklarda ekran süresinin dil gecikmesine sebep olabileceği belirtilmiştir. Özellikle 12-48 aylık dönem içerisinde çocukların dijital araçlara maruz kalması dil gelişiminin gecikme riskini arttırmaktadır (Middle East Current Psychiatry, 2023). Filipinler’de yapılan bir başka çalışmada ise ekran süresinin çocukların davranışlarında ve dil gelişimlerinde olumsuz etkilere sebep olabileceği ortaya koyulmuştur (Dy ve diğerleri, 2023). 119 İspanyol çocuk ile gerçekleştirilen bir diğer çalışmada, günde iki saatten fazla televizyona maruz kalan çocukların iki saatten az maruz kalan çocuklara oranla iletişim alanında daha düşük puan alma olasılıklarının beş buçuk kat arttığı görülmüştür. Son olarak erken çocukluk döneminde gerçek dünya ile iletişim kurarak dil gelişimi sağlayacak olan çocuğun ekran karşısında kimse ile iletişim kurma ihtiyacı duymadan vakit geçirebilmesi, hem alıcı hem de ifade edici dil gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir (Kebir ve Özkaya, 2023). Araştırma bulguları ve alanyazındaki araştırmalar ele alındığında dijital araçlara uzun süre maruz kalan çocukların iletişim becerilerinin azaldığı görülmüştür.

Ebeveynlerin tanı sonrasında ise daha kontrollü davranış stratejileri geliştirdikleri görülmüştür. Bu stratejiler sonucu çocukta iletişimin arttığı ebeveynler tarafından belirtilmiştir. Bu bulgular Heffler ve diğerleri (2022)’nin çalışmasını destekler niteliktedir. Yapılan bu çalışmada da ekran süreleri azalan OSB’ye sahip çocukların OSB semptomlarında azalma görüldüğü belirtilmiştir. Çalışmada ebeveynler, çocuklarda ekran süresinin azaltılmasının çocukların dil ve iletişim becerilerinin gelişimine katkı sağladığını belirtmiştir (Kergi ve diğerleri, 2022). Bu araştırmaların bulguları dikkate alındığında ebeveynlerin, çocuklarına OSB tanısı koyulmadan önceki dönemde daha az bilinçli oldukları, çocuklarının kullanımlarını kontrol etmedikleri, tanı ile birlikte bilinç düzeylerinin ve kontrolün arttığı sonucu ortaya konmuştur.

5.2.2. Dijital ebeveynlik tutumlarına yönelik bulguların tartışılması

OSB'ye sahip çocukların ebeveynlerinin dijital ebeveynlik tutumlarının derinlemesine incelenmesi araştırmanın ana amaçlarından bir tanesidir. Bu amaç doğrultusunda dijital ebeveynlik tutumlarına dair bulgular üç ana tema altında incelenmiştir. Bu üç ana tema **“Duygu”**, **“Düşünce”** ve **“Davranış”** olarak adlandırılmıştır. **“Duygu”** temasının altında ebeveynlik dijital ebeveynlik sürecinde yaşadığı duygular ele alınmıştır. Ebeveynlerin duygularının analiz edilmesi, OSB'ye sahip çocukların ebeveynlerinin dijital kullanım sürecinde yaşadıkları zorlukları, ebeveynlerin dijitalleşen dünyadaki rollerine ilişkin farkındalıklarını ve bu rollerin çocuklar üzerindeki etkilerini anlamak adına önemli bir role sahiptir. **“Düşünce”** teması üç alt temaya ayrılmıştır. Bu alt temalar sırasıyla *Ebeveynlik tutumları açısından düşünceler*, *Öz değerlendirme içerikli düşünceler* ve *Dijital teknolojilere yaklaşıma ilişkin düşünceler*dir. **“Davranış”** teması ise *Demokratik*, *Otoriter*, *Koruyucu* ve *İlgisiz* olmak üzere dört alt temadan oluşmaktadır. Araştırmanın bu bölümünde bu temalar ve alt temalar literatür ile ilişkilendirilerek tartışılmıştır. Bu tartışma, ebeveynlerin dijital ortamlarda karşılaştıkları duygusal, bilişsel ve davranışsal durumların, zorlukların ve stratejilerin detaylı bir biçimde anlaşılmasına katkı sağlamaktadır.

5.2.2.1. Duygu temasına ilişkin bulguların tartışılması

Bu çalışma, otizm spektrum bozukluğuna (OSB) sahip çocukların ebeveynlerinin dijital ebeveynlik farkındalık ve tutumlarını derinlemesine incelemeyi amaçlamıştır. Bu araştırmanın bulguları dikkate alındığında ebeveynlerin dijital dünyadaki rollerine ilişkin çeşitli duygusal tepkiler geliştirdiği ve bu süreçte birçok zorlukla karşılaştığı görülmektedir. Ebeveynler, yeterlilik, mutluluk, bağlılık, hoşnutluk, sorumluluk, bağımsızlık, pişmanlık, endişe, korku, yalnızlık, çaresizlik ve üzüntü gibi geniş bir duygu yelpazesi altında, birçok duygu yaşamaktadırlar. Araştırma bulgularına bakıldığında katılımcıların olumsuz duygulara sahip olduğu görülmüştür. Ebeveynler, OSB'ye sahip çocukları açısından endişe duyduklarını, birçok durumda çaresiz hissettikleri anların olduğunu ve tanıdan önceki dönemde dijital araçların ve internetin kullanımını yeterince kontrol etmedikleri için pişmanlık duyduklarını belirtmişlerdir. Araştırmalarda ebeveynlerin, çocuklarının ekran karşısında fazla vakit geçirmesinin çocuğun sosyal iletişimi ve sağlığı açısından riskli ve zarar verici olabileceğinden dolayı endişeli oldukları görülmüştür (Chaudron ve diğerleri., 2018; Jiang ve Monk,2015; Lepicnik ve Samec, 2013). Yapılan bu çalışmalar araştırmanın bulgularını destekler niteliktedir.

Çocukları dijital dünyanın risklerinden korumak için uygun ekran süresi belirlemek oldukça önemlidir. Birçok ebeveynde uygun ekran süresi belirleme konusunda kendini yeterli hissetmektedir (Auxier ve diğerleri, 2020). Bu çalışmanın bulgularına bakıldığında da bazı katılımcıların, çocuklarının bakımı, dijital araçları kullanımını kontrol etme, stratejiler geliştirme bakımından kendilerini yeterli gördüğü ortaya konmuştur. Bu da ebeveynlerde yeterlilik duygusunun ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Çalışmada ebeveynlerin çocuklarına karşı yoğun bir sorumluluk duygusu hissettiği görülmüştür. OSB'ye sahip çocukların ebeveynlerine bağlı olmaları, ebeveynler üzerinde sorumluluk duygusu gelişmesine sebep olmuştur. Katılımcı ebeveynler dijital araçların kullanımında, çocuğun gelişimi ve eğitimi açısından da kendilerini sorumlu hissettiklerini belirtmişlerdir. Tüm bunlar değerlendirildiğinde ebeveynlerin çocuklarına karşı yoğun bir sorumluluk duygusuna sahip oldukları belirlenmiştir. OSB'ye sahip çocukların ebeveynlerinin katıldığı bir çalışmada da ebeveynlerin çocuklarının bakımları ve gelişimleri açısından kendilerini sorumlu hissettikleri görülmüştür (Sinha, Verma ve Hershe, 2016). Aynı zamanda yeteri kadar destek alamama ve kaynakların yetersizliği durumunun ebeveynlerin üzerindeki yükü ve stresi arttırdığı belirtilmiştir (Russell ve McCloskey, 2016). Bununla birlikte yapılan bir diğer çalışmada, ebeveynler çocuklarının eğitimleri ve gelişimleri açısından dijital araçları kullanım konusunda kendilerini sorumlu hissettikleri görülmüştür (Depape ve Lindsay, 2015). Bu bulgular, araştırmanın bulgularını destekler niteliktedir.

5.2.2.2. Düşünce temasına ilişkin bulguların tartışılması

“*Düşünce*” teması, bu araştırma kapsamında OSB'ye sahip çocukların ebeveynlerinin dijital ebeveynlik tutumları başlığı altında değerlendirilmektedir. Bu tema ise *Ebeveynlik tutumları açısından düşünceler*, *Öz değerlendirme içerikli düşünceler* ve *Dijital teknolojilere yaklaşıma ilişkin düşünceler* olmak üzere üç alt tema altında incelenmiştir. *Ebeveynlik tutumları açısından düşünceler* alt teması çocukların dijital teknolojileri kullanımına karşı ebeveynlerin tutumlarını ele almaktadır. Bu çalışmada ebeveynlerin ebeveynlik tutumları açısından, çocuğa karşı dengeli ve uyumlu olduğunu, otoriter olduğunu, çocuğun kendi özdenetimi olması gerektiğini, dijital teknolojilerin kullanımında esnek olduğunu, kullanımı kısıtlamanın faydasız olduğunu ve çocuğu tanımanın önemli olduğunu düşündükleri görülmüştür. Bazı ebeveynler ise dijital araçları tamamen kaldırdıklarını ve çocuklarının kullanımına izin vermediklerini ifade etmiştir. Bu durum, ebeveynlerin otoriter bir tutuma sahip olduğunu göstermektedir. Çocuğa karşı

otoriter olduğunu düşünen ebeveynler, çocuklarının dijital araçları kullanımı konusunda net tavırlar sergilediklerini ve kurallar koyduklarını belirtmiştir. Yapılan araştırmalar göstermektedir ki ebeveynler çocuklarının dijital teknolojileri kullanımları açısından kısıtlayıcı stratejiler kullanmaktadır (Smirnova ve Smirnova, 2019; Durualp, 2023). Alanyazındaki bu araştırmaların, araştırma bulgularını desteklediği görülmüştür.

Çocuklarının dijital teknolojileri kullanımına karşı esnek bir tutuma sahip olduğunu düşünen katılımcılar, otoriter olmaksızın esnek olmanın çocuklarının dijital araçları kullanımını kontrol etmede daha iyi bir strateji olduğuna inanmaktadır. Bununla birlikte dijital teknolojileri sınırlamanın faydasız olduğuna inanan ebeveynler de bulunmaktadır. Ebeveynler teknolojik dünyanın içine doğan çocuklar için kısıtlamanın işlevsiz olduğunu belirtmiştir. Bu ebeveynlere göre çocukların kullanımını kısıtlamak yerine, çocuklara nasıl daha güvenli bir kullanım sağlayacaklarını öğretmek, bu konuda onları teşvik etmek daha işlevsel bir tutum olacaktır (Manning, 2021). Zakaria ve diğerleri (2022)'nin yaptığı çalışma birçok ebeveynin teknolojiye olumlu baktığı aynı zamanda eğitsel bir değeri olduğuna inandığı görülmüştür. Bu bulgular, araştırmanın bulguları ile uyumludur.

Öz değerlendirme içerikli düşünceler alt temasında ebeveynler, çocuklarının dijital araçları ve interneti kullanımı açısından kendilerini değerlendirmişlerdir. Bazı ebeveynlerin dijital teknolojiler hakkında bilinçli olduklarını düşündükleri, bazılarının ise sorumluluk sahibi olduklarını düşündükleri görülmüştür. Bu konuda bilinçli olduğunu düşünen ebeveynlerin çocuklarına rehberlik etme açısından diğer ebeveynlerden daha başarılı olduğu belirlenmiştir. Kendi teknoloji kullanımlarının çocuklarının kullanımları açısından öneminin farkında olan ebeveynlerin çocuklarının dijital teknolojileri daha güvenli ve uygun bir biçimde kullandıkları ortaya konmuştur (Terras & Ramsay, 2016). Bu çalışma, mevcut araştırma bulgularını desteklemektedir. Dijital ebeveynler, çocuklarının dijital çağın tehlikelerine karşı korumaya yönelik sorumluluklarını yerine getirebilmelidir (Yurdakul ve diğerleri, 2013). Bu çalışmadaki ebeveynlerin bir kısmının sorumluluk sahibi olduğunu düşündüğü ortaya konmuştur. Çocuklarının dijital dünyadaki kullanımlarının sorumluluğunu alan bu ebeveynler onları dijital dünyadaki risklere karşı koruma konusunda da daha başarılı olabilir. Aksi bir durumda sorumluluk almayan ebeveynler ise, ihmal davranışları geliştirebilir.

Dijital teknolojilere yaklaşıma ilişkin düşünceler alt teması ele alındığında ebeveynlerin, dijital içeriklerin eğitimsel değeri olduğunu düşündükleri görülmüştür. Dijital teknolojilerin otizm üzerinde etkisiz olduğuna inanan ebeveynler olduğu gibi etkili

olduğuna inanan ebeveynler de bulunmaktadır. Yapılan araştırmalar gözden geçirildiğinde erken çocukluk döneminde ekrana maruz kalan çocukların beyin gelişimlerinin olumsuz yönde etkilenebileceği belirtilmiştir (Hardell, 2018; Yılmaz ve Güney, 2021). Dijital araçlara uzun süreli maruz kalan çocuklarda OSB semptomları görülebilmektedir (Lin, Lin & Gau, 2022). Ekran süresinin artması ile OSB semptomlarının şiddetinin artabileceğine dair çalışmalar da bulunmaktadır (Sadeghi, Pouretamad, Badv & Brand, 2023). Tüm bu çalışmalar, dijital teknolojilerin OSB üzerinde etkili olduğunu düşünen ebeveynlerin görüşleri ile tutarlıdır.

5.2.2.3. Davranış temasına ilişkin bulguların tartışılması

Bu çalışmada “**Davranış**” teması *demokratik, otoriter, koruyucu ve ilgisiz* olmak üzere dört alt tema içerisinde ele alınmıştır. Ebeveynlerin dijital ebeveynlik tutumları kapsamında birçok davranış stiline sahip olduğu görülmüştür. Bazı ebeveynler çocuklarının dijital teknolojileri kullanımına karşı otoriter davranmaktadır. Bu ebeveynlerin çocukları ne yaparsa yapsın kararlı bir tutum sergilediği, aynı zamanda esnetilmeyen kurallara sahip oldukları görülmüştür. OSB’ye sahip çocuklarının olması da ebeveynlerin otoriter davranmasına sebep olmaktadır. Bu ebeveynler çocuklarının olumlu davranış geliştirmesinde otoriter bir davranış stilinin daha etkili olduğunu düşünmektedir. Kirwill (2009)’in yaptığı çalışmada ebeveynlerin kısıtlama stratejilerinin ve otoriter tutumlarının çocukları risklerden koruma konusunda etkili olabileceği görülmüştür. Ku ve diğerleri (2019)’nin çalışmasında da OSB’ye sahip çocukların ebeveynlerinin daha kontrollü davranışlar gösterdikleri ortaya koyulmuştur. Bu çalışmalar araştırma bulguları ile uyumludur. Tipik gelişim gösteren çocuklar ve ebeveynleri ile yapılan çalışmaların bazılarında ise aksi yönde bulgulara rastlanmıştır. Dijital araçları ve interneti kullanımın sınırlandırılması her ne kadar çocukları korusa da onların dijital becerilerinin gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir (Livingstone ve Helsper, 2008). Koruyucu davranışlar sergileyen ebeveynler çocuklarının dijital teknolojileri kullanımını planlayarak izlemekte sürekli kontrol altında tutmaktadırlar. Araştırma bulgularında özellikle çocukların OSB’ye sahip olmasının ebeveynlerin daha koruyucu ve otoriter davranışlar sergilemesine sebep olduğu görülmüştür. Çünkü ebeveynler net ve kurallara sahip olmazlarsa OSB’ye sahip çocuklarıyla kullanım konusunda problem yaşayabildiklerini belirtmişlerdir. Ebeveynlerin, çocukların kullanımını izleme ve sürekli kontrol etmeye dair tipik gelişim gösteren çocukların ailelerine göre kendilerini daha sorumlu hissetmesinden dolayı koruyucu davranışların

daha baskın olduğu ortaya konmuştur. Yapılan bir araştırmada OSB'ye sahip çocukların ebeveynlerin diğeri ebeveynlere göre daha korumacı davranış stillerine sahip oldukları görülmüştür (Kisova ve Koneva, 2022). Bu bulgular, araştırma bulgularını desteklemektedir. Bazı ebeveynler ise çocuklarının isteklerini dikkate alarak ve onları keşfetmeye teşvik ederek demokratik bir tutum sergilemiştir. Demokratik tutuma sahip olan anne babaların, çocuklarına karşı duyarlı, ilgili ve sıcak bir yaklaşım sergilediği ortaya konmuştur. Bu çalışmada, demokratik tutum sergileyen ebeveynler çocuklarının isteklerine önem verdiklerini belirtmişlerdir. OSB'ye sahip çocukların ebeveynleri ile yapılan bir çalışmada, tipik gelişim gösteren çocukların ebeveynlerine kıyasla OSB'ye sahip çocuğı olan ebeveynlerin daha teşvik edici ve gelişimi destekleyici davranışlar gösterdikleri ortaya konmuştur (Lambrechts ve diğeri, 2011). Bu bulgular, araştırma bulgularını destekler niteliktedir. Son olarak araştırma bulgularında ilgisiz davranış stiline sahip ebeveynler olduğı görülmüştür. Bu ebeveynler OSB'ye sahip çocuklarının dijital araçları ve interneti kullanımını kontrol etmeyen, ihmal edici davranışlar gösteren ve çocuğı karşı esnek davranışlarda bulunan anne babalardır. Yapılan bir araştırmada, çocukların dijital oyunlar oynarken karşı karşıya kalabilecekleri riskler konusunda ebeveynlerin farkındalık düzeylerinin düşük olduğı görülmüştür. Bu riskleri genellikle fiziksel sorunlar olarak gören ebeveynler, oluşabilecek ruhsal problemleri göz ardı etmektedirler. Bu sebeple çocuklarının kullanımını önemsemedikleri belirtilmiştir (Biricik, 2021). İlgisiz davranışlar gösteren ebeveynlerin genellikle bilinçli olmadığı görülmüştür. Araştırmadaki ebeveynlerin bazıları tanıdan önce ilgisiz bir tutum sergilediklerini belirtmişlerdir. Fakat çocuklarının tanı alması ile birlikte çeşitli eğitimlerle, uzmanlardan aldıkları tavsiyeler ile daha bilinçli bir hale geldikleri ve bu sayede ilgisiz davranış stilini değiştirdikleri ifade edilmiştir. Bu da ebeveynlerin çocuklarının OSB tanısı almasının tutumlarında değişikliklere sebep olduğunu göstermiştir. Ebeveynlerin tanı sonrasında daha bilinçli olduğunu ifade ettikleri görülmüştür. Depape ve Lindsay (2015)'in araştırmasında OSB'ye sahip çocukların ebeveynlerinin ilgi düzeylerinin yüksek olduğı görülmüştür. Bu durumunun üzerinde çocukların OSB tanısı alması etkili olabilir. Aynı zamanda OSB ve OSB'ye sahip çocuklarına dair daha fazla bilgi sahibi olmak istedikleri belirtilmiştir. OSB'nin belirsizliğinin, bu konuda ne kadar bilgi sahibi olurlarsa olsunlar ebeveynlerin eksik hissetmesine sebep olduğı ortaya konmuştur. Hodgson ve diğeri (2017)'nin araştırmasında belirsizliğe karşı tahammülün OSB'ye sahip çocuğı olan ebeveynlerde

yaygın olduğu görülmüştür. Ebeveynler bu belirsizliklere karşı zorlanmalar yaşamaktadırlar. Benzer şekilde yapılan başka bir araştırmada belirsizliğe karşı tahammülsüzlüğün OSB'ye sahip çocukların ebeveynlerinin psikolojik iyi oluşlarına olumsuz yönde etki ettiği otaya koyulmuştur. Bu araştırmalar, araştırma bulgularını destekler niteliktedir. Alanyazındaki araştırmalar, genel anlamda bu araştırmanın bulguları ile tutarlılık göstermektedir.

5.3. Öneriler

5.3.1. Uygulamacılara yönelik öneriler

1. Bu çalışmada da görülmüştür ki ebeveynlerin dijital ebeveynliğin gerekliliklerine dair daha bilinçli olmaya ihtiyaçları vardır. Bu bilinç ancak bu konu hakkında yapılan çeşitli eğitimler ile kazandırılabilir. Bu kapsamda eğitim kurumları ve sağlık kuruluşları bünyesinde psikolojik danışmanlar, OSB'ye sahip çocukların ebeveynleri için dijital ebeveynlik farkındalığına dair programlar düzenleyebilir. Bu programlar içeriklerinde ebeveynlerin dijital dünyadaki rol ve sorumluluklarını daha iyi anlamalarına yardımcı olabilir ve onlara bu konuda bazı pratik stratejiler sunabilir.
2. OSB'ye sahip çocuğu olan ebeveynlerin tipik gelişim gösteren çocukların ebeveynlerine oranla daha fazla psikolojik desteğe ihtiyaç duyabilir. Bu ebeveynlere dijital ebeveynlik özelinde danışmanlık hizmetleri verilebilir. Dijital ebeveynlik konusunda destek grupları oluşturulabilir. Bu destek gruplarında ebeveynler diğer ebeveynler ile deneyimlerini paylaşarak karşılıklı öğrenme gerçekleştirebilirler.
3. Ebeveynler için rehber niteliğinde olan kitapçıklar hazırlanabilir. Kolay ulaşılabilir basite indirgenmiş bilgiler bulunan bu kitapçık, dijital çağda ebeveyn olma, dijital medyanın kullanımı, güvenli internet kullanımı, siber zorbalık gibi konularda bilgiler sunabilir.
4. Özellikle dijital araçları kullanım konusunda sıkıntı yaşayan ebeveynlere dijital araçları kullanım konusunda eğitimler verilebilir. Bu eğitimler teknolojiye erişim bakımından sınırlılıkları bulunan veya kendini teknolojik araçları kullanım konusunda yetersiz hisseden ebeveynler için daha kapsamlı hale getirilebilir. Bu şekilde ebeveynlerin daha bilinçli güvenli hareket edebilmeleri sağlanabilir.
5. Psikolojik danışmanlar tarafından OSB'ye sahip çocukların ebeveynlerine yönelik kapsamlı müdahale programları geliştirilmelidir. Bu programların amacı ebeveynlerin çocuklarına dijital dünyada nasıl daha iyi rehberlik edebileceklerini öğretmeye yönelik

olmalıdır. Deneysel ve uzun dönemli çalışmalar ile yapılan müdahale programlarının etkinliği incelenebilir.

5.3.2. Araştırmacılara öneriler

1. Bu araştırma betimsel fenomenolojik desende, yarı yapılandırılmış görüşmeler aracılığı ile gerçekleştirilmiştir. Alan yazın incelendiğinde, OSB'ye sahip çocukların ebeveynlerinin dijital ebeveynlik farkındalık ve tutumlarına ilişkin yapılmış herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu konuda yapılacak nicel ve karma çalışmalar alanyazına katkı sağlayabilir.
2. Bu araştırmanın katılımcı grubu yalnızca Eskişehir'de bulunan ve OSB'ye sahip çocuğu Anadolu Üniversitesi Engelliler Araştırma Enstitüsünde eğitim gören ebeveynlerden oluşmaktadır. Çocukların genel yaş aralığı üç ile altı yaş aralığındadır. İleri araştırmalarda daha farklı şehirlerde bulunan farklı demografik ve kültürel özelliklere sahip ebeveynler ile çalışılabilir. Ek olarak yaş aralığı daha büyük çocukların ebeveynleri ile çalışılması durumunda daha farklı ve detaylı bulgular ortaya çıkabilir.
3. Ebeveynlerin dijital ebeveynlik farkındalık ve tutumlarını uzun vadede ele alan boylamsal çalışmalar yürütülebilir. Bu sayede ebeveynlerin kullandıkları bu tutum ve stratejilerin çocukların gelişimi üzerinde uzun vadedeki etkilerini anlamak kolaylaşacaktır.
4. OSB'ye sahip çocuğu olan ebeveynlerin dijital ebeveynlik farkındalıklarını arttırmak amacı ile kullanılan araçların ve kaynakların etkinliğini inceleyen deneysel araştırmalar yapılabilir. Bu araştırmalar, ebeveynlerin farkındalıklarını arttırmak için hangi araç ve kaynakların etkili olduğunu gösterebilir.

KAYNAKÇA

- Akar, E. (2023). *Otizm spektrum bozukluğu tanısı olan ve olmayan çocuğa sahip ebeveynlerde aile yaşam kalitesi ve psikolojik esneklik*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Akay, E. (2023). *Dijital ebeveynlik tutumları ile ergenlerde internet bağımlılığı ve duyguları yönetme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Akman Dömbekci, H. ve Erişen, M. A. (2022). Nitel araştırmalarda görüşme tekniği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22 (Özel Sayı 2), 141-160.
- Aksoy, A. (2019). *Ortaokul öğrencilerinin riskli internet davranışları ve güvenli internet kullanımı hakkında öğrenci ve ebeveyn görüşleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Alagözoğlu, E. (2016). *Otizm spektrum bozukluğundan etkilenmiş kardeşi olan bireylerin aileleri ile ilgili duygu ve düşünceleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Al-Shatry, H. M. F. (2022). Digital addiction and its relationship to social isolation among children in the autism spectrum from the viewpoint of their parents. *Al-Bahith Al-A'alami*, 14 (56), 33-60.
- American Academy of Pediatrics. (2016). Media and Young Minds. *Pediatrics*, 138 (5), e20162591. <https://doi.org/10.1542/peds.2016-2591>
- American Psychiatric Association. (1994). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders*. (4th ed.). Washington DC: American Psychiatric Association.
- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders*. (5th ed.). Washington, DC: Author.
- Amerika Sosyoloji Derneği. (2002). Ethical principles of psychologists and code of conduct. *American Psychologist*, 57 (12), 1060-1073.
- Ammari, T. and Schoenebeck, S. (2015). Understanding and Supporting Fathers and Fatherhood on Social Media Sites. Proceedings of the 33rd Annual ACM Conference on Human Factors in Computing Systems.
- Arslan, A., Filiz, F. ve Gül, H. (2023). Bireysel yenilikçiliğin dijital iyi oluşa etkisinin incelenmesi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13 (4), 1-20.
- Aslan, A., Turgut, Y. E., Göksu, İ. ve Aktı-Aslan S. (2019). Çocukların medya okuryazarlık düzeylerinin ve kullanım alışkanlıklarının demografik değişkenler

- açısından incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39 (2), 793-815.
- Asperger, H. (1944). Die “Autistischen Psychopathen” im Kindesalter. *Archiv für Psychiatrie und Nervenkrankheiten*, 117, 76-136.
- Auxier, B., Anderson, M., Perrin, A. and Turner, E. (2020). Parenting children in the age of screens. Pew Research Center. Erişim Adresi: <https://www.pewresearch.org>
- Aydın, A. ve Kınacı, C. (2013). *Otizme çözüm var! Adım adım otizmden korunma ve kurtulma rehberi*. İstanbul: Hayykitap.
- Baron-Cohen, S., Allen, J. and Gillberg, C. (2001). Can autism be detected at 18 months? The needle, the haystack, and the CHAT. *British Journal of Psychiatry*, 161, 839-843.
- Baron-Cohen, S., Leslie, A. M. and Frith, U. (1985). Does the autistic child have a “theory of mind”? *Cognition*, 21(1), 37-46.
- Baysal, A. C. (1981). *Sosyal ve örgütsel psikolojide tutumlar*. İstanbul: İ.Ü. İşletme Fakültesi.
- Bayzan, Ş., Yıldırım, Ö., Karakuş, T., Kurşun, E., Turgut, Y. E. ve Aslan, A. (2023). Türkiye’deki ebeveynlerin internet kullanım alışkanlıkları ve dijital okuryazarlık becerileri üzerine bir araştırma. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Özel Sayı 1, 1249-1271.
- Bilgiç, A. ve Cöngöloğlu, A. (2009). Otizm spektrum bozukluklarında biyolojik temelli tamamlayıcı ve alternatif tıp uygulamaları. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 16, 153-164.
- Biricik, Z. (2021). Çocukların oynadığı dijital oyunlara ilişkin dijital ebeveynlerinin farkındalıkları üzerine bir inceleme. *Erciyes İletişim Dergisi*, 8 (2), 575-597.
- Blaya, C. and Audran, M. (2019). Adolescent victims of cyberbullying: Who they are and what they are looking for. *Journal of Applied Youth Studies*, 2 (1), 63-78.
- Bleuler, E. (1911). Dementia Praecox oder Gruppe der Schizophrenien. In G. Aschaffenburg (Ed.), *Handbuch der Psychiatrie* (s. 1-420). Deuticke.
- Boser, K.I., Goodwin, M.S. and Wayland, S.C. (2014). *Technology tools for students with autism: Innovations that enhance independence and learning*. Baltimore, MD: Brookes Publishing.
- Boyd, D. (2018). *It's complicated: The social lives of networked teens*. Yale University Press.

- Bozak, B., Sivrikaya, T. ve ay, E. (2023). Özel gereksinimli bireylerle çalışan öğretmenlerin internet güvenliği becerilerine yönelik görüşleri. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 36 (3), 818-839.
- Büyüköztürk, ř., okluk, . ve şekercioğlu, G. (2012). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Byşahin-evik, G. ve elikkaleli, . (2010). Ergenlerin arkadaş bağlılığı ve İnternet bağımlılığının cinsiyet, ebeveyn tutumu ve anne-baba eğitim düzeylerine göre incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19 (3), 225-240.
- Byrne, S. and Lee, T. (2011). Toward predicting youth resistance to Internet risk prevention strategies. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 55 (1), 90-113. <https://doi.org/10.1080/08838151.2011.546249>
- Byron, T. (2008). *Safer children in a digital world: The report of the Byron Review: Be safe, be aware, have fun*.
- Cengiz Saltuk, M. ve Erciyes, C. (2020). Okul ncesi çocuklarda teknoloji kullanımına ilişkin ebeveyn tutumlarına dair bir alışma. *E-Journal of New Media / Yeni Medya Elektronik Dergi (eJNM)*, 4 (2), 106-120. <https://doi.org/10.17932/IAU.EJNM.25480200.2020.4/2.106-120>
- Chaidi, I. and Drigas, A. (2022). Questionnaire of parents' opinions on digital games in the education of children with autism spectrum disorder in a Greek context. *Technium Social Sciences Journal*, 34 (1). <https://doi.org/10.47577/tssj.v34i1.7103>
- Chaudron, S., Di Gioia, R. and Gemo, M. (2018). Young children (0-8) and digital technology: A qualitative study across Europe (EUR 29070). <https://doi.org/10.2760/294383>
- Chauhan, P., Pujari, J., Yadav, P. and Guha, S. (2022). Challenges and opportunities of technology related instruction for children with autism spectrum disorder: Parents perspective. *MIER Journal of Educational Studies Trends & Practices*, 12 (2), 320-337.
- Chonchaiya, W., Sirachairat, C., Vijakkhana, N., Wilaisakditipakorn, T. and Pruksananonda, C. (2015). Elevated background TV exposure over time increases behavioural scores of 18-month-old toddlers. *Acta Paediatr Int J Paediatr*, 104 (10), 1039-1046.

- Christakis, D. A. (2009). The effects of infant media usage: What do we know and what should we learn? *Acta Paediatrica*, 98 (1), 8-16. <https://doi.org/10.1111/j.1651-2227.2008.01027.x>
- Coyne, S. M., Radesky, J., Collier, K. M., Gentile, D. A., Linder, J. R., Nathanson, A. I. and Rogers, J. (2017). Parenting and digital media. *Pediatrics*, 140 (2), 112-116.
- Creswell, J. W. and Creswell, J. D. (2021). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (6th ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Creswell, J. W. and Poth, C. N. (2018). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (4th ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Creswell, J. W. (2013). *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Cüceloğlu, D. (2017). *Geliştiren anne baba*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Çalapokulu, Ç. ve Alp, F. (2020). Dijital ebeveynler ile çocukların sosyal medya kullanımı üzerindeki mahremiyet ilişkisi. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (2), 132-144.
- Çelebi, E. (2014). Televizyon reklamlarının çocukların davranışsal tutumları ve obezite gelişme riski üzerine etkileri. *UHİVE Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 2 (4), 65-81.
- Çelen, F. K., Çelik, A. ve Seferoğlu, S. S. (2011). Çocukların internet kullanımları ve onları bekleyen çevrim-içi riskler. *Akademik Bilişim*, 2, 645-652.
- Çelik, A. (2019). *Otizmli çocukların tv izleme alışkanlıklarının ebeveyn ve uzman görüşüne göre betimlenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çelik, S. ve Baran, M. (2017). Otizm spektrumu bozukluğu olan çocuklara yönelik dijital eğitim araçlarının etkisi. *Türkiye Eğitim Teknolojileri Araştırmaları Dergisi*, 8 (2), 56-73.
- Çopuroğlu, Y. C. ve Mengi, A. (2014). Toplumsal dışlanma ve otizm. *Turkish Studies*, 9 (5), 607-626.
- Darıca, N., Abidoğlu, Ü. ve Gümüşçü, Ş. (2017). *Otizm ve Otistik Çocuklar*. (6. Baskı). İstanbul: Özgür Yayınları.
- Dawes, J., May, T., McKinlay, A., Fancourt, D. and Burton, A. (2021). Impact of the COVID-19 pandemic on the mental health and wellbeing of parents with young

- children: A qualitative interview study. *BMC Psychology*, 9. <https://doi.org/10.1186/s40359-021-00701-8>
- Demir, K. (2006). Rogers'ın yeniliğin yayılması teorisi ve internetten ders kaydı. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 12 (47), 367-392.
- Depape, A. and Lindsay, S. (2015). Parents' experiences of caring for a child with Autism Spectrum Disorder. *Qualitative Health Research*, 25, 569-583. <https://doi.org/10.1177/1049732314552455>
- Diler Sönmez, N. (2008). *Eve dayalı gündüz tuvalet kontrolü aile eğitimi programının annelerin kurulum kaydı tutma ile gündüz tuvalet kontrolü kazandırma becerisini ve çocukların gündüz tuvalet kontrolünü kazanmasındaki etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Dora, S. (2023). Zamanın ve dikkatin bölündüğü bir dünyada dönüşen okuryazarlık karşısında dijital ebeveynliğin yetersizlikleri. *TRT Akademi*, 8 (19), 934-961.
- Dönmez, G., Koral, Ü. and Akbulut, A. (2021). COVID-19 salgını döneminde okul öncesi eğitime yönelik veli beklentileri. *Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi (TURKSOSBİDER)*, 6 (2) 148-164.
- Duch, H., Fisher, E.M., Ensari, I., et al. (2013). Association of screen time use and language development in Hispanic toddlers: a cross-sectional and longitudinal study. *Clin Pediatr (Phila)*, 52 (9), 857-65.
- Duran, E. ve Özen, N. E. (2018). Türkçe derslerinde dijital okuryazarlık. *Türkiye Eğitim Dergisi*, 3 (2), 31-46.
- Durmuş, A. ve Kaya, S. (2008). İlköğretim öğrencilerinin bilgisayar kullanım alışkanlıkları ile velilerin bilgisayar kullanım alışkanlıkları arasındaki ilişki. *VIII. Uluslararası Eğitim Teknolojileri Konferansı*, s. 121-126.
- Durualp, E., Güneş, L. and Durualp, E. (2023). Exploring of parental attitudes in the context of the digitalized family. *Journal of Education and Future*, (24), 15-29. <https://doi.org/10.30786/jef.1243788>
- Dy, A. B. C., Dy, A. B. C. and Santos, S. K. (2023). Measuring effects of screen time on the development of children in the Philippines: a cross-sectional study. *BMC Public Health*, 23, 1261. <https://doi.org/10.1186/s12889-023-16188-4>
- Erden, F. (2016). *Oyun kuramları*. Ören, M. (Ed.). Çocuk ve oyun içinde (Ünite 2). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

- Erikson Institute. (2018). Technology and young children survey. Erişim Adresi: <https://www.erikson.edu/wp-content/uploads/2018/07/Erikson-Institute-Technology-and-Young-Children-Survey.pdf> Erişim Tarihi: 15.05.2024
- Erikson, E. H. (1950). *Childhood and society*. New York: Norton. Erişim Adresi: <https://archive.org/details/dli.ernet.19961/page/311/mode/2up> Erişim Tarihi: 15.05.2024
- Erkan İdris, Z. G. (2022). *Otizm spektrum bozukluğu tanılı olgularda internet bağımlılığı ve zorbalık ile ilişkili faktörlerin incelenmesi*. Uzmanlık Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi, Tıp Fakóltesi.
- Ersoy, Ö. ve Tezel-şahin, F., (1999). 0-6 yaş döneminde anne baba eğitiminin önemi. *Mesleki Eğitim Dergisi*, 1 (1), 58-62.
- Evans, B. (2013). How autism became autism: The radical transformation of a central concept of child development in Britain. *History of the Human Sciences*, 26 (3), 3-31.
- Evans, C.A., Jordan, A.B. and Horner, J. (2011). Only two hours? A qualitative study of the challenges parents perceive in restricting child television time. *J Fam Issues*. 32 (9), 1223-1244.
- Faras, H., AlAteeqi, N. and Tidmarsh, L. (2010). Autism spectrum disorders. *Annals of Saudi Medicine*, 30 (4), 295–300.
- Fidan, A. ve Seferoğlu, S.S. (2020). Çevrim-içi ortamlar ve dijital ebeveynlik: yaklaşımlar, sorunlar ve çözüm önerileri üzerine bir inceleme. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakóltesi Dergisi*, 9 (2), 352-372 <https://doi.org/10.14686/buefad.664141>.
- Galdas, P. (2017). Revisiting bias in qualitative research: Reflections on its relationship with funding and impact. *International Journal of Qualitative Methods*, 16 (1), 1-2.
- Gesell, A. (1940). *The first five years of life*. New York and London: Harper & Brothers.
- Geurts, S. A., Beyens, I. and Eggermont, S. (2014). A qualitative study on children's digital media use and parents' self-interest. *Journal of Child and Family Studies*. Erişim Adresi: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10826-018-1094-7>
- Gigli, S. (2004). Children, youth and media around the world: An overview of trends & issues. [Conference presentation]. *4th World Summit on Media for Children and Adolescents*. Rio de Janeiro, Brazil.

- Gökçearslan, Ş. ve Seferoğlu S. S. (2016). Ortaokul öğrencilerinin İnternet kullanım biçimleri: Riskli davranışlar ve fırsatlar. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24 (1), 383-404.
- Göker, M. E. ve Turan, Ş. (2020). COVID-19 pandemisi sürecinde problemlili teknoloji kullanımı. *ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi*, (COVID-19 Özel Sayısı), 108-114.
- Greenberg, J., Knight, R. and Westers, N. J. (2020). Parental mediation of technology use in children with autism: A qualitative study. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 50 (4), 1497-1509.
- Günüç, S. ve Doğan, A. (2013). The relationships between turkish adolescents' internet addiction, their perceived social support and family activities. *Computers in Human Behavior*, 29 (6), 2197–2207.
- Güzel, Ş. (2006). *Dört altı yaş grubu çocuğa sahip annelerin aile eğitimine yönelik ihtiyaç duydukları konuların belirlenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Güler, M. (2020). Engelli çocuğu olan annelerin evlilik uyumlarının sosyo-demografik değişkenler açısından incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 58, 1-18.
- Hardell, L. (2018). Effects of mobile phones on children's and adolescents' health: A commentary. *Child Development*, 89 (1), 137-140.
- Heffler, K. F., Frome, L. R., Garvin, B., Bungert, L. M. and Bennett, D. S. (2022). Screen time reduction and focus on social engagement in autism spectrum disorder: A pilot study. *Pediatrics International*, 64 (1), e15343.
- Holmberg, N., Sandberg, H. and Holmqvist, K. (2014). Advert saliency distracts children's visual attention during task-oriented internet use. *Frontiers in Psychology*, 5. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2014.00051>
- Jaramillo-Arias, P., Sampedro-Tobón, M. E. and Sánchez-Acosta, D. (2022). Perspectiva histórica del trastorno del espectro del autismo. *Acta Neurológica Colombiana*, 38 (2), 91-97.
- Jiang, Y. and Monk, H. (2015). Young Chinese-Australian children's use of technology at home: Parents' and grandparents' views. *Asia-Pacific Journal of Research in Early Childhood Education*, 10 (1), 87–106. <https://doi.org/doi:10.17206/apjrece.2016.10.1.87>

- Johnson, A. P. (2005). *A short guide to action research* (2nd edition). Boston: Pearson Education.
- Jones, R. A., Hartley, C. and Radford, K. (2019). Digital media, power, and identity in early childhood. *Early Childhood Education Journal*, 47(6), 743-754.
- Kağıtçıbaşı, C. (1999). *Yeni insan ve insanlar*. (10. Baskı). İstanbul: Evrim Basım Yayım ve Dağıtım Yayıncılık.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2010). *Benlik, aile ve insan gelişimi kültürel psikoloji*. İstanbul: Koç Üniversitesi.
- Kanner, L. (1943). Autistic disturbances of affective contact. *Nervous Child*, 2, 217-250.
- Karaboğa, M. T. (2019). Dijital medya okuryazarlığında anne ve baba eğitimi. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 14 (20), 2040-2073.
- Karataş, Z. (2017). Sosyal bilim araştırmalarında paradigma değişimi: Nitel yaklaşımın yükselişi. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 68-86.
- Kaşıkcı, D. N., Çağıltay, K., Karakuş, T., Kurşun, E. ve Ogan, C. (2014). Türkiye ve Avrupa'daki çocukların internet alışkanlıkları ve güvenli internet kullanımı. *Eğitim ve Bilim*, 39 (171), 230-243.
- Kaya, F. ve Polat, O. (2018). Otizm ve internet kullanımı: Türkiye'deki ailelerin deneyimleri. *Çocuk ve Medya Dergisi*, 3 (1), 24-44.
- Kesiktaş, A. (2013). *Okul öncesi kaynaştırma uygulamalarında ailelerle iletişim ve iş birliği*. B. Sucuoğlu ve H. Bakkaloğlu (Ed.), *Okul öncesinde kaynaştırma* (ss. 357-403). Ankara: Kök Yayınları.
- Kıral, B. (2021). Nitel araştırmada fenomenoloji deseni: Türleri ve araştırma süreci. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 10 (4), 1-19.
- Kırcaali-İftar, G. (2015). *Otizm spektrum bozukluğu* (2. Baskı). İstanbul: Daktylos Yayınları.
- Kırcaali-İftar, G., ve Tekin-İftar, E. (2012). *Otizm spektrum bozukluklarına yönelik program örnekleri*. İçinde E. Tekin (Ed.), *OSB olan çocuklar ve eğitimleri* (ss. 239-265). Ankara: Vize Yayıncılık.
- Koca, A. (2016). *İşitme kayıplı çocuğu olan bir ailenin aile eğitimi sürecinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Koegel, L. K., Koegel, R. L. and McNeerney, E. K. (2001). Pivotal areas in intervention for autism. *Journal of Clinical Child Psychology*, 30 (1), 19-32.

- Kopuz, T., Turgut, Y. E. and Aktı Aslan, S. (2022). Dijital ebeveynlik tutumu ile çocukların güvenli internet kullanımları arasındaki ilişki üzerine bir inceleme. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (42), 123-153.
- Korkmaz, A. (2016). Siber zorbalık davranışları sergileme ve siber zorbalığa maruz kalma durumlarının karşılaştırılması. *TRT Akademi*, 1 (2), 620-639.
- Kurtoğlu Erden, M. ve Uslupehlivan, E. (2021). Dijital çağda değişen ebeveynlik rolleri: Teknoloji kullanımında anne babalar rehber mi engel mi olmalı?. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 21 (51), 447-474.
- Kuzu Jafari, K. (2021). *Erken çocukluk dönemindeki çocukların zekâ düzeyleri ve sosyal becerileri ile ailelerin ebeveynlik ve dijital ebeveynlik tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kwak, J. Y., Kim, J.Y. and Yoon, Y. W. (2018). Effect of parental neglect on smartphone addiction in adolescents in South Korea. *Child Abuse and Neglect*, 77, 75-84.
- Lauricella, A. R., Wartella, E., and Rideout, V. J. (2015). Young children's screen time: The complex role of parent and child factors. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 36, 11-17.
- Lehman, C. M. and Irvin, L. K. (1996). Support for Families with children who have emotional or behavioral disorders. *Education & Treatment of Children*, 19 (3), 335-354.
- Lepicnik, J. and Samec, P. (2013). Communication technology in the home environment of four-year-old children. *Comunicar*, 20 (40), 119–126. <https://doi.org/doi:10.3916/C40-2013-03-02>
- Lin, Y. H., Lin, S. H. and Gau, S. S. F. (2022). Screen timing may be more likely than screen time to be associated with the risk of autism spectrum disorder. *JAMA pediatrics*, 176 (8), 824-825.
- Lım, S. A. and You, S. (2019). Effect of parental negligence on mobile phone dependency among vulnerable social groups: Mediating effect of peer attachment. *Psychological Reports*, 122 (6), 2050-2062.
- Lincoln, Y. S. and Guba, E. G. (1985). *Naturalistic Inquiry*. Thousand Oaks: Sage.
- Livingstone, S. and Haddon, L. (2009). *EU kids online: Final report 2009*. London, UK: EU Kids Online Network.

- Livingstone, S. and Helsper, E. J. (2008). Parental mediation and children's internet use. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 52 (4), 581-599. <https://doi.org/10.1080/08838150802437396>
- Livingstone, S. (2008). Taking risky opportunities in youthful content creation: teenagers' use of social networking sites for intimacy, privacy and self-expression. *New Media & Society*, 10 (3), 393-411.
- Lord, C., Brugha, T. S., Charman, T., Cusack, J., Dumas, G., Frazier, T., Jones, E. J. H., Jones, R. M., Pickles, A., State, M. W., Taylor, J. L. and VanderWeele, J. V. (2020). Autism spectrum disorder. *Nature Reviews Disease Primers*, 6 (1), Article 5. <https://doi.org/10.1038/s41572-019-0138-4>
- Lord, C., Elsabbagh, M., Baird, G. and Veenstra-Vanderweele, J. (2018). Autism spectrum disorder. *The Lancet*, 392 (10146), 508-520.
- Maenner, M. J., Shaw, K. A., Baio, J., et al. (2020). Prevalence of autism spectrum disorder among children aged 8 Years autism and developmental disabilities monitoring network, 11 Sites, United States, 2016. *MMWR Surveillance Summaries*, 69 (SS-4), 1-12.
- Manap, A. (2020). *Anne babalarda dijital ebeveynlik farkındalıklarının incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Manap, A. ve Durmuş, E. (2020). Dijital ebeveynlik farkındalık ölçeğinin geliştirilmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21 (2), 978-993.
- Middle East Current Psychiatry. (2023). Screen time and speech and language delay in children aged 12–48 months in UAE: A case–control study. Erişim Adresi: <https://mecp.springeropen.com>
- Mascheroni, G., Ponte, C. and Jorge, A. (2018). Digital parenting: The challenges for families in the digital age. *Nordicom Review*, 39 (2), 17-31.
- Mazurek, M. O., Shattuck, P. T., Wagner, M. and Cooper, B. P. (2012). Prevalence and correlates of screen-based media use among youths with autism spectrum disorders. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 42 (8), 1757-1767.
- Megep, (2006). *Çocukla iletişim*. Ankara: MEB.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber* (Çev. Turan, S.). Ankara: Nobel Yayıncılık

- Merriam, S. B. and Tisdell, E. J. (2016). *Qualitative research: A guide to design and implementation*. San Francisco: John Wiley & Sons.
- Miller-Kuhaneck, H. and Glennon, T.J. (2001). *An introduction to autism and the pervasive developmental disorders*. In Miller-Kuhaneck, H. (Ed.), *Autism: A comprehensive occupational therapy approach* (pp. 1-22).
- Moktan, S. and Karki, U. (2022). Rising Trend in Screen Time and Associated Autism-like Symptoms in the Digital Age of COVID-19 Pandemic. *Journal of Psychiatrist's Association of Nepal*.
- Monteiro, J. C. V., Mesquita, L. and Covizzi, U. D. S. (2023). Analysis of the increase in technology addiction during the Covid-19 pandemic and its consequences in childhood. <https://doi.org/10.56238/isevjhv2n2-009>
- Mukherjee, D., Bhavnani, S., Estrin, G. L., Rao, V., Dasgupta, J., Irfan, H., Chakrabarti, B., Patel, V. And Belmonte, M. K. (2022). Digital tools for direct assessment of autism risk during early childhood: A systematic review. *Autism*, 28 (1), 6-31.
- Murugesan, K., Boominathan, P., Venkat-Ramanan, P. and Sebastian, S. (2019). Relationship between screen time and mother-child reciprocal interaction in typically developing children and children with autism spectrum disorders. *The Indian Journal of Pediatrics*, 86 (4), 394.
- Nally, B., Houlton, B. ve Ralph, S. (2000). The management of television and video by parents of children with autism. *Autism*, 4 (3), 331–7.
- Neumann, M. M. and Neumann, D. L. (2014). The use of touch-screen tablets at home and pre-school to foster emergent literacy. *Journal of Early Childhood Literacy*, 14 (4), 433-455. <https://doi.org/10.1177/1468798414522825>
- Kawabe, K., Hosokawa, R., Nakachi, K., Yoshino, A., Horiuchi, F. and Ueno, S. (2020). Excessive and problematic internet use during the coronavirus disease 2019 school closure: Comparison between japanese youth with and without autism spectrum disorder. *Frontiers in Public Health*, 8. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2020.609347>
- Kebir, C. and Özkaya, H. (2023). 16-36 ay arası çocuklarda ekran maruziyetinin dil gelişimi üzerindeki etkisinin araştırılması. *Türk Aile Hekimleri Dergisi*, 27 (2), 21-28.
- Kerai, S., Almas, A., Guhn, M., Forer, B. and Oberle, E. (2022). Screen time and developmental health: Results from an early childhood study in Canada. *BMC Public Health*, 22 (310). <https://doi.org/10.1186/s12889-022-12701-3>

- Kirwil, L. (2009). Parental mediation of children's internet use in different European countries. *Journal of Children and Media*, 3 (4), 363-379.
- Kisova, V. ve Koneva, I. (2022). Otizm spektrum bozukluğu olan okul öncesi çocukları yetiştiren ailelerde ebeveyn tutumu. *Otizm ve Gelişimsel Bozukluklar*, 20 (1), 12-19. <https://doi.org/10.17759/autdd.2022200102>.
- Ku, B., Stinson, J. ve MacDonald, M. (2019). Parental behavior comparisons between parents of children with autism spectrum disorder and parents of children without autism spectrum disorder: A meta-analysis. *Journal of Child and Family Studies*, 28, 1445-1460. <https://doi.org/10.1007/S10826-019-01412-W>.
- Kurtdede-Fidan, N. ve Olur, B. (2023). Examining the relationship between parents' digital parenting self-efficacy and digital parenting attitudes. *Education and Information Technologies*, 28 (6), 15189–15204. <https://doi.org/10.1007/s10639-023-11841-2>
- Odabaşı, H. F., Çoklar, A. N. ve Kavakçı, I. (2007). *İnternet, çocuk ve aile*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Oğuz, B. N. ve Kutluca, A.Y. (2020). Okul öncesi dönemde çocukları olan ebeveynlerin teknoloji kullanımına yönelik görüşlerinin incelenmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39 (2), 252-268.
- O'Keeffe, G. S. and Clarke-Pearson, K. (2011). The impact of social media on children, adolescents, and families. *Pediatrics*, 127 (4), 800-804.
- Orak, O. S. (2020). Psiko-Sosyal Kişilik Kuramı (Erikson). Ondokuz Mayıs Üniversitesi. Erişim adresi: <https://avys.omu.edu.tr/storage/app/public/oyasevcan.orak/74808/Erikson%20Psikososyal%20Geli%C5%9Fim%20Kuram%C4%B1.pdf>
- Oğuz, B. N. ve Kutluca, A. Y. (2020). Okul öncesi dönemde çocukları olan ebeveynlerin teknoloji kullanımına yönelik görüşlerinin incelenmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39 (2), 252-268.
- Özcan, N. (2021). Dijital etik üzerine nitel bir araştırma. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 9 (25), 89-105.
- Özcan, N. (2004). *Zihin özürlü çocuklara tuvalet becerisi öğretimine yönelik aile eğitimi programının etkililiği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Özsoy, D. ve Atılgan, S. (2018). Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki 0-8 yaş grubu çocukların internet kullanımı ve bu kapsamda ebeveyn arabuluculuğu: Nitel bir araştırma. *Selçuk İletişim*, 11 (2), 96-125.
- Özvatan, Ö. (2021). *Özel eğitim merkezine devam eden öğrencilerde teknoloji kullanımı ve internet bağımlılığının incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Denizli: Pamukkale Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Özyürek, A. (2018). Okul öncesi çocukların bilgisayar teknolojileri kullanımının annelerin görüşlerine göre incelenmesi. *Çocuk ve Gelişim Dergisi*, 2 (2), 1-12.
- Patton, M. Q. (1987). *How to use qualitative methods in evaluation*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods* (3rd ed.). Thousand Oaks: Sage.
- Paus-Hasebrink, I., Sinner, P. and Prochazka, F. (2019). Children's online experiences in socially disadvantaged families: European evidence and policy implications. Media@LSE Working Paper Series.
- Piaget, J. (1952). *The origins of intelligence in children*. New York: International Universities Press.
- Qi, J., Yan, Y. and Yin, H. (2022). Screen time among school-aged children of aged 6-14: A systematic review. *Research Square*. <https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-2127720/v1>
- Rahman, A. and Gupta, P. (2022). Challenges and opportunities of technology related instruction for children with autism spectrum disorder: Parents perspective. *MIER Journal of Educational Studies, Trends and Practices*, 12 (2). <https://doi.org/10.52634/mier/2022/v12/i2/2286>
- Rode, J. A. (2009). Digital Parenting: Designing Children's Safety. *British Computer Society*, 244- 251.
- Russell, S. ve McCloskey, C. (2016). Parent Perceptions of Care Received by Children With an Autism Spectrum Disorder. *Journal of Pediatric Nursing*, 31 (1), 21-31. <https://doi.org/10.1016/j.pedn.2015.11.002>
- Rutter, M. (1972). Childhood schizophrenia reconsidered. *Journal of Autism and Childhood Schizophrenia*, 2 (4), 315-337.
- Runyan, D., Wattam, C., Ikeda, R., Hassan, F. and Ramiro, L. (2002). *Child abuse and neglect by parents and other caregivers*. In E. Krug, L. L. Dahlberg, J. A. Mercy,

- A. B. Zwi and R. Lozano (Eds.), World report on violence and health (pp. 59-86). Geneva, Switzerland: World Health Organization.
- Sadeghi, S., Pouretmad, H. R., Badv, R. S. and Brand, S. (2023). Associations between symptom severity of autism spectrum disorder and screen time among toddlers aged 16 to 36 months. *Behavioral Sciences*, 13 (3), 208.
- Sarcan, Ç. (2019). *Otizmlı bireylere sahip ailelerin yaşadıkları sorunların sosyolojik bir değerlendirmesi: Bulancak ilçesi örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sarfraz, S., Shlaghya, G., Narayana, S., Mushtaq, U., Ameen, B., Nie, C., Nechi, D., Mazhar, I., Yasir, M. and Franchini, A. (2023). Early screen-time exposure and its association with risk of developing autism spectrum disorder: A systematic review. *Cureus*, 15(1). <https://doi.org/10.7759/cureus.42292>
- Sarıgedik, E. (2022). Covid-19 pandemi sürecinde çocuklardaki internet bağımlılığı, siber mağduriyet düzeyleri ve algılanan ebeveyn izleminin incelenmesi. *Sağlık Bilimlerinde Değer*, 12 (1), 65-72.
- Sarina, Y., Mohd-Nizam, O., Salleh, H. and Teimourya, M. (2014). Parents' influence on children's online usage. *Social and Behavioral Sciences*, 155, 81-86.
- Sato, A., Kotajima-Murakami, H., Tanaka, M., Katoh, Y. and Ikeda, K. (2022). Influence of prenatal drug exposure, maternal inflammation, and parental aging on the development of autism spectrum disorder. *Frontiers in psychiatry*, 13, 821455. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2022.821455>
- Seale, C. (1999). Quality in qualitative research. *Qualitative Inquiry*, 5 (4), 465-478.
- Siegel, B. and Silverstein, S. (2001). *What about me? Growing up with a developmental disabled sibling*. New York: Plenum Press.
- Smirnova, E. ve Smirnova, S. (2019). Ebeveynlerin küçük çocukların dijital teknoloji kullanımına yönelik tutumları. *Özgün sanatsal psikoloji*. <https://doi.org/10.17759/jmfp.2019080408>
- Smith, J. A. and Osborn, M. (2008). *Interpretative phenomenological analysis*. In J. A. Smith (Ed.), *Qualitative psychology: A practical guide to research methods* (pp. 53-80). Thousand Oaks: Sage.
- Viana, L. B. O. P., Egypto, I. A. S. do. and Alves de Sousa, M. N. (2022). Impactos do aumento do tempo de exposição às telas digitais na infância durante a pandemia da

- Covid-19. *Revista CES Salud Pública y Epidemiología*, 1 (2), 99-114.
<https://doi.org/10.21615/cespse.7172>
- Sönmez, Z. ve Balcıoğlu, B. A. (2023). Dijital medya ve ekrana emanet edilen çocuklar. *Socrates Journal of Interdisciplinary Social Studies*, 9 (33), 54-70.
<https://doi:10.5281/zenodo.8339914>
- Spectrum News. (2024). *Global autism prevalence map*. Erişim adresi:
<https://prevalence.spectrumnews.org>
- Strasburger, V. C. (2019). Children, adolescents, and the media: Health effects. *Pediatric Clinics of North America*, 66 (4), 813-825.
<https://doi.org/10.1016/j.pcl.2019.03.001>
- Suresh, A. and Tiwari, S. (2022). *Parental knowledge, attitudes and concerns towards media technology and screen time use in children with ASD and typically developing children*. Technology and Disability.
- Şeker, E. (2013). *Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlere yönelik olarak düzenlenen aile eğitimi etkinliklerinin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Şekerci, H. (2022). İlkokul öğrencilerinin internet algıları ve kullanma deneyimleri: Fenomenolojik bir araştırma. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22 (3), 934-956.
- Tamer, K. (1987). *Beden eğitimi ve oyun öğretimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2022). *Otizm spektrum bozukluğu aile rehberi*. Erişim Adresi: <https://ekutuphane.saglik.gov.tr/Ekutuphane/kitaplar/121327432.pdf> Erişim Tarihi: 05.01.2024.
- Teke, B. (2023). *Ebeveynlerin dijital farkındalığının dijital tutum davranışları üzerine etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Tekin, H. H. ve Tekin, H. (2006). Nitel araştırma yönteminin bir veri toplama tekniği olarak derinlemesine görüşme. *İstanbul University Journal of Sociology*, 3 (13), 101-116.
- Terras, M. and Ramsay, J. (2016). Family digital literacy practices and children's mobile phone use. *Frontiers in Psychology*, 7, 1957.
<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2016.01957>

- Tiryaki, S. (2023). Riskler ve olanaklar arasında dijital ebeveynlik: Bibliyometrik bir analiz. *TRT Akademi*, 8 (19), 746-765.
- Tokel, S. T., Başer, D. ve İşler, V. (2013). Türkiye'deki ebeveynlerin çocuklarının internet ve sosyal paylaşım siteleri kullanımına yönelik bilgi seviyeleri ve algıları. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9 (1), 225-236.
- Toper, F. ve Özkan, Y. (2021). Otizmlı Çocukğa Sahip Ailelerin Yaşadıkları Zorluklara İlişkin Deneyimleri. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18 (43), 6682 – 6707.
- Torun-Yeterege, H. (2023). Çocukların ekran kullanım sürelerinin otizm spektrum bozukluğu semptomlarındaki etkisine yönelik yapılan çalışmaların incelenmesi. *International Journal of Primary Education Studies*, 4 (2), 62-73.
- Manning, C. (2021). A framework for digital resilience: Supporting children through an enabling environment. Parenting for a Digital Future. Erişim Adresi: <https://blogs.lse.ac.uk/parenting4digitalfuture/2021/01/20/digital-resilience/>
- Matsushima, T., Miura, M., Patzke, N., Toji, N., Wada, K., Ogura, Y., Homma, K. J., Sgadò, P. and Vallortigara, G. (2022). Fetal blockade of nicotinic acetylcholine transmission causes autism-like impairment of biological motion preference in the neonatal chick. *Cerebral Cortex Communications*, 3 (4). <https://doi.org/10.1093/texcom/tgac04>
- Ulusoy, M., Özcan-Demir, N. ve Görgün-Baran, A. (2005). Ebeveynin çocuk yetiştirme biçimi ve ergen problemleri: Ankara ili örneği. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3 (3), 367-386.
- Unluer, S. (2012). Being an insider researcher while conducting case study research. *The Qualitative Report*, 17 (29), 1-14.
- Ustaahmetoğlu, E. (2013). *Tutumlar*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi.
- Vardarcı, G. (2011). *Otistik çocuklu ailelere uygulanan aile eğitim programının, aile içi iletişim becerilerine, ailenin problem çözme becerilerine ve otistik çocuklarıyla ilgili algılarına etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. London: Harvard University Press.

- Wartella, E., Rideout, V., Lauricella, A. R. and Connell, S. (2013). *Parenting in the age of digital technology*. Report for the Center on Media and Human Development School of Communication Northwestern University.
- Wing, L. (1981). Asperger's syndrome: A clinical account. *Psychological Medicine*, 11 (1), 115-129.
- World Health Organization. (2019). *Guidelines on physical activity, sedentary behaviour and sleep for children under 5 years of age*. Geneva: World Health Organization.
- World Health Organization. (1992). *The ICD-10 classification of mental and behavioural disorders: Clinical descriptions and diagnostic guidelines*. Geneva: Author. Erişim Yeri: <https://www.who.int/publications/i/item/9241544228> Erişim Tarihi: 25.04.2024
- World Population Review. (2024). *Autism Rates by Country 2024*. Erişim adresi: <https://worldpopulationreview.com>
- Yalçın, H. (2022). Bir araştırma deseni olarak fenomenoloji. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22 (Özel Sayı 2), 213-232.
- Yaman, F., Dönmez, O., Akbulut, Y., Kabakçı Yurdakul, I., Çoklar, A. N., ve Guyer, T. (2019). Ebeveynlerin dijital ebeveynlik yeterliklerinin çeşitli demografik değişkenler ağıısından incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 44 (199), 149-172.
- Yaman, F., Dönmez, O., Kabakçı Yurdakul, I. ve Odabaşı, F. (2016). *Dijital dünyanın ailesi: İnternetİK Aile: Eğitim teknolojileri okumaları*. (Ed. A. İşman, H. Ferhan Odabaşı ve B. Akkoyunlu). TOCET The Turkish Online Journal of Educational Technology.
- Yaru, Y. (2023). The environment affects autism spectrum disorder by moderating gene expression and mutation. *Lecture Notes in Education Psychology and Public Media*, 7 (1), 319-324. <https://doi:10.54254/2753-7048/7/20220835>
- Yavuzer, H. (2012). *Aile eğitimi ve rehberliği*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2018). *Okul çağı çocuğu*. (20. Basım). İstanbul: Remzi kitapevi.
- Yavuzer, H. (2022). *Çocuk psikolojisi: Doğum öncesinden ergenlik sonuna*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yay, M. (2019). *Dijital Ebeveynlik*. Ankara: Yeşilay Yayınları.
- Yılmaz, D. ve Güney, R. (2021). Medyanın çocuklar üzerindeki etkileri ve kullanımına ilişkin öneriler. *Dokuz Eylöl Üniversitesi Hemşirelik Faköltesi Elektronik Dergisi*, 14 (4), 486-494.

- Yiğit, N. and Alat, K. (2022). Erken çocukluk dönemindeki çocukların dijital oyun oynama alışkanlıklarına ilişkin anne/baba görüşleri. *E-Kafkas Journal of Educational Research*, 9 (3), 1026-1052.
- Yin, R. K. (2014). Case study research: Design and methods (5th ed.). Thousand Oaks: Sage.
- Yücesoy-Özkan, Ş. (2016). *Otizm spektrum bozukluğu olan bireyler için bilimsel dayanaklı uygulamalar*. A. Cavkaytar (Ed.), Otizm spektrum bozukluğu içinde (s. 145- 157). Ankara: Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Yurdakul, I. K., Dönmez, O., Yaman, F. ve Odabaşı, H. F. (2013). Dijital ebeveynlik ve değişen roller. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 12 (4), 883-896.
- Yüksel, A. (2005). Otizm genetiği. *Cerrahpaşa Tıp Dergisi*, 36 (1), 35-41.
- Zakaria, W. N. F. W., Omar, S. K., Aziz, A. I. and Said, A. (2022). Parents' attitudes towards digital technology use in early childhood. *Social Sciences*, 12 (10), 2531-2548. <https://doi.org/10.6007/ijarbss/v12-i10/15204>

EKLER

EK-1 Araştırma Soruları

Sorular

1. Otizmli çocuğunuzla genel olarak ilişkiniz nasıl?
2. Otizmli çocuğunuzla rutin bir gününüz nasıl geçiyor?
3. Otizmli çocuğunuzun gün içinde internet/medya kullanımı nasıl?
 - a. Otizmli çocuğunuzun gün içinde interneti/medyayı kullanım amacı nedir?
 - b. Otizmli çocuğunuzun internette/medyada daha çok hangi platformları takip ettiğini gözlemliyorsunuz?
 - c. Bu süreçte şimdiye kadar nelerle karşılaştınız?
4. Otizmli çocuğunuzun gün içinde internet/medya kullanım sürecini nasıl yönetiyorsunuz?
 - a. Bu süreçte şimdiye kadar ne gibi zorlanmalar yaşadınız?
 - b. Bu süreci yönetmede şimdiye kadar ne gibi stratejileriniz söz konusu oldu?
5. Otizmli çocuğunuzun gün içinde internet/medya kullanımı sürecini yönetmede kendinizi nasıl buluyorsunuz?
6. Baş etme sürecinde yararlandığınız farklı kaynaklar var mı? Kişi veya teknoloji içeren bir kaynak olabilir?
7. Kendi internet/medya kullanımınız nasıl değerlendiriyorsunuz?

EK-2 Demografik Bilgi Formu

Demografik Bilgi Formu

Bu form bilimsel bir araştırmada kullanılmak üzere araştırmacı tarafından tasarlanmıştır. Toplanan veriler yüksek lisans tezi kapsamında değerlendirilecektir. Soruları samimi ve içtenlikle cevapladığınız için teşekkür ederim.

Çalışmaya gönüllü olarak katılmayı kabul ediyorsanız onay kutucuğunu işaretleyiniz.
☒ Evet kabul ediyorum. ☐ Hayır kabul etmiyorum.

1. Cinsiyetiniz: Kadın ☒ Erkek ()

2. Yaşınız:

3. Medeni Durum: Evli ☒ Bekar () Boşanmış ()

3. En son bitirdiğiniz okul:

İlkokul ☒ İlköğretim () Ortaokul () .Lise () Üniversite () Lisansüstü ()

4. Mesleğiniz:

5. Algıladığınız gelir durumu:

Ortanın altı ☒ Orta () Ortanın üstü ()

6. Dijital ortamlarda (akıllı telefon, bilgisayar, tablet, internet vb.) geçirdiğiniz süre günde ortalama kaç saatinizi alır?

1 saatten az ☒ 1-3 saat () 3 saatten fazla ()

7. Otizm Spektrum Bozukluğu tanısı alan çocuğunuzun yaşı:

8. Otizm Spektrum Bozukluğu tanısı alan çocuğunuzun tanı düzeyi:

Hafif ☒ Orta () Ağır ()

9. Çocuğunuzun dijital ortamlarda (akıllı telefon, bilgisayar, tablet, internet vb.) geçirdiğiniz süre günde ortalama kaç saattir?

1 saatten az ☒ 1-3 saat () 3 saatten fazla ()

EK-3 Katılımcılar İçin Oluşturulan Araştırma Gönüllü Katılım Formu

ARAŞTIRMA GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU

Bu çalışma, Otizm Spektrum Bozukluğuna Sahip Çocukların Ebeveynlerinin Dijital Ebeveynlik Farkındalık ve Tutumlarının İncelenmesi başlıklı bir araştırma çalışması olup Otizm Spektrum Bozukluğuna Sahip Çocukların Ebeveynlerinin Dijital Ebeveynlik Farkındalık ve Tutumlarının derinlemesine incelenmesi amacını taşımaktadır. Çalışma, Doç. Dr. Gamze ÜLKER TÜMLÜ ve Esra ERGİN tarafından yürütülmektedir ve sonuçları ile Otizm spektrum bozukluğuna sahip çocukların ebeveynlerinin farkındalık ve tutumlarını ortaya konacaktır.

- Bu çalışmaya katılımınız gönüllülük esasına dayanmaktadır.
- Gönüllü katılımcılar ile bireysel görüşmeler gerçekleştirilecektir. Bu görüşmeler 40-50 dk sürmektedir. Görüşme boyunca araştırmada kullanılmak amacıyla ses kaydı alınacaktır.
- Araştırma ekibi tarafından ihtiyaç duyulduğu takdirde aynı kişilerle görüşmelerin tekrarı yapılabilmektedir.
- Katılımcılar isimlerini yazmak veya kimliğini açığa çıkaracak bir bilgi vermek zorunda değildir. Araştırmada katılımcıların isimleri gizli tutulacaktır.
- Görüşme esnasında katılımcılar ve özel gereksinimli çocukları hakkında elde edilen tüm bilgiler saklı tutulmaktadır. Araştırmacılar haricinde verilere ulaşılması mümkün olmayacaktır.
- Araştırma kapsamında toplanan veriler, sadece bilimsel amaçlar doğrultusunda kullanılacak, araştırmanın amacı dışında ya da bir başka araştırmada kullanılmayacak ve gerekmesi halinde, Katılımcının yazılı izni olmadan başkalarıyla paylaşılmayacaktır.
- Toplanan veriler şifreleme yöntemi ile korunacak ve araştırma bitiminde arşivlenecek veya imha edilecektir.
- Veri toplama sürecinde/süreçlerinde katılımcılara rahatsızlık verebilecek herhangi bir soru/talep olmayacaktır. Yine de görüşmeler esnasında rahatsızlık oluşturan bir durum halinde katılımcı istediği zaman araştırmadan çekilme hakkına sahiptir. Çalışmadan ayrılması durumunda toplanan veriler çalışmadan çıkarılacak ve imha edilecektir.
- Katılımcıların, kendilerinden toplanan verileri inceleme hakları bulunmaktadır. Ve dileyen katılımcılar ile araştırma sonuçları paylaşılacaktır.

Gönüllü katılım formunu okumak ve değerlendirmek üzere ayırdığınız zaman için teşekkür ederim. Çalışma hakkındaki sorularınızı Anadolu Üniversitesi, Rehberlik ve Psikolojik danışmanlık bölümünden Esra ERGİN'e yöneltebilirsiniz.

Araştırmacı Adı: Esra ERGİN

Mail:

Bu çalışmaya tamamen kendi rızamla katılmaktayım. İstediğim takdirde çalışmadan ayrılabilceğimi bilerek verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlarla kullanılmasını kabul ediyorum.

(Lütfen bu formu doldurup imzaladıktan sonra veri toplayan kişiye veriniz.)

Katılımcı Ad ve Soyadı:

İmza:

Tarih:

EK-4 Veri Analizinde Kullanılan Görüşme Dökümü Örneği

GÖRÜŞME DÖKÜMÜ

Tarih: 15.01.2024

Görüşmenin gerçekleştirildiği yer: Anadolu Üniversitesi, Engelliler Araştırma Enstitüsü, Aile Görüşme Salonu

Görüşmeci: Esra Ergin

Görüşülen kişiler: Çocuğu Anadolu Üniversitesi, Engelliler Araştırma Enstitüsünde eğitim gören otizmli çocuğa sahip anne-babalar

Görüşme süresi: 40dk

1	E: Öncelikle merhaba ben Esra. Burada Anadolu Üniversitesinde rehber psikolojik
2	danışmanlık bölümünde yüksek lisans yapıyorum. Tez çalışmam kapsamında da otizmli
3	çocuğa sahip anne babaların dijital ebeveynlik tutum ve farkındalıklarına çalışıyorum. Dijital
4	ebeveynlik çocukların internet kullanımı, ailelerin bunları nasıl yönettiği. Bu konuda neler
5	yaptıkları, ne kadar bilgili oldukları. Bu konu hakkında bir kavram olarak ele alıyoruz biz bunu.
6	Araştırmamız gönüllülük esaslı bir çalışma, ses kaydı almam tezim de kullanacağım için
7	danışmanımınla birlikte yalnızca danışmanımınla benim dinleyebileceğimiz şekilde olacak.
8	Araştırmada kullanıldıktan sonra verilerimiz silinecek. Bu doğrultuda başlayabilirim, teşekkür
9	ederim. Şimdi ben bir form dolduracağım öncelikle sonra sorularımıza geçeceğiz. Yaşınız?
10	Z: 33.
11	E: Medeni durumunuz
12	Z: Evli
13	E: En son bitirdiğiniz okul.
14	Z: Ön lisans, Anadolu Üniversitesi Sosyal Hizmetler
15	E: Mesleğiniz
16	Z: Ev hanımıyım.
17	E: Gelir durumunuz yani ortanın altı, orta, ortanın üstü.
18	Z: Yani orta.
19	E: <u>Peki dijital ortamlarda yani akıllı telefon tablet olabilir, televizyon, bilgisayar, internet</u>
20	<u>olabilir. Bunlardan ne kadar zaman harcıyorsunuz?</u> Ortalama bir saatten az mı, 1-3 saat
21	arasında, 3 saatten fazla.
22	
23	
24	
25	
26	

EK-5 Veri Analizinde Kullanılan Ayrıntılı Görüşme Formu Örneği

AYRINTILI GÖRÜŞME FORMU			
Yer: Engelliler Araştırma Enstitüsü, Aile Görüşme Odası Tarih: 15.01.2024 Görüşme süresi:		Görüşmeci: Esra Ergin Görüşülen katılımcılar: Görüşmenin Konusu: Otizmli çocuğu olan anne babaların dijital ebeveynlik farkındalık ve tutumlarının araştırılması	
		Görüşme No: 1	Sayfa No: 5
Betimsel İndeks	Satır	Betimsel Veri	Görüşmeci Yorumu İndeksi
Farkındalık Sürecinde Otizmin Etkisi Tanıdan Önce ‘‘Kontrolsüz aşırı kullanım’’ ‘‘Kullanıma bağlı iletişimin azalması’’	66-70	Z: O zaman isme tepki yok, göz teması yok. Sadece istediklerini ağlayarak ve bizi çekiştirerek yaptırıyorlardı. Bir şeyi gösteriyordu ama ağladığı için anlamıyorduk. Neyi gösterdiğini ekran çok fazlaydı. 2- 2 buçuk yaş arasında çok fazla ekran vardı. Bizde tabletle geziyorlardı. Elleri ve alıyordum. O da çok dezavantajı oldu bize. Çok geriledi çocuklar böyle. Nasıl diyeyim, elinde tabletle evin içinde boş boş dolanan 2 çocuk düşünün.	
	191-192	Z: Yani ekran bizim en başından öyle anlatayım. Ekran bizim hayatımızda hep vardı. Çocuklar ~~kuvvet~~ kaldı. Eve geldiklerinde de ekran açıldı ama hep işte anlamazlar. Bir şey olmaz.	
	193-198	Z: Aslında ben çocuklarda farklılık olduğunu 18 ay civarında fark ettim. 18 aylık hangi yürüdüler. Değişmeye başladılar. Çıkan kelimeler çıkmamaya başladı ve ekran hep açık bu arada. Biz işte kartlardan çalışıyordum. Ben evde sürekli kitap okuyorduk. Hala kitapları çok severler. Aldığımız bütün oyuncaklar eğitici işte hadi kule yapalım, küp yapalım bu işte yıldızlar üçgenler küpe atalım falan. Hani hep o tarz oyuncakları vardı. Buna rağmen çocuklarda bir kopukluk vardı, yani kelime gelmiyor, göz teması azalıyor.	
Tanıdan Sonra ‘‘Kullanımın sınırlandırılması’’ ‘‘Kontrolün artması’’	43-44	Z: Şöyle, biz tanıyı 2 buçuk yaşında aldık. 3 buçuk yani bu yaza kadar diyeyim. 3 buçuk yaşa kadar bir yıl boyunca tamamen kapattık.	
	200-202	Z: Oyuncak sallama teker çevirme vesaireleri vardı, tanı aldık. Psikolog psikiyat neyse bize dedi. Ekran kapanacak kapattık. Çocuklardaki ilerlemeyi gözledim ama kapatmam hiç kolay olmadı.	

‘‘Kullanımın azalmasına bağlı iletişim artışı’’	70-74	Z: şimdi gayet artık her şeyin farkındalar. Eve biri gelmiş, biri gitmiş. Öncesinde odaya girdiğinde bile beni fark etmiyorlardı. Oyuncak neymiş bununla oynanıyormuş, nasıl oynanıyormuş o da yoktu. Şimdi artık araba sürüyoruz, bebek besliyoruz, sallıyoruz falan güzel şeyler oluyor çok şükür.	
Sayfa Yorumu			

EK-6 Veri Analizinde Kullanılan Betimsel Veri İndeksi Örneği

BETİMSSEL VERİ İNDEKSİ		
Yer: Engelliler Araştırma Enstitüsü, Aile Görüşme Odası Tarih: 15.01.2024 Görüşme süresi: 40dk		Görüşmeci: Esra Ergin Görüşülen katılımcılar: K1 Hanım Görüşmenin Konusu: Otizmli çocuğu olan anne-babaların dijital ebeveynlik farkındalık ve tutumlarının araştırılması
Sa yfa	Satır	Gözlemci Yorumu İndeksi
□	□	Dijital Ebeveynlik Tutumları
	□	Duygu
	66-71	"İhmal sonrası pişmanlık"
	70-74	"Mutluluk"
	325-330	"Çaresizlik"
	□	Düşünce
	400-403	"Yeterli"
	43-47	"Dijital teknolojilerin otizm üzerinde etkili olduğunu düşünme"
	110-114	"İçerikleri çocuğun gelişim düzeyine uygun olarak filtreleme"
	242-245	"Çocuğu tanımanın önemi"
	290-292	"Kararlılık"
	375-378	"Yeniliklere açık"
	□	Davranış
	43-50	"Otoriter"
	201-205	"İnatlaşma"
□	□	Dijital araçlar ve İnternet
	□	Çocuğun Dijital Araçları ve İnterneti Kullanım Amacı
	111-114	"Eğitim"
	171-174	"Çizgi film"
	146-150	"Çocuğun oyalanması"
	□	Ebeveynin Dijital Araçları ve İnterneti Kullanımı
	443-446	"Çocuğun eğitimi"
	432-434	"Film izlemek"
	□	Teknolojik Araçların/İnternetin Verimli Kullanımı

EK-7 Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Karar Belgesi

Evrak Kayıt Tarihi: 15.11.2023

Protokol No: 649925

Tarih: 04.12.2023

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERÎ BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU
KARAR BELGESİ

ÇALIŞMANIN TÜRÜ:	Yüksek Lisans Tez Çalışması
KONU:	Eğitim Bilimleri
BAŞLIK:	Otizm Spektrum Bozukluğuna Sahip Çocukların Ebeveynlerinin Dijital Ebeveynlik Farkındalık ve Tutumlarının İncelenmesi
PROJE/TEZ YÜRÜTÜCÜSÜ:	Doç. Dr. Gamze ÜLKER TÜMLÜ
TEZ YAZARI:	Esra ERGİN
ALT KOMİSYON GÖRÜŞÜ:	-
KARAR:	Olumlu
Prof. Dr. Saim ÖNCE (Başkan-İkt. ve İdari Bil. Fak.)	
Prof. Dr. M. Erkan ÜYÜMEZ (Başkan Yardımcısı -İkt. ve İdari Bil. Fak.)	Prof. Dr. Fatime GÜNEŞ (Edebiyat Fak.)
Prof. Dr. Yıldız UZUNER (Eğitim Fak.)	Prof. Dr. Erkan YÜKSEL (İletişim Bil. Fak.)
Prof. Dr. Handan DEVECİ (Eğitim Fak.)	Prof. Dr. Kamil ÇEKEROL (Açıköğretim Fak.)

EK-8 Anadolu Üniversitesi Engelliler Araştırma Enstitüsü Araştırma İzni

Ana.Üni.: 29.12.2023-674160

T.C.
ANADOLU ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Engelliler Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü

Sayı : E-35960838-100-674160
Konu : Araştırma İzni

29.12.2023

Esra ERGİN

İlgi : Dilekçe

İlgi dilekçe ile istenilen araştırmaya ilişkin çalışmaların yapılması uygun görülmüştür.

Gereğini bilgilerinize rica ederim.

Prof. Dr. İbrahim Halil DİKEN
Müdür

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu :BSNCDF9T91

Belge Doğrulama Adresi : <https://www.turkiye.gov.tr/anadolu-universitesi-ebys>

Yunus Emre Kampüsü Tepebaşı/Eskişehir
Telefon No:+90 222 335 05 80/3585 Faks No:+90 222 320 98 68
e-Posta:ebe@anadolu.edu.tr İnternet Adresi:www.ebe.anadolu.edu.tr
Kep Adresi:anadoluniversitesi@hs03.kep.tr

Bilgi için: Ebru GÖKEN
Büro Personeli
Telefon No: 4971

Bu belge,güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Esra ERGİN

Yabancı Dil: İngilizce

Doğum Yeri ve Yılı:

E-posta:

Eğitimi:

- 2021 – 2024 / Yüksek Lisans / Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Yüksek Lisans Programı, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye
- 2016 – 2020 / Lisans / Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Lisans Programı, Pamukkale Üniversitesi, Denizli, Türkiye

Mesleki Geçmişi:

- Eylül 2023 – Haziran 2024 / Özel Eğitim Öğretmenliği / Kızıklar Ortaokulu, Bursa
- Mart 2022 – Temmuz 2022 / Dönemsel Öğretim Görevlisi / Anadolu Üniversitesi, Eskişehir